

Исхоқжон
НИШОНОВ

XXI АСР ДЕТЕКТИВИ

ҚОРА ЧАЁН

1

Книга должна быть
возвращена не позже
указанного здесь срока

Количество предыдущих
выдач _____

0950

7000с

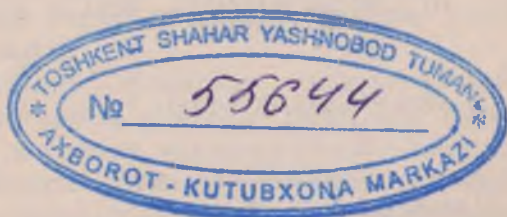
ГПК. Зак. Б-192-20 млн.-84 в.

Исҳоқжон НИШОНОВ

ҚОРАЧАЁН

1

Роман

«Наманган» нашриёти
2011

Азиз ўқувчи, муаллиф Исҳоқжон Нишонунинг ушбу асариди тинчликсевар халқларнинг осойишта турмушига раҳна солаётган қора кучлар - террорчилар ва наркотик моддалар савдоси билан шуғулланувчи жиноий гуруҳ аъзоларининг аянчли қисмати ҳақида баён этилади. Роман қаҳрамонлари Она Ватани, халқи учун ўз жонларини аямайдилар, бадниятли кишиларнинг муқаддас юртга ифлос қадами билан кириб келишининг олдини олиш учун керак бўлса ажал билан олишадилар.

Асар ўткир сюжетларга бой ва воқеалар кетма-кетлиги ўқувчини қисса ниҳоясига етаклайди.

НГ 858-2378-1451175 2011
859-(11,5)-(05)

ISBN-978-9943-371-92-7

© "Наманган" нашриёти, 2011.
© Исҳоқжон Нишонов.

АФФОНИСТОН

Қуёш борлиқни тандирдек қиздираётган бўлса-да, уйи бузилган чумолилардек ҳар ён сочилиб, бир-бирининг устига қашқирдек ташланаётган жангариларнинг қийқириқлари момақалди роқдек гумбирлаб борлиқни ларзага келтирганди. Уларни очлик ва ташналик ҳолсизлантирган бўлса-да, ўзларининг олти ой олган билимларини йўлбошчи олдида намо-йиш қилишарди. Шу сабабли ҳеч нарсага аҳамият беришмасди. Жон-жаҳдлари ила автоматлардан тоғу тошларга қарата ўқ ёғдиришарди. Ўқлар чийиллаб, тирноқдек тошни кўчириб ташларди. Жангарилар тишларини ғижирлатиб, бир-бирларини ғажиб ташлагудек олишардилар. Бировни биров аямасди. Ҳеч ким оғриқни ҳис этмасди. Бугунги имтиҳондан ўтганлар жонларига тегиб кетган, дўзахни эслатувчи бу жойни тарк этишларини ҳамма биларди. Аввал ваъда қилинган юртларга жўнаш, шоҳона ҳаёт, банклардаги катта миқдордаги пулларга эгалик қилиш иштиёқи уларнинг қалбидаги эзгуликни, юртга, халққа, ота-онага бўлган меҳр-муҳаббатни зулукдек сўриб олганди. Уларнинг кучига куч қўшаётган нарса ҳам мана шу бойлик эди. Қора терга ботган жангарилар ора-сира лагеръ томонга қараб қўйишарди. Чодир тепасидаги оқ байроқнинг туширилишини кутишарди.

Раҳнамо дурбинга кўзларини қадаганча машгулот майдонидан нигоҳ узмасди. Назарида, ишлаб чиқилган дастурга биноан машқлар бекаму-кўст адо этилаётганди. Шундай бўлса-да, меҳмоннинг кўнглида андак доғ пайдо бўлганди. Йигитларнинг ҳаракатларида нимадир етишмаётгандек, аниқроғи, олишаётганда бир-бирларини аяшаётгандек туюларди. Саид Мустафо меҳмоннинг гоҳи-гоҳида бош силкитиб қўйишидан шуни пайқади. У йигитларига қаттиқ

ишонарди. Назарида, улар нуқсонсиз ҳаракат қилишаётганди. Саид Мустафо олти ой давомида жангариларни айғоқчиликка, қўпоровчиликка, хуфёна ишларга, одамларни қийнаб, азоблаб ўлдиришга ўргатди. Ҳар бир йигит билан алоҳида ишлади. Ўзини кўрсатган йигитларни саралаб олди.

Ниҳоят, меҳмон ўрнидан турди. Унинг япалоқ юзи иссиқдан бўғриқиб кетганди. Лагерь бошлиғи ортида турган ёрдамчисига ишора қилди. Байроқ пастга туширилди.

- Қўриниб турибди-ки, сен бутун эътиборни ўқ отиш қуролларидан фойдаланишга қаратгансан. Бу биз учун унчалик муҳим эмас. Қурол билан одамларни бўйсундириш замони аллақачон ўтиб кетган. Ғоя ҳар қандай қуролдан кучли эканлигини унутма. Одамларимиз бизнинг ғояларимизни ўзгаларнинг онгига сингдиришда ўта абжир ва билимдон бўлишлари керак. Бунинг учун, аввало, йигитларнинг онгини, дунёқарашини ўзгартириш керак.

- Аммо, раҳнамоларнинг кўрсатмасига асосан...

Саид Мустафо айтмоқчи бўлган гап бўғзида қолди. Меҳмон лагерь бошлиғининг қизарган юзига боқди ва унинг сўзини бўлди.

- Бундан хабарим бор. Раҳнамоларимиз шу йўлни танлаб катта хато қилишган. Бу ҳақда уларга кўп бор таъкидладим, афсуски, улар мени тушунишни исташмади. Ишончим комилки, вақти келиб ўз хатоларини англаб етишади.

- Унгача биз кўп нарсаларни бой беришимиз мумкин! - Саид Мустафо меҳмоннинг фикрига қўшилдию, аммо бир нарсага ақли калталиқ қилди. Миллионлаб маблағ сарф қилаётган кимсалар нега қурол етказиб беришга аҳамият беришяпти? Ахир бу йигитлар лагерьдаги тайёргарликни ўтаб бўлганларидан сўнг ўз юртларига қурол билан жўнашмайди-ку? Меҳмон айтмоқчи, бу йигитлар аввало ўз ғояларини тарғиб қилишлари шарт.

Меҳмон лагерь бошлиғининг кўнглидан кечаётган

ўйдан хабардордек:

- Тўғри, қурол билан ҳам ишлашни ўрганиш лозим. Лекин биз йигитлар сизгине гоё билан бойит-саккина асл мақсадимизга етишимиз мумкин. Буни асло унутмаслик керак. Яна бир бор айтаманки, бизнинг энг ишончли қуролимиз бу - гоё! - деди.

- Унда биз ўтказаетган машгулотлар бесамар экан-да, - мақсадини айтди Саид Мустафо. - Менимча, қурол ҳукмрон бўлган жойда одамлар қўрқувда яшайди. Инсониятни қўрқитишнинг бирдан бир йўли бу - қурол.

Меҳмон толиққан ва ҳориган бўлса-да, лагерь бошлиғи билан мунозарани давом эттириш мақсадида унинг елкасига қўл ташлади.

- Сен шуни унутмагинки, биз тайёрлаётган йигитларнинг қўллари қон бўлса-да, тиллари ширин бўлиши керак. Тиллар ўзгаларни илон мисоли аврашга хизмат қилсин. Қўзларида меҳр учқуни ёниб турсин-у, аммо шу «меҳр», деб аталувчи учқун истаган пайтда ғанимларни ёндирсин.

- Йигитларимни қайта тарбияламоқчимисиз? - сўради Саид Мустафо. Меҳмон саволга жавоб қайтаришга шошилмади. У дим ҳаво анқиб турган чодир ичида юрар экан, туйнук ёнига келиб тўхтади.

- Одамларни тарбиялаш ва мақсадимиз йўлидаги хайрли ишга сафарбар қилишга шошилмаслик лозим, бўтам. Биз ишни қанчалик пухта қилсак, мақсадимизга эришиш йўлида ҳаракатимиз ҳам шунчалик осон кўчади. Йигитларингнинг тайёргарлиги менга маъқул. Улардан кўнглим тўлди!

Саид Мустафонинг қоронғу кўнгли ёришди. Устозининг ёнига келди.

- Демак, мен бу ердан кетишга тайёргарлик кўраверсам бўлади.

Меҳмон лагерь бошлиғининг юзига тикилди. Ичичига ботиб кетган кўзларидан зерикканлигини, олдиндан ваъда берилган юртга кетиш истагида

шошилаётганлигини билиш мумкин эди. Ахир аҳдлашувга асосан уни олти ойга таклиф қилишганди. Айтилган муддат тугади. Ишониб топширган одамларни «тарбиялади», яна ундан нимани талаб қилиш мумкин? Меҳмон тасдиқ маъносида бош ирғаб қўйди. Ташқаридаги гала-говур ичкарига эшитилиб турарди. Ҳориб, толиққан жангарилар машғулот майдонидан қайтишганди.

- Менга еттинчи рақамли йигитингни чақирсанг,
- деди меҳмон ўртага чўккан жимликни бузиб. - Қўзимга анча чаққон ва абжир кўринди. Қўлидан куп иш келадиганга ўхшайди.

- Адашмадингиз, ишончли, вафодор одамларимиздан. - Саид Мустафо Қорачаённинг қиёфасини кўз олдига келтирди. - Бирор маротаба дакки-дашном эшитмади. Бундан ташқари, шериклари ўртасида бўлиб турадиган гап-сўзлардан бизни хабардор қилиб туради. Қочишга уринган тўрт нафар бузғунчини аниқлаган.

- Сенинг қўлингга қандай тушиб қолган? - кутилмаганда меҳмон Қорачаённинг ўтмиши билан қизиқди.

- Уни ярадорлар орасидан топиб олишган. Отишма пайтида горга яшириниб олган экан, ўз ихтиёри билан бизга таслим бўлган.

- Бу ҳақда унинг раҳбарлари хабардорми?

- Командирлари жангда ҳалок бўлган, деб ўйлашган.

- Уйдагилар-чи?

- Одамларимизнинг хабар қилишича, қишлоққа темир тобут борган. Командирлар тобутни очмасдан кўмдиришган. Ҳатто уни қаҳрамонга чиқариб қўйишган. Ҳукумат «Жасорат» ордени билан тақдирлаган.

- Айни муддао, офарин!

- Қуллуқ, устоз!

- Қорачаённинг ёнида нимаики нарса бўлса, ҳатто ота-онасининг сурати бўлса ҳам ёқиб ташланглар!

Уни кўрганда юрагида Ватан соғинчи уйғонмасин. Шерикларига ҳам огоҳ бўлинглар. Бирортаси қоча кўрмасин. Акс ҳолда оғизларидан гуллаб қуйишади.

- Оғзи бушлар тупроқ остида ётибди, устоз. Ишончимизни қозонмаганларни Қорачаённинг ўзи тинчитган.

Лагерь бошлиғи темир сандиқни очди. Ичидан чарм муқовали альбомни олди. Бир даста суратларни устозига узатди. Меҳмон диққат билан уларни кўздан кечирди. Қўл-оёғи боғланган тутқуннинг бўғзига пичоқ тираб турган Қорачаённинг турли кўринишдаги суратлари эди бу.

Меҳмон кўпдан бери ўзига ишончли одам излаб юрганди, ниҳоят, унга дуч келганидан хурсанд бўлди.

Саид Мустафо озғиндан келган, узун бўйли, юзини соқол босган йигитни эргаштириб кирди.

- Бу киши Карим Ризо ҳазратлари, бизнинг раҳнамомиз. Сен билан учрашиш мақсадида келибдилар, - деди лагерь бошлиғи.

- Сиз туғрингизда яхши гапларни эшитдим, бутам. Бизга сидқидилдан қилаётган хизматингиздан, садоқатингиздан бошим осмонга етди. - Меҳмоннинг мулойим сўзларидан Қорачаён ҳаволаниб кетди.

- Қарши бўлмасангиз сизни Покистонга олиб кетаман!

- Сиз шуни лозим топсангиз розиман, - деди Қорачаён.

Карим Ризо мийиғида кулди. У йигитнинг мақсадини билишга уринди.

- Эшитишимча, бу ерда биз томонга ўтишни истамаганлар ҳам бор экан?

- Шундай, ҳазратим. Уларни зиндонга ташладик!

- Улар қандай гуноҳ қилишган?

- Ғаламислар шерикларимни бу ердан қочишга, қуролли исён кўтаришга уринишган.

- Бурига меҳрингни берганинг билан бари бир ўзини ўрмонга уради, деб бекорга айтишмаган. Нон-

тузимизни еб, қочишни хаёл қилишган бўлса, уларнинг жазоси ўлим! Токи бу бошқаларга ибрат бўлсин.

- Шундай, ҳазрат!

- Сиз қочоқларни яхши танийсизми?

- Бирга хизмат қилганман. Қосим туркман. Игорь дегани ўрис. Магаданлик!

- Улар нима учун қочмоқчи бўлишди, аниқладингизми?

- Йўқ...

- Сабаб?

- Иккисининг отаси коммунист, худосизлар!

- Буни билар экансиз, нега аввалроқ лагерь бошлиғини огоҳлантирмадингиз?

- Келажагимиз яхши бўлишини, бой-бадавлат яшашимизни уларга кўп бор тушунтирдим. Афсуски, гапла-римга кулоқ солишмади. "Сен хоинсан", деб мени сўкишди. Шундан кейин Саид Мустафо жанобларини хабардор қилдим.

- Улар қочмоқчи бўлишганда қўлга олдик, - гапга қўшилди лагерь бошлиғи.

- Яхшики вақтида пайқабсизлар. Акс ҳолда, юртига бориб, ҳаммага ўзларини қаҳрамон кўрсатиб, сиздек содиқ биродаримизни жосусга чиқариб, мақтаниб юришарди. Энди улар ишончимизни йўқотишди. Йигитларимизнинг кўз олдида жазосини беришингиз керак. - Карим Ризо «нима дейсан?» дегандек Қорачаёнга юзланди. У раҳнамонинг кўзига тик қарашга ботинолмади.

- Тўғри таклиф, ҳазратим, - деди шоша-пиша.

- Бу ишни ўзингиз уддалайсиз-да, бўтам.

Қорачаённинг ранги оқариб кетди. Лекин буни сездирмаслик учун ерга қаради. Ҳазрат ундан жавоб кутди. Саид Мустафо устозига, сўнг Қорачаёнга қаради.

- Мен берадиган жазо сизни қониқтирармикин, ҳазратим?

Карим Ризо кулди.

- Тасанно, бўтам, минг бор тасанно! Қани энди

сиздек камтарин, гапга чечан йигитлар сафимизда кўпроқ бўлса.

Олқишдан Қорачаён яйраб кетди.

Карим Ризо белига қистирилган олмос тигли хан-жарни олиб Қорачаённинг қўлига тутқазди.

- Мени тушундингизми, бўтам?!

- Тушундим, ҳазрат, - Қорачаён қўлини кўксига босди.

- Аллоҳ мададкор бўлсин.

Саид Мустафо маъноли бош ирғади. Қорачаён чодирдан чиқди.

- Чакки эмас, анчагина айёр кўринади, - деди раҳнамо шогирдига.

- Дарвоқе, нега «Қорачаён» деб ном бердингиз?

- Ҳазратим, агар эътибор берган бўлсангиз қора тусли чаён ўзининг ўткир заҳари билан ажраб туради. У ҳеч нарсадан тап тортмайди. Ҳатто ўз боласига ҳам пайт пойлаб нишини санчади. Бизнинг бу йигитимиз худди ўша Қорачаёнга ўхшаб кетади. Ўзининг энг содиқ ва сирдош дўстларини аяб утирмайди. Игнанинг учидай айбини топса, жазолайди.

Ҳазрат бу сўзларни эшитиб, бош ирғаб қўйди.

Машгулотдан қайтган йигитлар ерда чўзилиб ётишарди. Айримлар жароҳат олган жойларини боғлашар, йиртилган кийимларини тикишарди. Ичкаридан чиққан Қорачаён ҳамманинг эътиборини ўзига қаратди. У ўзига тикилган нигоҳларга аҳамият бермай ўтиб кетди. Зиндон тепасига келиб пастга қаради. Ер остида икки туткун бир-бирининг елкасига суянганча ўтиришарди. Очлик ва ташналикдан озиб-тўзиб кетган, юзлари оқариб, чакка суяклари ирғиб чиққан йигитлар Қорачаённинг тепаларига келганини пайқашмади. У бир сиқим тупроқни олиб пастга ташлади. Шунда улар юқорига қарашди.

- Қалайсанлар?!

Йигитлар индашмади.

- Қайси биринг озодликка чиқишни истайсан? -

Қорачаён гүё уларни озод қилиш учун келгандек керилиб сўради. Тутқинлар унинг мақсадини билишмади.

- Нима бўлди сенларга, бу ерда ётиб, гаплашишни ҳам унутиб қўйганмисанлар, дейман? Сенлардан сўраяпман, қайсинг юртингга кетмоқчисан?!

Кўзларида умид учқуни чақнаган йигитлар бир-бирларига қарашди.

- Гапирасанларми ёки ўзим тушиб сайратайми? Кеча тилинг бурро эди-ку? Ҳамманинг олдида Ватанга кетамиз, ўлсак ҳам Ватан қучоғида ўламиз, деб айюҳаннос солаётгандинг-ку! Ёки захда ётиб, ақлинг кириб қолдими? Мен бугун сенларга қочишни, Ватанни соғиниш қанақалигини кўрсатиб қўяман! - Қорачаён жаҳл устида мақсадини ошкор қилиб қўйди. - Қосим, чиқ ташқарига! Бузғунчиликни сен бошлагансан, ажрини аввал сен олишинг керак!

Тутқунларнинг иккинчиси рус эди. Учаласи бир қисмда хизмат қилишган, жангарилар билан бўлган жангда ўқлари тугаб асирга тушишганди. Қорачаён ўзини горнинг ичига уриб, жон сақлаган бўлса, Игорь билан Қосимга ўқ тегиб қолган эди.

Қосим дўстининг бағрига ўзини отди.

- Сенга хизмат қилгандан кўра шу зиндонда ўлиб кетганимиз яхши, - деди Игорь.

Қорачаённинг ғазаби тошди. Йигитлардан иккитасини эргаштириб келди. Уларга Қосимни тутиб чиқишни буюрди. Игорь билан Қосим ўринларидан туриб, бир-бирларини маҳкам қучоқлаганча жангариларга қаршилик кўрсатишди. Икки дўстни ажратишга кўп уринишди. Тутқунларнинг қаршилик кўрсатаётгани Қорачаённи ғазаблантирди.

- Уринглар, тепинглар, аяманглар, қўлларини синдириглар! - тепадан кўрсатма берарди Қорачаён. - Биринчи бўлиб Қосимни тутинглар!

Жангарилар йигитларнинг дуч келган жойига гоҳ мушт билан, гоҳ оёқлари билан тепишарди. Бироқ, икки дўстни ажратиш қийин эди. Улар бир танага

айланиб кетганди. Зарбалар ҳам ажратолмасди. Жангарилар Қосимнинг қулини қайиришди. Сочидан чангаллаб судрашди. Игорь жон-жаҳди билан уларга ташланди. Тартибсиз ҳолда рақибларини урарди. Бир амаллаб дўстини қутқарди.

- Аввал Игорни уринглар. Ҳой, Зафар! Нега бўшашасан, онангни!.. Ёки сен ҳам унга шерикмисан! - бақирарди Қорачаён! - Қовуғига теп, аяма!

Жангарилар энди Игорга ёпишишди. Бошини қайириб, орқага тортишди. Кимдир хотига тепди. Игорнинг кўзидан ўт чақнаб, ерга йиқилди. Яна бир жангари юзига мушт туширди. Шундай бўлса-да, Игорь дўстининг кийимидан қўйиб юбормади. Қосим оёқ остида ётган Игорни ўрнидан турғазмоқчи бўлди. Бироқ, бунга улгуролмади. Кўзи қонга тўлиб, ҳайвондек қутуриб кетган жангарилар унинг дуч келган жойига гоҳ тепиб, гоҳ қўллари билан ура бошлашди. Игорнинг кўз олди қоронғилашиб, борлиқни зулмат босгандек бўлди. Қулоқлари чип битганди. На қутурган туядек гир айланиб юрган Қорачаённи, на ер тубида қаҳр-ғазабини босолмай бўқираётган кимсаларнинг овозини эшитарди. Ҳолдан кетиб, чўзилиб ётган Игорни қайта ўрнидан туролмаслигига кўзи етган жангарилар энди Қосимга ташланишди. Улар қўлларини кериб, бўйинларини кенг елкаси ичига тортиб, деворга беҳол ва бемажол суяниб турган Қосимнинг устига бостириб келишарди. Йигит уларга қаршилиқ кўрсатиш бефойдалигини тушуниб етганди. Шундай бўлса-да, жангарилар унинг қулига ёпишишди. Қайириб, додлатиб, бу ҳам камлик қилгандек букчайиб турган шўрлик йигитнинг орқа-сига мушт ёғдириб ерга йиқитишди. Қорачаён, ни-ҳоят, бошини кўтариб, енгил нафас олиб, яна кўрсатма бера бошлади.

- Белидан арқонга боғланглар!! Тўхта, Дамир. Аввал баттолнинг қулини қайириб, боғланглар. Чўнтагини қаранглар-чи, пичоғи йўқмикин?!

Дамир инграб ётган Қосимнинг чўнтақларини

титиб чиқди.

- Ҳеч нарса йўқ!

Беш-олтита йигит келиб уни тепага тортиб олишди. Чодир ёнига судраб келишди. Чарчоқлари ёзилган жангарилар тўпланишди. Ичкаридан Саид Мустафо меҳмонни бошлаб чиқди.

- Қурқма! - деди Қорачаён қўл-оёғи боғлаб ташланган Қосимга. - Булар бошлиқларимиз, сенга ёмонлик қилишмайди. Сен билан суҳбатлашишади. Агар уларнинг таклифига кўнсанг, қўйиб юборишади. Хоҳлаган томонингга кетишинг мумкин.

Қосим типирчиларди. Қорачаён оёғини унинг кўкрагига қўйди. Йигитнинг кўзлари ёшли эди. Карим Ризо тутқуннинг тепасига келди.

- Арқонни ечиб ташланглар, - амр қилди меҳмон.

Жангарилар тутқуннинг қўлларини бўшатишди.

- Ўрнингдан тур-чи, бўтам, - мулойим овозда деди меҳмон. Қосим туrolмади. Зирқираётган бадани бунга имкон бермади.

- Сен биздан хафамисан, чироғим?

- Йўқ.

- Унда нега бу ердан қочмоқчи бўлдинг?

- Уйимни, ота-онамни соғиндим!

- Шундай де. Ватанни соғиндингми?

- Ҳа...

- Бу ер ҳам сенга Ватан, бўтам! Мана, атрофингда дўстларинг, кадрдонларинг. Хоҳлаган нарсанг муҳайё. Яна нима керак сенга, бўтам?

- Мен ўз юртимга қарши курашмайман!

Йигитни ўз элагидан утказган Карим Ризо уни йўлга сололмаслигини тушунди. Ғазабини ичига ютди. Қосимнинг тақдирини йигитлар ихтиёрига топширишни ўйлади.

- Азаматлар, бу йигитни қўйиб юборсак майлими? Нима дейсизлар? Момақалди роқ мисоли гумбурлаган хайқирик борлиқни ларзага келтирди.

- Хоинга ўлим!

- Ўлим!!

- Ұлим!!

Жангариларнинг қўлидаги автоматлар тилга кирди. Ұқ овозлари ҳайқириқларга қўшилиб олисларга таралиб кетди. Зиндон тубида қонига беланиб ётган Игорь қулоқларига чалинган товушлардан ўзига келиб, бошини кўтарди. Ҳурнидан туришга ҳаракат қилдию, бироқ мадорсиз қўллари эзилиб кетган танасини кўтаролмади. Қайтадан йиқилди.

Карим Ризо қўлларини кўтарди. Бақир-чақирлар босилди. У дилдираб турган тутқунга тикилди. Кўпчилик олдида ўзининг раҳмдиллиги ва меҳрибонлигини кўрсатиб қўйишни хоҳлаганди.

- Мана, чироғим, халқ устингдан қандай ҳукм чиқарганини қулоғинг билан эшитдинг, - деди тутқунга. - Дўстларинг сен учун ўзларининг адолатли ажримини чиқарди. Мен бўлсам сени озод қилиш ниятида эдим. Афсуски, ёлғизман, сени ҳимоямга ололмайман.

Меҳмон шу сўзларни айтиб жим қолди. Қосим ёшли кўзларини меҳмонга тикканча тек тураверди. Қорачаён сафдошининг орқа томонига ўтди ва қулоғига шивирлади.

- Ҳазратнинг гапини эшитдингми, оёғига йиқил, тавба қил, кечирим сўра. Шундай қилсанг гуноҳингни кечадилар. Яна бирга бўламиз. Хорижий мамлакатларда худди эртақлардаги пошшолардек яшаймиз. Бой-бадавлат бўлиб кетамиз. Даста-даста пул топиш турганда Ватан сенга нима қилиб берарди? Пулинг бўлса, уй-жойли бўласан, шоҳлардек яшайсан. Бойлик ва мол-дунё сен учун ҳам ота-она, ҳам юрт, эй нодон. Дунёда яшашдан мақсад пул топиш, бойлик орттириш эмасми? Пул ўз оти билан пул-да! Бундай имконият йигит кишига бир маротаба берилади. Була қол, ўйланма, ҳазратнинг оёғини ўп!

Қосимнинг қулоқларига Қорачаённинг сўзлари кирмасди. Кўз олдида туғилиб ўсган, киндик қони тўкилган она замин жонланганди. Наҳот энди Ватанни кўролмаса? Киндик қони томган тупроқ унга ёт бўлса.

Йўқ, у юртини сотмайди. Нотаниш кимсанинг оёғини ўпиб яшагандан кўра бошини баланд кўтариб ўлиб кетгани афзал!

- Мен ўз юртимга хиёнат қилмайман! - ниҳоят тилга кирди Қосим. - Сен айтгандек, бу ерда бойбадавлат яшагандан кўра, юртимда гадо бўлганим афзал!

Ҳафсаласи пир бўлган Қорачаён ўпкасини тўлдириб нафас олди. Уни ўз томонига оғдиrolмаслигини тушунди. Қизариб кетган кўзлари яна бир бор ҳазратнинг нигоҳи билан тўқнашди.

Карим Ризо хафсаласизлик билан бош ирғади. Бироқ Қорачаённинг юрагидаги умид шами ҳали сўнмаганди. Нима қилиб бўлса ҳам уни кўндириши, ўз йўлига солиши кераклигини ўйларди. Агар Қосим унинг сўзларига кўниб, ҳазратнинг оёғига бош қўйиб тавба тазарру қилса, обрўйи ошиб кетган бўларди. «Ўз юртимга хиёнат қилмайман», деган сўзи юрагига наштадек ботди. Ҳатто меҳмоннинг умиди сўнди. Қорачаён яна тутқуннинг қулоғига шивирлади.

- Сен ифлос яхшиликни билмадинг, ўлимдан олиб қолмоқчи эдим. Энди ўзингдан кўр!

Алам ва газабдан лаблари дириллаётган Қорачаён бир қўли билан Қосимнинг қулоғидан тутиб шундай буради-ки, йигит оғриқдан чинқириб юборди. Унинг ишораси билан икки жангари тутқуннинг устига ташланди. Қосим ўзини ўнглаб олди ва Қорачаённинг кўкрагига тепиб юборди. У зарбани кутмаганди. Йиқилиб тушди. Халқа бўлиб ўраб турган шериклари кулишди.

- Нега томошабиндек қараб турибсизлар, сотқинни уринглар! - қичқирди Қорачаён. Беш-олти жангари қутурган итдай Қосимга ташланди. Бир-бирларига гал бермай дуч келган жойига мушт ёғдиришди.

- Ур!

- Ўлдир!

- Ҳали сен бизга қўл кўтарадиган бўлдингми, итвачча!

- Жон чиқар ерига сол, аблаҳни!

- Қон қустирмасам отамнинг боласи эмасман!

Жангарилардан бири Қосимнинг орқасидан келиб, маҳкам қучоқлаб олди. Қўлларини орқага қайирди ва Қорачаёнга тўғрилади. У шайтонлаган буқадай рақибнинг қорнига тепди. Қосим букчайиб; боши айланиб, ерга қулади. Жангарилар яна унга ташла-нишди. Қосим ерда юмалаб, чанг-чунгга беланиб ётарди. Тепкилар ва муштлар кўз очиргани қўймасди. Букчайиб, қўллари билан юзини тўсиб олганди. Карим Ризо оёқларини керганча тепкиланиб ётган Қосимга тикилиб турарди. Қосим бир оғиз, «тавба қилдим, тақсир, гуноҳимдан ўтинг», деса кифоя, шу заҳотиёқ қўлларини кўтариб, йигитларга «бас қилинглар», деган бўларди. Ва уни калтаклаётган жангарилар азобидан қутқарарди. Бироқ бу сўзни айтиш оёқлар остида тепкиланиб ётган Қосим учун ор эди. «Майли, тишларимни қоқиб олинглар, майли теримни шилинглар, аммо сенларга ялинмайман», - дея ўйларди тепкилар остида қолиб кетган Қосим. Жангарилар тобора қутуришиб, пишқиришиб, маст туядек бўқиришиб, Қосимни калтаклашарди. Уларнинг товонлари қон бўлди. Қорачаён ўзининг нималарга қодир эканлигини хўжайинга кўрсатиб қўйиш мавриди келганини тушуниб етганди. Карим Ризо қўлига бежиз ханжар тутқазмаганлигини эслади. Телбалардек, йигитларнинг орасини ёриб ўтди-да, шерикларига деди:

- Бўлди, бас қилинглар! Бу ёғини менга қўйиб беринглар. Энди у билан ўзим ҳисоб-китоб қиламан! Бунақа дўппослашларингда ўлдириб қўясизлар. Уни азоб-уқубатлар қийноғига солишимиз керак-ку!

Жангарилар «бунга қандай чора кўраркин», деган ўйда бирин-кетин ортга тисарилишди. Қорачаён чала жон бўлиб, тупроқ билан битта бўлиб ётган Қосимнинг бўйнидан тутди. У бўш қопга ўхшарди. Оёқда турулмасди. Икки жангари Қорачаённинг ишораси билан унинг қўлтигидан тутиб тургазди. Тутқун

зўрға кўзларини очди. Бутун кучини тўплаб, оғзидаги қонни Қорачаённинг башарасига тупуриб юборди. Жангарилар қийқириб юборишди. Шарманда бўлган Қорачаён қутуриб кетди ва ханжарни қўлига олди. Бир қўли билан тутқуннинг бурнидан ушлади-да, пичоқни тортиб юборди. Иссиқ қон атрофга сочилди. Жангарилар олдиларига тушган бурунни кўриб қийқириб юборишди.

- Мана сенга ит, энди бу ердан қочиб кетолмайсан! - дея дағдага қилди Қорачаён. - Ҳали сен бизни ташлаб кетмоқчимидинг? Ўзингни қаҳрамон қилмоқчимидинг? Ҳа, бу ҳали сенга ҳолва. Шундай додингни берайки, онангнинг қорнидан тушганингга минг карра пушаймон ейсан! Ҳой, Карим, Петя қаердасанлар? - Худди чўғни босиб олган одамдек типирчилаб турган Қорачаён атроф-теваракка қараб бўкирарди. - Бу ёққа келсаларинг-чи. Мана бу аблах, сотқинни тутинглар, тагин ўрнидан туриб бизга ҳамла қилмасин! Сувонқул, Содик, сенлар курак билан киркани топиб чуқур қазинглар. Бизни сотмоқчи бўлган бу даюсни тириклай кўмамин.

Қорачаённинг қўлидаги пичоқ учидан қон томарди. Карим Ризо чодир томон юрди. Лагерь бошлиғи ҳазратнинг ортидан эргашди. У йигитлар ўртасидаги воқеани кўриб, ич-ичидан хурсанд бўлганди. Бир миллат, бир элнинг болалари бир-бирларини худди ўрмонда оч қолган қашқирдек қийнаб, азоблаши унинг юрагига шодлик ва қувонч ҳиссини солганди. У ичкарига киргач Саид Мустафога юзланди.

- Йигитинг чакки эмас. Меҳнатинг зое кетмабди, бўтам, - дея мақтаб қўйди. - Шўро ҳукуматининг тарбиясини олган бу болаларни шу қадар ёвуз бўлиб кетишини хаёлимга келтирмагандим.

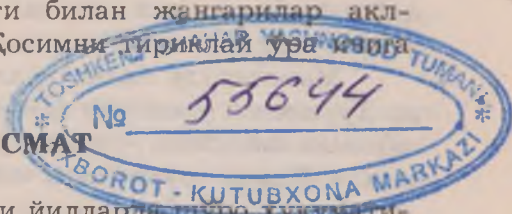
- Ҳаммаси тарбиямизнинг самарасида, устоз! - деди лагерь бошлиғи мамнун бўлиб. - Тарбия ҳар қандай жамиятда яшаган одамнинг онгини, дунё-қарашини ўзгартириб ташлашига гувоҳ бўлдим. Одамлар бўридан, йиртқичлардан қўрқишади. Аслида

одамзоддан ваҳший жонзот йўқ, ҳазратим!

Карим Ризо бу ердаги воқеани суратга тушира бошлади.

Қорачаённинг буйруғи билан жангарилар ақл-хушидан бегона бўлган Қосимни тириклик уришига кўмиб юборишди.

ҚИСМАТ

Карим Ризо ўттизинчи йилларда шўро ҳукумати-нинг таъқибига учраб, араб давлатларининг биридан паноҳ топган, шу мамлакатнинг фуқароси бўлиш учун бутун умр ҳаракат қилган Аҳмад Саид исмли муҳожирнинг оиласида дунёга келган яккаю-ягона фарзанд эди. Унинг болалиги шу юртнинг пойтахтидан унча узоқ бўлмаган шаҳарда ўтди. Карим Ризо оила аъзолари олдида ўз тилида суҳбатлашса-да, падарининг қистови билан чет тилини ўзлаштирди. Келгиндиларнинг болаларига ҳам «муҳожир» деган тамға босилган ҳужжат бериларди. Ўзининг келгиндилигини ҳеч қачон ёддан чиқармаган Аҳмад Саид кексайганда ўзга юртлардан паноҳ излаш пайига тушди. Фарзандининг «келгинди», деган тамға остида яшашини истамасди. Таниш-билишларининг кўмаги билан бир амаллаб Германия федератив республикасига кўчиб кетишди. Ҳаммаси шу ердан бошланди. Эндигина ўн беш, ўн олти ёшга тўлган ўғли бу ердаги ҳамюртларининг эътиборидан четда қолмасди. Аҳмад Саид ўзини туркистонлик, деб таништирган Сатим Товоний жаноблари билан дўст тутинди. Товонийни бу хонадонга боғлаган нарса дўстининг ёшгина ўғилчаси эди. Қуринишидан ўта мулойим ва ширин сўз бўлган бу жаноб ёш Карим Ризони ўз чиғиригидан ўтказиш, жосусликка тайёрлаш мақсадида хонадонга тез-тез ташриф буюрарди. Йигитчанинг тиришқоклиги ва кўп нарсаларга қизиқувчанлиги, ўзгаларнинг фириниб олганига ҳинди-лиши, оз гапириб, кўп тинглаши айвоққичининг эъти

борини тортганди. Уларнинг суҳбати шу қадар узоқ давом этардики, баъзида тонг ёришди қолганини сезмай қолишарди. Суҳбат мавзуси охир-оқибат, албатта, Ўрта Осиёдаги давлатларни босиб олиш ва уларга эгаллик қилиш масаласига бориб тақаларди.

- Мамлакатда бизни қўллаб-қувватлайдиган ҳамда Туркистон ўлкасини қайта тиклайдиган тарафдорларимиз анчагина, - дерди уни гапга солаётган меҳмон. - Бироқ шўро улар онгини заҳарлаган. Одамларнинг, ҳатто болаларнинг миясига сотқин, Ватан хоини, деган фикрни қўрғошиндек қуйиб қўйган. Биз Ватандошларга ўзимизнинг кимлигимизни, мақсадимизни етказмоғимиз, уларнинг онгидаги тушунчаларни йўқотмоғимиз лозим, бўтам! Бунинг учун ғоявий кураш олиб бормоғимиз даркор!

Сиёсий кураш ва мафкураларни унчалик тушуниб етмайдиган Карим Ризонинг қалбида аста-секин Туркистон ўлкасига бўлган соғинч ва бу ерда яшаётган халқнинг онгини ўзгартириш ҳис-туйғулари куртак ота бошлади.

- Шўро империясининг тугашига оз кунлар қолди. Тарафдорларимиз у ерда инқилоб қилишга тайёргарлик кўришмоқда. Одамларимиз кечаю-кундуз ишлашмоқда, - дерди Сатим Товоний ишонч билан. - Иншооллоҳ, биз ҳам ўз юртимизга қайтурмиз. Янги давлатни ташкил этиб, янги инсониятни камолга етказурмиз. Коммунистлар бизни юртдан бадарға қилган бўлсалар, энди биз уларни қувамиз!

Бундай пайтларда Сатим Товоний яйраб, берилиб сўзлардики, худди ниятлари эртага руёбга чиқади-гандек. Карим Ризонинг юрагида жаннатдек ҳур ўлканинг ерости ва устки бойликларига эгаллик қилиш истаги жўш уриб кетарди. Сатим Товоний йигитга Ватанни танитиш билан бирга унинг қалбида шу юртга нисбатан ғаразғўйлик дарвозасини ҳам очиб берди.

- Биз етолмаган, юрагимизда армонга айланиб қолган Ватан дийдорини кўриш энди сизларга насиб

этса, ажаб эмас. Бунинг учун ҳозирданоқ курашиш керак. Дунёнинг ҳар тарафига тўзиб кетган юртдошлар бирикмоғи даркор.

Бундай пайтларда Карим Ризо ҳам жим туролмасди. Қаршисида кўз ёш тўкаётган мўсафиднинг ҳолига ачиниб кетарди.

- Ота, менга йўл-йўриқ кўрсатинг, қандай қилиб юртни коммунистлардан тортиб олишим керак? Саргардон юрган ватандошларимни қандай қилсам бир жойга тўплайман?

Сатим Товоний мақсадини йигитнинг онгига етказганидан қувониб кетарди. Томирларидаги қон жунбушга келган бу йигитнинг пешонасини силарди.

- Баракалло бўтам, сиздан ҳақиқий ватанпарвар чиқади. Бунинг учун аввало миллатлар ўртасига раҳна солмоқ, уларни бир-бирига гиж-гижлаб уриштирмоқ, шу йўл билан уруш оловини ёқмоқ даркор!

- Қуруқ гап билан ҳеч нарса битмайди, - сўзида давом этарди Карим Ризо тажанг бўлиб. - Амалий ишга ўтиш керак. Курашни бугундан бошламасак эртага кеч бўлади.

Таклифлар Карим Ризонинг ўзидан чиқаётганлиги Сатим Товоний учун айни муддао эди. Бироқ у йигитни китиқлашда давом этарди.

- Менинг ёшим ўтиб қолди, бўтам. Қани энди сиздек навқирон бўлсам, бир ўзим ҳаммасига улгурардим.

Бир ойлик текширувдан сўнг Товоний уни мамлакатнинг ғарбида жойлашган НТС (народний трудовой союз) ташкилотига етаклаб келди. Уруш йиллари немис аскарлари томонига ўтиб кетган хоинлар бу ерда мамлакатни парчалаш, миллатлар ўртасида ички низоларни келтириб чиқариш учун варақалар тайёрлаш билан машғул эдилар. Улар ниқоб остида саёҳат уюштиришар ва у ерда ўз одамлари билан учрашиб, олиб ўтган варақаларни тарқатишарди. Ҳатто Карим Ризо икки бор Ўрта Осиё республика-

ларига бориб келди. Ўзи билан олиб ўтган варақаларни ишончли одамларга топширди. Изидан кузатиб юрганлар бу ерда ўзини қандай тутишини назорат қилаётган жосуслар эканлигидан у мутлақо хабарсиз эди. Шундай қилиб Карим ташкилотнинг ишончини қозонди.

Саксонинчи йиллар арафасида Шўро ҳукумати ўз қўшинларини Афғонистонга олиб киргач, Карим Ризо етти ой махсус лагерда тайёргарликдан ўтди. Жосуслик, қўпоровчилик илмидан сабоқ олди. Сўнгра уни Афғонистонга жўнатишди. Бу ерда асирга тушган шўро аскарлари билан ишлаш тўғрисида буйруқ олди. У Афғонистонга келиб, ўзига топширилган вазифани бажаришга шўнғиб кетди. Бироқ, асир тушган йигитлар озчиликни ташкил қиларди ва уларнинг кўпчилиги ўзи ўйлаганидек, Ўрта Осиё миллатларига мансуб эмасди. Ташкилот Афғонистондаги асирларни махсус тайёргарликдан ўтказиш учун ишончли йўриқчилар топишни ҳам Карим Ризонинг ихтиёрига бериб қўйганди. Мамлакатнинг турли бурчакларидан олиб келинган эллик нафар асирни Қандаҳордаги махсус лагерга тўплашди. Карим Ризо тутқунлар билан ишлашни, уларни жосусликка, қўпоровчиликка тайёрлашни Саид Равшанга топширди. У Туркияда истиқомат қилувчи муҳожир жосуснинг фарзанди эди. Асирлар билан ишлаш оғир эди. Йигитлар жосуслик йўлини танлашдан очикдан-очиқ бош тортишди. Шунда Саид Равшан қўлига қонли пичоқни олди. Устозининг “мени одам сони эмас, садоқати кизиқтиради”, деган сўзига амал қилди. Ватанни соғинган, қочишни хаёл қилган кимсаларни аёвсиз жазолади. Уларни осонлик билан ўлдирмади. Юқорининг кўрсатмасига асосан, тириклай терисини шилиб олар, устига қиздирилган ёғ сочар, ёнаётган алангага ташлаб куйдирарди. Бурун, қулоғи ва тилларини кесиб азоблашарди. Бундай қийноқлар йигитларнинг юрагида қўрқув ҳиссини уйғота бошлади. Олти ой ичида ўттиз нафар йигит

қолди.

Кутилмаганда ташкилот ўз жосусини жанубга - Жалолобод вилоятига жўнатди. Бу ерда дала-даштларни суғориш, экин майдонларини кенгайтириш, касалхона, мактаб, турар-жой биноларини қураётган совет одамларига қарши маҳаллий халқни гиж-гижлаш билан шуғулланди. Унинг одамлари янги қуриб битказилган биноларни портлатиб ташлашарди. Сув йўлларини издан чиқаришарди. Мактабларни, касалхоналарни ёқиб ташлашарди. Қайсидир жиҳатдан улар ўз мақсадларига эришдилар. Орадан кўп ўтмай Карим Ризонинг одамлари бомба остида қолиб, ҳалок бўлишди. Тасодиф туфайли ўзи омон қолди. Шундан сўнг ташкилот уни Қандаҳор вилоятининг жанубидаги «қора араблар» номи билан машҳур бўлган жангарилар ичига ташлади. Гуруҳга таниқли террорчилар раҳбарлик қиларди. Улар итоат қилган одамлардан пулни аямасди. Юрагида бойликка, молдунёга ҳаваси кучли бўлган ҳар бир жангари «жиҳод», деб аталмиш «муқаддас» урушга киришни ўзи учун бахт ҳисобларди. Улар ҳеч нарсадан тап тортмасдилар. Ҳаётда ўлим деган хатар борлигини ўйламасдилар ҳам. Одам ўлдириш оддий бир қўғирчоқнинг бўйинини узишдек гап эди. Оломон тўпланиб турган жойларга бориб, ўзлари ни портлатиб ташлашарди. Булар одамхўрлар галаси эди. Бироқ нотаниш кимсалар орасида жанг қилиш Карим Ризо учун хатарли эди. У ўққа учиб, ўлиги дала-даштлар-да қолиб кетишидан қаттиқ қўрқарди. Бу ерга кел-ганидан минг бора пушаймон бўлди.

Кутилмаганда уни Франциянинг Ош шаҳрига чақириб қолишди. Шундагина Карим Ризо енгил нафас олди. Ҳаёт унга умр деб аталмиш бахтни қайта ато этганлигидан миннатдор бўлди. Аэропортда эски таниши Жон Дик кутиб олди. Жосусни ўзининг қароргоҳига олиб кетди. Жон Карим Ризони нима мақсадда бу ерга таклиф қилганини айтишга шошилмади. Гарчи уни Афғонистонда қандай ишлар қилган-

лигини билсада, сўраб-суриштирди. У ёлгон сўзламади...

- Сизнинг ишларингиздан хурсандмиз, жаноб. Биз кутгандан ҳам аъло даражада ишладингиз. Раҳбариятнинг миннатдорчилигини сизга етказиш мен учун бахт!

Икки калима олқишдан Карим Ризонинг юзига табассум ёйилди. Жон ҳаменидан қоғоз олиб, унга узатди.

- Сизга ваъда қилинган вилланинг ҳужжатлари! Хоҳлаган пайтингизда Австриянинг Зальцбург шаҳридаги бу кошонада оилангиз билан яшашингиз мумкин. - Карим Ризо сабрсизлик қилди, бошлигининг қўлидаги қоғозга қўл чўзганини ўзи ҳам сезмай қолди. Жон иккинчи қоғозни олар экан, агентнинг шошқалоқлигидан кулиб қўйди. - Бу эса номингизга ўтказилган ўн миллион доллар маблағнинг чеки. Бу ҳам Австрия банкларида сизни кутиб турибди. Хоҳлаган пайтингизда эҳтиёжингиз учун ишлатишингиз мумкин.

Карим Ризо ҳапқираётган юрагини босишга, кўксига сифмаётган қувончини яширишга қанчалик уринмасин, барибир бунинг уддасидан чиқолмади. Ўрнидан турди. Қўлларини кўксига босиб, Жонга таъзим қилди. Беш йилдан бери кутаётган орзусига ниҳоят етди-ку! Оҳ, бу бойликларни қўлга киритгунча қанчадан-қанча заҳматларни, азобу уқубатларни бошидан кечирмади. Ҳаёт ва ажалнинг пичоқнинг дамидек хатарли йўлларини босиб ўтди.

- Бу ҳаммаси эмас, - деди Жон уни умидвор қилиш мақсадида. У Карим Ризони мол-дунёга ўчлигини биларди. Илк бор вилла ва ўн миллион доллар ваъда қилингандаёқ шошиб қолганди. Йўлида учраган ҳар қандай тўсиқни янчиб ўтганди. Қанчадан-қанча йўлига тўғаноқ бўлган одамларни қириб ташлади. Жоннинг раҳбарлари Карим Ризо томонидан қийнаб ўлдирилган одамларнинг тасвирга олинган тасмасини кўрганда даҳшатли фильмларда

ҳам бунақа “томоша”ни кўришмаганини айтишганди. Бойлик Карим Ризонинг иштаҳасини очгани уларга аён эди. Жон:

- Раҳбариятнинг сизга арзимас топшириғи бор. Бу ишнинг уддасидан чиққан кунингиз йигирма миллион доллар эгаси бўласиз! - деб юрагига гулгула солиб қўйди.

- Қандай топшириқ экан? - шошқалоқлик билан сўради Карим Ризо бошлиғининг юзига тикилиб.

- Афғонистонда янги лагерлар очмоқчимиз, - деди шошилмасдан. - Бу лагерда фақат шўро давлатининг асирга тушган аскарлари қайта жанговар тайёргарликдан ўтади.

- Тушунмадим...

Жон қадаҳга виски қуйиб симирди..

- Ўзингизга маълумки, кўплаб совет аскарлари жангарилар қўлида асир сақланмоқда. Улар оз бўлсада, биз учун катта куч. Одамларимиз тутқунларнинг ҳар бири билан суҳбатлашиб, уларни ўрганди. Аскарлар Ватанга қайтишдан бош тортишмоқда. Биз уларни ўз мақсадимиз йўлида ишлатишни ният қилдик.

- Бу ерда ҳам иккинчи ўчоқ пайдо бўлар эканда, - кулиб қўйди Карим Ризо.

- Мени тушунганингиздан миннатдорман, жаноб.

- Ишончингиз учун раҳмат, Жон. Бироқ шўро аскарлари ўта қайсар, шу билан бирга ишонувчан бўлишади. Биз уларни ўз томонимизга оғдира олармиканмиз?

- Бундан ташвиш чекманг, жаноб. Биз сизнинг ҳузурингизга бошқа мамлакатлардан ўта ишончли, қаттиққўл йўриқчиларни жўнатамиз. Улар сизга ёрдам беришади. Сизнинг вазифангиз уларни назорат қилиш, керакли маълумотларни бизга жўнатиб туриш. Шуни унутмангки, шўро давлати ўз одамларининг онгига бизга қарши заҳарли гоёларни синдириб ташлаган. Биринчи галда уларнинг миясини тозалаш лозим! Бизга одамнинг сони керак эмас. Мени тушундингизми?

- Тушундим жаноб! Мени кечиринг, бир саволим бор?

- Сўранг!

- Лагерда нималарга эътибор беришим керак?

- Бу соҳада сизга ўргатолмайман, Карим жаноблари, - аҳмоқона саволдан Жоннинг лабларига масҳароумуз табассум югурганди. - Биз билан йигирма йил алоқада бўлган одамсиз. Тажрибангиз олдида мен лолман. НТС ташкилотида олган сабоқларингиз мана энди қўл келади.

- Хотиржам бўлинг, жаноб, қўлимдан келган барча ишни қиламан, ахир иккимизнинг мақсадларимиз муштарақ-ку! Афсуски, бизнинг йигирма йилдан бери олиб бораётган барча ҳаракатларимиз натижа бермаяпти! - қизишиб кетган агент яна қовун туширганини сезди. Аммо Жон бунга аҳамият бермади.

- Гапингизга қўшиламан, бироқ меҳнатимиз самарасиз кетмаяпти. Бу борада маълум ютуқларга ҳам эришдик. Давлат раҳбарлари орасига ўзимизнинг ишончли ва содиқ одамларимизни киритдик. Партиянинг обрўсини тўкадиган одамлар сони кўпайди. Ҳукумат ўз аскарларини Афғонистонга киритишига қаршилик кўрсатмадик. Билардикки, бу уруш сиёсат оламида советларнинг шармандасини чиқаради, давлатнинг иқтисодий ривожига путур етказарди. Уруш уларга етти миллиард доллар зиён келтирди. Иқтисод ўтириб қолди. Ишсизлар, ёрдамга муҳтож кишилар сони қирқ фоизга ортди. Давлат раҳбарлари уларни ижтимоий ҳимоя қилишга ожиз бўлиб қолди. Оқибатда, мамлакатнинг 40 фоиз аҳолиси норози бўла бошлади. Булар бизнинг ғалабамиз эмасми, жаноб Карим Ризо? Болтиқбўйи ва Кавказорти республикаларида миллий низоларни келтириб чиқаришга эришдик. Ўрта Осиё республикаларида давлатга қарши норозилик алангасини ёқиш мавриди келди. Сиз тайёрлайдиган йигитлар ана шу алангага мой сепишлари лозим. Юраги Ватан ишқида ёнган сиздек дўстларимиз она юртларини коммунистлардан

тортиб оладиган кун келди. Худо хоҳласа, сиз ўз мамлакатингизга эгалик қиласиз!

Карим Ризо ҳамсуҳбатининг муддаосини тушунди.

- Мен қачондан ишни бошлашим керак, жаноб Жон?

Жон вискини қўлига олди.

- Ташкилотимиз томонидан сизга туҳфа қилинган виллани кўриб, у ерда икки-уч ҳафта дам олинг. Зарур бўлганингизда одамларимиз сизга хабар қилишади.

Ўша куни Карим Ризо Австрияга учди. Венадан машинага ўтириб, Зальцбургга йўл олди. Пойтахтдан икки соатлик масофа олисда бўлган, табиати гузал ва иқлими муътадил бўлган бу қадимий шаҳарнинг кўркемлиги Карим Ризони ҳайратга солди. У ўзининг янги вилласида атиги уч кун дам олди. Жоннинг одамлари ярим тунда келиб, Карим Ризонинг қўлига самолёт чиптасини тутқазишди.

- Зудлик билан Покистонга боришингиз керак! - дейишди улар. - Сиз учун махсус топшириқ бор!

Эрталабки рейс билан у Карачига учиб кетди. Кетиш олдидан ўзининг ҳашаматли саройига суқ билан тикилди. Унинг юрагида оила аъзоларини кўчириб келиш ва шу ерда тинчгина яшаш истаги уйғонганди. Бироқ бу бино уч ой аввал ташкилотнинг Замбияда отиб ташланган ходимига қарашли эканлигидан ҳали беҳабар эди.

Карим Ризо аэропорт ичига кириб келиши биланоқ икки йигит унинг ёнига келди. Ўзларини таништиришмади ҳам. Ортимиздан юринг, дея буйруқ беришди холос. Карим Ризо уларга эргашди. Нотаниш кимсалар жосусни енгил машинага ўтқазишди ва шаҳар четига олиб кетишди. Карим Ризонинг юраги кўрқувдан увишиб кетди. Булар ким? Нега ўзларини таништирмади? Мени қаёққа олиб кетишмоқда, деган саволлар хаёлига келди. У қўлини чўнтагига солиб, ўн минг доллар ёзилган чекни маҳкам ушлаб борарди. Ўлдиришмоқчи бўлишса,

чекни инъом қилиб қутулиб қоламан, деб ўйларди. Улар жим кетишди, ҳатто бир-бирлари билан гаплашишмади ҳам. Лоақал, ўзаро суҳбатлашишганда мақсадини, қаёққа кетишаётганлигини билиш мумкин эди.

Машина шаҳардан чиқиб, адир ичига кириб кетди. Паст-баланд тепалар кўзга ташланди. Қош қорайиб қолганди. Ястаниб ётган бепоён бўшлиқ унинг юрагига баттар ваҳима солди. Машина йигирма чақиримча ичкарига кириб боргач, йўлнинг ўртасига чиқиб олган олти нафар қуролли одамлар йўлга кўндаланг туриб олишди. Ҳайдовчи тормозни босди. Улар автоматларини йўловчиларга тўғрилашди. Буни ҳеч ким кутмаганди. Карим Ризонинг юрагини яна ваҳима босди.

- Пастга туш ҳамманг! - буюрди қуролли одамлардан бири машина эшигини очиб. Уччалари пастга тушишди. Қароқчилар Карим Ризонинг қўлидан тортиб туширишди. Нотаниш йигитларнинг чўнтақларини тинтиб чиқишди. Ҳеч нарса топишолмагач, Карим Ризони тинтишга киришдилар. Чекни олишиб, бараварига қийқириб юборишди.

- Ўн минг!

Қароқчилар чекни ушлаб турган шеригини ўраб олишди. Улар ўн минглик қоғозни кўришга шошилишарди. Бор-будидан айрилган Карим Ризо додлаб юборишига оз қолди. Ёнидаги йигитларни қароқчиларнинг шериги, деб хаёл қилди. Титраб-қақшаб йиғлаб юборди. Босқинчилар унинг додига кулоқ солишмади. Чекни бири олиб, иккинчиси томоша қилишарди. Улар чекка маҳлиё бўлиб, йўловчиларни унутишганди. Бирдан бошини қўллари орасига олиб йиғлаётган Карим Ризонинг қулоғига қарсиллаган, инграган, оҳ урган товушлар чалинди. У шошиб бошини кўтарди. Бояги жангарилар ерда чўзилиб ётишарди. Йигитлардан бири Карим Ризонинг тепасига келди.

- Жаноб, бу чек сизга қарашлимиди?

Карим Ризо ўрнидан ирғиб турди ва чекни олиб, йигитга миннатдорчилик билдирди.

Улар йўлда давом этишди. Жосус ўзини енгил ҳис этар, бояги қўрқув ва ҳадиксирашдан асар ҳам қолмаганди. Тинимсиз халоскорларига ташаккур билдирарди. Машина чодир олдига келиб тўхтади. Атроф қоронғу эди. Тиккага келган ой сурма ранг ёғдусини сочиб, борлиқни ёритиб турарди. Ичкаридан чиқиб келган соқолли одам меҳмонларни хонага таклиф қилди. Шифтга ўрнатилган фонар ичкарини ёритиб турарди. Хонада беш нафар нотаниш кимсалар давра қуриб, бир-бирлари билан суҳбатлашиб ўтиришарди. Улар Карим Ризони ўринларидан туриб, кутиб олишди. Афтидан уни кутиб олган кимса етарли маълумотга эга бўлса керак, ундан ҳеч нарса сўраб ўтирмай, шерикларига таништирди:

- Садоқатли дўстларимиздан Карим Ризо ҳазратлари бугундан бошлаб сизларга раҳбарлик қилади. Қандай муаммо бўлса шу кишига мурожаат қиласизлар, - деди у қисқа қилиб. Ўтирганлар ўринларидан туриб, янги бошлиқларига таъзим қилишди. У бир вақтлар етти ойлик лагерда олган сабоқларини эслади. Нимадир дейиш ва уни таништирган нотаниш кимса олдида ўзини кўрсатиш кераклигини ҳис этди.

- Бизга битта бўлса ҳам қўлидан иш келадиган одам тайёрланг. Қочишга уринганларни, хоинларни, тескари ташвиқот юритганларни аяб ўтирманг. Интизом биринчи масала. Жазо эса битта - азоблаб ўлдириш.

Карим Ризо Саид Мустафо билан шу ерда танишди. У болалигидан жосусликка ўргатилганди. Одам танлашда Карим Ризо хатоликка йўл қўймаган экан. Саид Мустафо ҳақиқатан ҳам ўзини кўрсатди. Дастлаб, қўлига йигирма саккиз нафар йигит топширилганди. Улардан ўн бештаси ҳақиқий жосус бўлиб етишди. Ҳар бири осмондаги юлдузни бенарвон узиб тушишга тайёр йигитлар. Бу эса унинг ёмон ишламаганлигини, энг ишончли ва садоқатли йигитларни

олиб қолганлигини билдирарди. Ёнидаги ўриндикда келаётган Қорачаён эса ана шу йигитларнинг энг сараси. Буни ўз шеригини ўлдиришдан аввал унга айтган гапларидан ҳам билиб олди. Карим Ризо кўз қирини шеригига ташлаб қўйди. Машина чироқлари ёритиб бораётган қоронғу зулмат ичра тикилиб, ўйга толган Қорачаённинг хаёлини бузгиси келмади.

Қорачаён айна пайтда ўзи туғилиб ўсган, вояга етган қишлоғи тўғрисида ўй сурарди. Асирга тушмаганда Зулайҳо билан тўйлари ҳам бўлармиди? Қиз ўз севгилисининг асирга тушганлигини, жосусликка ўргатилаётганлигини билармикин? Балки қора хат борган бўлса, бошқа йигитга турмушга чиқиб кетгандир? Ота-онасичи? Улар фарзандларининг тирик ёки ўлигини билмай юришгандир. Онаси уни қанчалик суярди. Еру кўкка ишонмай катта қилганди. Юрак-бағри эзилиб, ётиб қолмадимикин? Отаси эса негадир боласига беэътибор эди. Суюб эркаламасди. Байрамларда бошқа болаларнинг отаси каби совғасаломлар олиб бермасди. Шаҳарларга ўйнатиб бормасди. Уни аллақачон унутиб юборган бўлиши керак. Ўзининг тириклиги ҳақида бирор одам орқали хабар бериш керакмикин? Бу хабар онасининг қулоғига етса, юпаниб, овуниб қолармиди? Карим Ризо билан Саид Мустафо айтган кунлар келса, ўзи уларнинг олдига борар. «Мен тирик эдим она, мана ёнингизга қайтдим. Сизни қанчалик соғинган бўлсам-да, ўзимнинг қаерда ва нима ишлар қилаётганлигимни айтишга ҳаққим йўқ эди», - дейди...

ҚОРАЧАЁННИНГ ЎТМИШИ

Санжар душман жойлашган қишлоқни аниқлаб келиш учун йўлга отланган гуруҳ ичига қушилиб қолди. Олинган маълумотда бу қишлоқда юзга яқин жангарилар одамларни талаб, уйларини ёқиб юбораётганлиги айтилганди. Командири капитан Богатирев бошлиқ ротага қандай қилиб бўлсада, шу қишлоқда

ўрнашиб олган жангарилар сонини аниқлаш ва уларнинг яшаш жойларини белгилаб келиш вази-фасини топширганди. Ярим тунда қишлоққа етиб келган разведкачилар кутилмаганда душман томонидан қўйилган пистирмага рўпара келишди. Отишма бошланди. Ортга хабар беришнинг иложи йўқ эди. Ҳақиқатга рақия ишламади. Тузатишга фурсат йўқ эди. Душманлар ҳар томондан разведкачиларни ўраб олишди ва аёвсиз ўққа тутишарди. Санжарнинг бундай жангга биринчи кириши эди. У қўрқиб кетди. Каттагина тошнинг орқасига ўтиб, автоматини бағрига босиб ётаверди. У душман томонга бирор маротаба қуролидан ўқ узмади. Унинг учун муҳими душманни йўқ қилиш эмас, тезроқ қочиш, гор ичига беркиниб, шу ерда жон сақлаш эди. Аскарлар Богатиревнинг буйруғи билан ортга чекинишга мажбур бўлишди. Уларни душман ўқидан тоғнинг тошлари ўз ҳимоясига олиши мумкин эди. Жангчилар изма-из қувиб келаётган жангариларни нишонга олиб, қийратиб, тутдек тўкиб ташлашди. Барибир улар кўп эди. Гуё ер остидан бодраб чиққаётган қўзикориндек кўпайишиб, ҳамла қилишарди. Ўқлари тугаб қолган аскарлар ночор аҳволга тушиб қолишди. Санжарнинг автоматидан ҳамон бирорта ўқ узилмаганди. Ёнида эса тўртта магазин тўла ўқ турарди. Зайниддин ярадор командирини ҳимоя қилиш мақсадида ўқларини отиб, адо қилганди. У қандай қилиб бўлса-да, яраланган командирини панароқ жойга олиб ўтишга ҳаракат қилди. Бунинг учун кимдир ўқ отиб, душманни чалғитиб туриши лозим эди. Бироқ шерикларининг ҳам ўқлари тугаб қолганди. Шундоқ ёнида, тошлар ортида беркиниб ётган Санжарга кўзи тушди.

- Битта магазинни ташла, - сўради Зайниддин. - Ўқларим тугади!

Аммо Санжар унга ўқ беришни хаёлига келтирмади. Қаршисида қорайиб турган горга яқин келиб қолганлигини кўрди. У ўрnidан турди-да, қийин

аҳволда қолган шерикларини ташлаб, эмаклаганча ғорга кириб кетди ва қўлидаги қуролни маҳкам чангаллаганча ўқ овозларининг тинишини кутиб, узоқ вақт ўтирди. Бу орада тонг бўзариб қолди. Ғорда ўтириш хатарли туюлди. Санжар қўрқа-писа ташқарига чиқди. Оёғи остида башараси мажақланиб кетган икки шеригини кўрди. Уларнинг бири командири Богатирев эди. Иккинчисини танимади. Санжар пастлик томон тушиб келар экан, икки жангарини орқа ўгириб турганини кўриб қолди. Улар наша чекиб ўтиришарди. Отишга шайланди. Шарақлаган овоздан жангарилар шошиб ортга ўгирилишди. Қурол кўтариб турган Санжарни кўриб, кайфлари тарқаб, қўрқувдан титраб кетишди. Улардан бири тезда ўзини қўлга олди.

- Шўрави, эрабиё, биродар! - жангари қўли билан имлади.

Санжар жангарилар тўдасига тушиб қолдим, деб кўрқиб кетганди. Уларнинг мулойим сўзлари увишиб қолган юрагига куч бағишлагандек эди. Автоматини елкасига илиб, уларга яқин келди. Жангарилар бир-бирларига қарашди ва чаққонлик билан аскарнинг устига ташланишди. Қўлларини орқага қайириб, чилвир билан боғлашди. Санжар асир тушганлигини сизди. Жангарилар уни гоҳ тепиб, гоҳ сўкиб, ўз қароргоҳларига олиб кетишди. Асир жангарилар бошлигини қийнамади. Саволларига тўғри жавоб қайтарди. Уларга қарши ўқ отмаганини ёнидаги ва автоматдаги ўқлар билан исботлади. Қариялардан эшитган «одам ўлдириш гуноҳ» деган сўзни қайта-қайта такрорлади. У ўз қисмиинг қаерга жойлашганини, қисмда қанча аскар борлигини, ўқдориларнинг миқдорини яшириб ўтирмади. Шундан сўнг жангарилар унга ишонишди ва ўзлари билан бирга олиб қолишди.

Кунларнинг бирида уни кекса бир одам йўқлаб келди. Санжар билан узоқ суҳбатлашди. Қайси кишлоқда туғилганлигини, ота-боболарининг номини

сўради. Уйи, қишлоқ кўчаларини бир эмас, ўн маротаба чизиб кўрсатди. Ҳамқишлоқларининг исми-шарифини ёзиб берди. Бу қоғозлар қайта-қайта текширилиб, таққосланиб ўрганилди.

Санжар жангарилар орасида етти ой юрди. Қорлар эриб, баҳор келди. Кейин уни Жалолободда янги ташкил этилган лагерга олиб кетишди. Бу ерда ўзига ўхшаган собиқ жангчилар орасида яшади. Ҳар қандай тубанликларни қилишдан жирканмади. Саид Мустафога ўзини яхши кўрсатиш учун дўстларининг сирини билиб, сотди. Лагердаги ҳаёт ва тарбия уни тош қалбли инсонга айлантирди. Ўз дўстларининг терисини тириклай шилди. Мана шу хислатлари туфайли у ўликлар сафига қўшилмай, жони омон қолди. Қорачаён деган ном олди. Карим Ризонинг эътиборини тортди. Дарвоқе, бу одам уни қаёққа ва нима мақсадда олиб кетмоқда? Дўстларидан ажратиб олишнинг сабаби нимада? Уни кимларнинг даврасига ташламоқчи? Бу саволлар ҳозирча сир эди. Улар кечга яқин манзилга етиб келишди. Дарвозани йигирма ёшлардаги қиз очди. У Карим Ризонинг ягона фарзанди эди. Эгнига спортчиларнинг костюм ва шимини кийиб, ихчамгина бўлиб олган кўҳликкина бу қиз машинада ўтирган Қорачаённинг эътиборини ўзига жалб этди. Мусулмон мамлакатада сочлари қирқилган, эркакча кийиниб олган бундай ҳурилиқони учратаман, деб сира ўйламаганди. Ташқари қоронғу бўлганлиги боис қиз машина ичида ўтирган йигитни кўрмади. Карим Ризо қизи билан кўришиб, кейин ортига ўтирилди.

- Етиб келдик, - деди у ва Қорачаённи қандай ном билан чақиришни билмай, бир зум ўйланиб турди. Қизининг олдида йигитнинг лақабини ошкор қилиш мумкин эмаслигини у яхши биларди.

Қорачаён пастга тушди. У ҳовлига, сўнг қарши-сида турган қалам қош қизга қаради. Ҳовли озода ва саришта эди.

- Бу менинг қизим - Шабнам, - деди Карим Ризо

қизи билан Қорачаённи таништириш мақсадида. Қиз жилмайиб, йигитга қўл чўзди.

Шабнам меҳмон учун жой тайёрлаш мақсадида ичкарига кириб кетди. Қорачаён унинг ортидан қараб турди. Уч йилдан бери аёл зотини кўрмаганлиги сабабли юрагининг бир четида унутилаётган эркаклик ҳисси уйғонганди.

ЛАГЕРДА

Томирларида хайрул умрнинг сўнги қони оқаётган, калтаклар зарбидан эзилиб, ақли-шушидан айрилган Игорь ниҳоят кўзларини очди. Оғирлашиб қолган бошини кўтариб, тепага қаради. Кўм-кўк осмон бағрида қанот қоқиб юрган бир жуфт йиртқич қушга назари тушди. Қулоқларига атроф-теварақда бақириб-чақириб юрган йигитларнинг овози чалинди. Игорь ана шу овозлар орасидан ўз дўстининг товушини ажратиб олди. Улар Қосимни тириклай кўмиш тўғрисида маслаҳатлашишарди. Дўстидан айрилиш Игорь учун оғир эди. У надоматлар чекиб йиғлади. Қалбида дўсти учун жангарилардан ўч олиш истаги исён кўтарди.

Дармонсиз панжаларини туғиб, онт ичди. Бошига шундай оғир мусибатларни солган Қорачаённи овозидан таниганди. Игорь зиндондан чиқиш тўғрисида ўйлай бошлади. Қочмаса эртами-кеч унинг бошига ҳам Қосимнинг савдоси тушиши мумкин. Бироқ, уч метрли бу уммондан қандай чиқади? Қўл узатса етмайди. Оёқларини деворга тирай деса, оралиқ ма-софа анчагина.

Игорь тупроқ ичидан уч-тўрт дона суяк топди. Бу ҳайвоннинг қовурғалари эди. Суякларни иккига бўлиб, уларни деворга қоқди. Уларга оёқ қўйиб чиқиш мумкиндек эди. Бироқ, суяклар тупроқ остида узоқ турганлиги сабабли мўрт, салгина оғирликни кўтаролмасди. Игорь тун ярим бўлишини, соқчиларнинг ухлаб қолишини кутди. Қурол-аслаҳа омбори

ёнида туну-кун соқчилар навбатчилик қилишини биларди. Лагерь бошлиғи ётадиган чодир ҳам омбор олдида.

Ниҳоят, ой тиккага келди. Унинг ёғдулари атроф-теваракни, шу жумладан, зиндон ичини ғира-шира ёритарди. Бутун диққат-эътиборини зиндондан чиқишга қаратган Игорь деворга қоқилган суякларга оёқ қўйиб тепага тирмашди. Дастлабки суяк уни кўтаролмай синиб кетди. Игорь йиқилиб тушди. Оёғининг ости шилиниб, иссиқ қон чиқди. Оғриқ кучли бўлса-да, йигит яна оёққа турди. Ўсиб кетган тирноқлари деворни ушлашга халақит берарди. Игорь навбатдаги суякка оёғини қўйди. Тепалик яқин қолганди. Атиги бир метр. Оёғини навбатдаги суякка қўйса бас, қўли зиндон тепасига етади. Фақат оёқларини кўтариб турган суяк чидаса бас. Игорь эҳтиёткорлик билан оёқ қўйди. Қўли зиндон тепасидаги темир панжарага етди. Қўрқа-писа гавдасини кўтарди. Йўқ, суяк синмади. Йигит тевааракка аланглади. Ой ёритган яйловда ҳеч ким кўринмади. Чодир ичидан кимнингдир йўталгани эшитилди. Қурол омбори ёнида иккита жангари бири-бирининг елкасига бош қўйганча ухлашарди. Игорь ташқарига чиқди. Кўксини совуқ ерга босиб, атрофни кўздан кечирди. Соқчиларни ҳисобга олмаганда ҳеч зоғ кўринмасди. Игорь илондек судралиб, жангарилар томон юрди. Икки қадамдан кейин ер бетидан чиқиб турган одамнинг бошига пешонасини уриб олишига бир баҳя қолди. Қўрқувдан юраги ёрилиб кетаёзди. Мурданинг очиқ қолган кўзлари ой нурида ялтирарди. Бу тириклай кўмилган Қосимнинг боши эди. Жангарилар атайин калласини ердан чиқариб қўйишганди. Қорачаённинг кўрсатмаси билан тунда каламушлар ғажиб кетсин деб шундай қилинганди. Игорь ўзини тутолмади, дириллаган лабларини маҳкам тишлаганча юрагидаги нафрат ва ғазабни босолмай йиғлаб юборди. Овозини чиқармасликка ҳаракат қилгани билан барибир ич-ичидан сел мисоли тўлиб-

тошиб келаётган ўкирик тишларининг орасини ёриб чикди. Ўсиб кетган тирноқлари тақир ерни тирнади. Бу орада соқчилардан бири бошини кўтариб, атрофга қаради. Ўн қадам олисда судралиб келаётган шарпани пайқамади, яна уйқуга кетди.

- Мени кечир Қосим, сенга ёрдам беролмадим. Лекин бу газандалардан ўч олмасдан бир қадам ҳам силжимаيمان, уларнинг бошига ҳам шундай савдоларни соламан, - дея пичирларди. Игорь соқчиларга яқин келиб қолганди. Уларнинг пишиллаб нафас олишлари қулоғига эшитилиб турарди. Соқчилар ортларидаги шарпани пайқашмади. Игорь қўлига илинган коптокдек тошни олди ва ўзига яқин турган жангарининг бошига солди. У овоз чиқаришга ҳам улгурмади. Ёрилган бошидан оққан қонга беланиб, жон таслим қилди. Иккинчи жангари «ҳиқ» этган товушдан уйғониб кетди. Кўзларини очишга улгурмади. шеригининг ёнига йиқилди. Игорь уларнинг қуролини олди. Рўпарасида лагерь бошлиғининг чодирини эди. Эшик вазифасини ўтовчи қалин мато тунги эпкинда ҳилпираб, шитирлаб турарди. Игорнинг ичкарига кириб келганини бошлиқ пайқаб қолди. Қўлини ёстиқ остидаги тўппончага чўзди. Бироқ олишга улгурмади. Игорь автоматнинг қўндоғи билан Саид Мустафонинг бошига солди. Лагерь бошлиғи «иҳ» деди-ю, тўшакка михланиб қолди. Игорь бошлиқнинг хонасидаги темир сандиқда жангарилар тўғрисида муҳим маълумотлар туришидан хабардор эди. Сандиқни очиб, қоғозларни қўйнига солди. Вақт тигиз эди. Тонг ёришиб қолганди. Игорь Қорачаёни тинчитмасдан кетолмасди. Шундай қилгандагина у дўсти учун қасос олган бўларди. Шу мақсадда жангариларнинг чодирини томон юрди. Қўлидаги икка-ла автоматни отишга шайлаб олганди. Ичкарида жангарилар қотиб ухлашарди. Ичкари кирди-ю, овозининг борича кичқирди.

- Хоинлар!!! Қотиллар!!!

Жангарилар чўчиб уйғонишди. Бошларини

кўтаришдию, ўзларини ўққа тутиб беришди. Кимдир бақирди, кимдир ўзини ташқарига урмоқчи бўлди. Аммо автоматдан отилаётган ўқлардан омон қолишнинг иложи йўқ эди. Чодир илма-тешик бўлиб кетди. Қаердадир олов кўтарилди. Игорь оёқлари остида қонга беланиб ётган мурдаларнинг устидан ўтиб, ташқарига чиқди. У ҳамон қалтирарди.

Игорь тонг гира-ширасида олти ойлик ҳаёти кечган ва айна пайтда ўзи вайронага айлантирган лагерни ташлаб йўлга тушди. Юз метрча йўл босгач, олов ичида қолган қурол-аслаҳа омбори портлаб кетди. Ўқларнинг, мина ва снарядларнинг даҳшатли овози еру-кўкни ларзага келтирди. Игорь лагердаги жангариларни, шу жумладан, Қорачаённи ҳам ўлдирдим, дўстим учун қасос олдим, деб ўйлаганди. У лагердан узоқлашар экан, йўл-йўлакай қаёққа бориш тўғрисида бош қотирарди. Тоғ ён бағирлаб кетган бу сўқмоқдан юриш хатарли эди. Жангариларни қўллаб-қувватлайдиган ва мунтазам равишда уларни озиқ-овқат билан таъминлаб келаётган кишилар шу сўқмоқдан у ерга келишарди. Игорь шуларни ўйлаб, қадамини илдамлатди. Йигит қарама-қарши томонга бурилган сўқмоққа қайрилишга улгурмади. Тепаликдан югуриб келаётган уч киши рўпарасидан чиқиб қолди. Қўлларида автомат. Афтидан улар ўқ омборидаги портлашни эшитишган бўлишса керак, чопиб келишарди. Улар кийимлари йиртилиб, юз-кўзлари қорайиб кетган йигит билан юзма-юз келишди.

- Се шуд?!

Уччаласи бараварига қўлларидаги автоматнинг учини нотаниш кимсага тўғрилашди.

Игорь лагерь томонга ишора қилди.

- Шўрави!

Нотаниш кимсалар қора тутун бурқсиб турган томонга қарашди. Игорь учун уларнинг чангалидан қутулиш имкони туғилганди. Сапчиб қуролли кишилардан бирининг қорнига, иккинчисининг баша-

расига тепиб йиқитди. Қўлларидаги қурол ўзларидан ҳам олисроққа учиб кетди. Улардан бири тезда ўзини ўнглаб олди ва йигитнинг белига тепди. Икковлари олишиб кетишди. Игорь таслим бўлишни истамасди. Қўлга тушса яна зиндонга ташлашлари, қийноқ ва азобларга солишлари аниқ эди. Шунинг учун ўзидан анча бақувват бўлган кимса билан жон ҳолатда олишарди. Бир амаллаб рақибининг қўлидан маҳкам ушлаб олди ва елкасидан ошириб ташлади. У зудлик билан ердаги автоматлардан бирини қўлга олиши лозим эди. Аммо қўли етиб борганда рақиб унинг оёғидан ушлаб қолди. Бу пайтда Игорь қуролни олишга ва иккинчи оёғи билан рақибининг башарасига тепиб юборишга улгурганди. Игорь автоматнинг тепкисини босди. Уқ чиқмади. Нотаниш киши яна унга ташланди, аммо қўллари етиб бормади. Бошига тушган қўндоқ унинг ҳаётига нуқта қўйганди. Ерда ётган икки кимсани ҳам чала ўлик ҳолда ташлаб кетиб бўлмасди. Бошлари тошга урилиб, ҳушларини йўқотган кимсалар аста-секин ўзларига келиб, ўринларидан туришга ҳаракат қилишаётганди. Қонга беланган қўндоқ билан уларни ҳам тинчитди. Тонг ёришиб келарди, тезроқ кетиш лозим. Мурдаларни йўлнинг ўртасида қолдириб ҳам бўлмасди. Игорь уларни судраб, кўздан яширин жойга беркитди. Бирининг кийимини кийиб, йўлида давом этди. Қаршисида сарбаланд тоғлар турарди. Қор босган чўққилардан ошиб ўтиши лозим. Елкасига учта автоматни осган Игорь тоққа тирмашди. У тошлар орасидан ўзига йўл очиб борарди. Катта-катта тошлардан ошиб, паст-баландликлардан сакраб ўтарди. Кийимлари йиртилиб, баданлари шилиниб, қонга ботди. Йўлнинг поёни кўринмасди. Пастликда бирорта ҳам қишлоқ кўзга ташланмасди. Икки тоғнинг оралиғидаги жарликка дуч келди. Тепага тирмашиб чиқиб бўлмасди. Илон изидек буралиб кетган жарлик пастлик сари кетганди. Одамнинг кучоғига сигмайдиган тошлар юришига халақит

берарди. Терлаб, ҳолсизланиб қолган Игорь ногоҳ юмшоқ нарсани босиб олди. Қўрқиб оёғини тортди. Шундоқ рўпарасида икки кишининг мурдаси ётарди. Жасадлар чириб, шишиб, қуртлаб кетганди. Афтидан, улар ўлимлари олдидан бир-бирлари билан итдек олишишган бўлса керак, таналари қонга беланганди. Игорь димоғига урилган бадбўй исдан нафаси қайтиб, ортга чекинди. У ҳаддан ташқари толиққан эди. Бир зумгина нафасини ростлаб олиш мақсадида каттагина тошга суяниб, кўзларини юмди. Лекин хотиржам бўлолмади. Ортидан қувиб келишаётгандай туюлди. Яна ўрнидан туриб йўлда давом этди. Бир соатча юргач, жарлик тугади. Пастликка дуч келди. Тушиб кетишига оз қолди. Пастликка жуда эҳтиёткорлик билан тушиш керак эди. Салгина ножўя қадам қўйса, нобуд бўлиши ҳеч гап эмасди. Игорь ҳушёрлик билан оёқларини тошларга қўйиб, қўллари билан дарахт шохларига осилиб, пастга туша бошлади. Пастга тушдию, боши мажақланган яна бир мурдага дуч келди. Афтидан, тепадан тушиб кетган бўлса керак. Орқалаган қопини қучоқлаганча жон таслим қилганди. Игорь бу кимсани боя тепада кўрган одамларнинг шериги бўлса керак, деб ўйлади. Мурданинг олдидан беэътибор ўтиб кетолмади. Қопда нима борлиги билан қизиқди. Боғични кесиб, ичини очди. Унда тилло тақинчоқлар, марваридлар, бриллиантлар бор эди. Гарчи бу ерга қуёш нури тушмаган бўлса-да, улар ялтир-юлтир қилиб, йигитнинг кўзини қамаштирди. Уларни қўлига олди. Боя кўрган одамлар мана шу бойлик, деб бир-бирларини ўлдиришганини билди. Эгасига насиб қилмаган хазина бошқаларга буюрар-миди? Игорь йўлида давом этди.

У эрталабгача йўл босди. Ниҳоят, одамлар яшайдиган овулга келди. Оқиққанди. Икки кундан бери туз тотмаганди. Яна йўл босди ва ёнгин бўлаётган ҳовли қаршисидан чиқиб қолди. Атрофда беш-олти чоғли одамлар тупланиб туришарди. Улардан нарироқда икки аёл бир-бирини бағрига

босиб дод соларди. Бошларидан рўмоллари тушиб, сочлари тўзгиб кетганди. Аланга қип-қизил тилини чўзиб, йўлида учраган хас-хашакларни, ёғоч ва тўсинларни комига тортиб, кўкка ўрларди. Оловга яқинлашишга ҳеч кимнинг юраги бетламасди. Эркаклардан бири ерга ўтириб олган, юзи қорайиб, кийимлари йиртилиб кетганди. Икки одам унинг елкасидан босиб турарди. Ҳамманинг кўзи ўт ичида қолиб кетган ёш болада эди. Унинг фарёди аланганинг гувуллаганига қўшилиб кетганди. Боланинг тутун ва аланга тафтидан қорайиб кетган юзи зўрға кўриниб турарди. Иссиқ чаён нишидек баданига санчиларди. Бола олов тафтига бардош беролмай, ўзини ҳар ёнга уриб, қочарди. Аланга эса уни тўрт томондан исканжага олиб, қисарди. Игорь болани кўриб қолди. Ёнаётган устунлар қорайиб, ингичкалашиб, қулаб тушиш ҳолига келганди. Игорь ўзини олов ичига урди. Гуриллаб ёнаётган алангани ўқ мисоли ёриб ўтди. Кутилмаганда пайдо бўлган, ўзининг ширин жонини аямай олов ичига кириб кетган кимса атрофда кўзлари ёшга тўлган кишиларни ҳайратда қолдирди. Ҳамманинг нигоҳи унга қадалди. Эшик очилганда олов тилини йигит томонга чўзди ва шу заҳотиёқ кийимларини ёндириб ташлади. Қаердадир ёниб тугаган устун қарсиллаб синди ва устига тушди. Игорь ўзини аранг олиб қочди. Қора ва аччиқ тутун нафасини бўғди. Кўзини очолмай борарди. Шифтдан тушган оловли ғўлалар оёқларини кўйдирди. «Бола қайси томонда қолди?» - уйларди йигит. Учакишгандек қулоқларига фақат аланганинг гувиллаши, ёниб тугаётган тўсинларнинг қарсиллагани эшитиларди. Ташқаридаги кимсалар йигитнинг соғ-саломат қайтиб чиқишидан умид узгандилар. Ким эди у? Нега жонини хатарга қўйиб, олов ичига ўзини урди? Ота ёнаётган уй ичига киришга юраги дов бермаётган дамда бегона йигит ўтга кириши атрофдагиларни лол қолдирганди.

Ниҳоят, Игорь ачишган кўзларини зўрға очиб,

танаси чуяндек қизиб кетган болани топиб, уни даст кутариб орқага қайтди. Кийимлари куйиб, яланғоч бўлиб қолганди. Қучоғида болани кутариб чиққанда атрофдагилар енгил тин олишди. Сочлари куйиб, баданидан иссиқ ҳовур кутарилаётган Игорнинг тана-сида пўрсилдоқлар ҳосил бўлганди. Ёниб тугаётган гулага ўхшарди. У болани ерга қўйдию, кўз олди қоронғулашиб, ҳушини йўқотиб ерга йиқилди.

Икки кун ўтиб, ўзига келди. Кўзини очиб кўргани ним қоронғу уй бўлди. Андак фурсат ўтиб, кўзлари равшан тортди. Даҳшатли алангани эслади. Зирқираб оғриётган бадани иссиқни сезгандек бўлди. Ташқари-дан оёқ шарпаси келди. Йигит бошини кутарди. Бўйни ачишиб, оғриқдан инграб юбораёзди. Тепасига ўн олти ёшлардаги қиз келди. Рўмоли билан юзининг ярмини яшириб олган, қошлари зулукдек эди, кўзлари чўгдек ёниб турарди. У йигитга бир нафас тикилиб турди-да, кейин ўзини ташқари урди. Хиёл ўтмай кекса одам кирди.

- Яхшимисан, ўғлим? - қария йигитнинг ёнига тиз чўкди. - Соғайиб кетишингни икки кундан бери Худодан сўрайман! Аллоҳ нолаларимни эшитибди.

Йигит лабини зўрға қимирлатди.

- Су. . уу. . вв...

- Моҳинур! - эцик томонга қараб қичқирди қария.

Остонада бояги қиз кўринди.

- Сув келтир, болам.

Сув ичгач, Игорь ўзига келди.

- Исминг нима, ўғлим?

- Нормуҳаммад!

- Қаердансан?

- Ҳиротдан.

Қария ўйга толди. У йигитнинг ёлғон сўзлаётганини билганди. Оловда кийимлари ёниб, яланғоч чиққанини, олати кесилмаганлигини кўрганди.

- Мендан яширма, ўғлим, сен гайридинсан. Шўро аскаримисан?

Игорь индамади. Кўзларини юмди.

- Ғайридин бўлсанг ҳам, мендек мусулмонга қўп яхшилик қилдинг. Кексайганимда Аглоҳ берган зурриёдимнинг ҳаётини сақлаб қолдинг. Бобом катта савдогар ўтган. У кишининг Ўрусияда ошналари бўлган. Яқин йилларгача борди-келди қилиб туришган. Сен нима қилиб бу ерда юрибсан? Аскарликдан қочдингми?

Игорь бошига тушган мусибатларни сўзлаб берди.

- Ҳозир Ватанинга кетиш мушкул, болам. Чор тарафда жангарилар изғиб юришибди. Сени шўро аскарлари эканлигини билишса, гўштинги нимтанимта қилиб ташлашади. Яхшиси, шу ерда қол. Мен ҳам савдогарман. Покистонда дўконларим бор. Ўша ерга сени олиб кетаман.

Игорь Саид Мустафонинг темир сандиғидан олган маълумотнинг ёниб кетганлигини эслади. Бусиз қисмга қайтолмасди. Ўзини оқлайдиган, айбсизлигини исботлайдиган ҳеч нарсаси йўқ. Қандай қилиб бошлиқларини «зиндондан қочдим», деб ишонтиради? Бу ерда қолиш ҳам хатарли. Унга панд-насиҳат қилаётган қария ким? Сўзларига ишонса бўладими? Атрофда душманлар изғиб юришган бўлса, эртаиндин тутиб олишлари мумкин-ку! Қўлга тушса, тамом. Лагердан қочгани, ўн олти жангарини ўлдиргани, бу ҳам етмагандек, йўлда яна уч одамни тинчитгани ошқор бўлади. Шунча ишларни қилган одамни ким соғ қўяди? Ким пешонасини силайди? Худо кўрсатмасин, лагернинг кули кўкка соврилганидан жангарилар бошлиғи хабар топган бўлса, уни излаб юришганми? Вақтнинг борида қочгани маъқул.

Игорь кўзларини юмди. Қария «толиқтириб қўйдим», деб хаёл қилди чоғи, ташқарига чиқиб кетди. У қочиш тўғрисида ўйлай бошлади. Ҳали вақт эрта эди. Кеч бўлишини, қош қорайишини кутди. Кийимлари ёниб кетган. Қизариб, ачишаётган кўзлари билан атроф-теваракни кузатди. Хўжайиннинг эски-туски кийими ҳам кўринмади. У ўрнидан турмоқчи бўлди. Қуйган терилари тортишиб, шундай

қаттиқ оғритди-ки, додлаб юбораёзди. Лекин қайтиб жойига ётмади. Оёғини судраб тоқмага борди. Тахлаб қўйилган кийимлардан мосини танлади. Қоронғу тушишини кутди.

Моҳинур кирди.

- Овқат олиб келдим, ичинг, - қиз косани йигитнинг олдига қўйди.

Игорь овқатланиб бўлгунча, ёнидан кетмади. Қиз чиқиб кетгач ўрнидан турди. Оқсоқланиб дераза олдига келди. Ошиб ўтса бас, у ёғи кўча. Йигит куйган оёғини зўрга кўтарди. Бир амаллаб кўчага чиқди. Оғриқ қаттиқ азоб берди. Вужуди игна санчгандай зирқираб кетди. Додламаслик учун лабини тишлади. У илдам ҳаракат қилиши, бу ердан тезроқ кетиши зарур эди. Акс ҳолда уй эгаси сезиб қолиши ёки душманлар қўлига тушиб қолиши мумкин. Йигит икки-уч қадам босиши биланоқ оёқлари гавдасини кўтаролмай букилиб, ерга ўтириб қолди. Моҳинур малҳам кўтариб кирганда ўрин бўш эди. Қиз қўрқиб кетди. Деразанинг очиқлигини кўриб, ташқарига қаради. Игорь кўчада чўзилиб ётарди.

У ярим тунда ўзига келди. Кўзини очиб, тепасида уй эгасини кўрди.

- Қаёққа кетмоқчи эдинг, болам? - сўради савдогар.

- Ватанимга...

- Сенга айтиб эдим-ку, бу ердан кетолмайсан деб. Чор атрофимизни жангарилар ўраб олишган. Яхшиси соғайгунингча бизникида қол.

- Сизга жабр қилиб қўяман!

- Хавотир олма. Менинг уйимда тинч яшайсан. Бу хонадонга бегоналар кирмайди.

- Иложи бўлса мени юртимга жўнатсангиз, Ватанимни, ота-онамни соғинганман.

- Ҳозирча сенга ёрдам беролмайман, - тўғриси айтиб қолди қария. - Бир йўлини топгунимизча сабр қилишинг керак. Соғлигингни тиклаб ол. Мен танишларим билан маслаҳатлашай, бир йўлини топсак,

албатта юртингга жўнатамиз. Гапимдан хафа бўлма. Ҳаммаси яхши бўлади. Менинг ҳам бошимга оғир савдо тушган. Беш-олтита қароқчи тунда уйимга бос-тириб кириб, бойлик излашган, топишолмагач уйни ёқиб кетишган.

- Уларнинг кимлигини биласизми? - сўради Игорь.

- Биламан, болам. Аммо қўлимдан нима ҳам келарди? Ҳаммаси шу қишлоқнинг одамлари. Қунига уч-тўртта уйни талашади. Одамларни қийнашади. Уруш ўғрилар учун қўнгиллари тусаган ишларини қилишга имкон яратиб берди. Уларнинг қасофатига Худодан талаб олган биттаю-битта ўғлимдан айрилиб қолай дедим. Сени Худо етказди.

Иккиси ярим тунгача суҳбатлашиб ўтиришди.

Бир ҳафта ўтгач Игорнинг жароҳати битиб, оёққа турди. Баҳодир Аҳмад ўзининг танишлари билан маслаҳатлашди. Бироқ йигитни юртга қайтаришнинг иложи бўлмади. Шўро ҳукумати мамлакатдан аскарларини олиб чиқиб кетганди. Мамлакатнинг ҳамма шаҳар ва қишлоқларида турли гуруҳлар пайдо бўлиб, ички кураш кучайганди. Тоғ этагидаги кичкинагина бу қишлоқда ҳам бесарлик. Кечалари ўқ овозлари эшитилиб қоларди. Игорни уйдан чиқариш хатарли эди. Буни йигитнинг ўзи ҳам тушунди.

Ярим тунда Игорь аёл кишининг чинқирган товушидан чўчиб уйғонди. Бу Моҳинурнинг овози эди. У сапчиб ўрнидан турди. Эшикни очиб, қўшни хонага қаради. Деразадан тушиб турган ой нури хонани гира-шира ёритиб турарди. Қўлларида автомат ва пичоқ ушлаган, юзига ниқоб таққан уч нотаниш кимса қизнинг тепасида турарди. Улар қизнинг пешонасига автоматни тирашди.

- Отангнинг пуллари қаерда? Тезроқ айт, вақтимиз тигиз! Бизга бойликлар керак! - боқинчилардан бири қизнинг сочини қўлига ўраб, сўроқ қиларди.

- Билмайман! - ерда ётган Моҳинур йиғларди. - Худо ҳаққи, билмайман, менга айтмаганлар!

- Ёлғон гапиряпсан, мегажин! Ҳозир уйингни

тити-питисини чиқариб топиб олсак, ўзинга ёмон бўлади. Биламиз, отангнинг катта бойлиги бор, бутун шаҳарни сотиб олишга қодир. Ўша пуллар қаерда, айт тезроқ! Яхшиликча айтсанг, сени қийнамаймиз!

- Пулларнинг ҳаммаси Покистонда қолган, банкага қўйиб қўйганлар, - ҳиқиллаб йиғларди қиз. Босқинчи уни тепиб юборди. Моҳинур коптокдек юмалаб, деворга урилди.

- Айтмасанг, бу уйингни ҳам ўзинга қўшиб ёқиб юборамиз, - учинчи босқинчи қизнинг тепасига келди. Ой нурида ялтираб турган пичоқ билан қизнинг қўйлагини йиртиб ташлади. Моҳинур яланғоч кўкраклари устига қўлларини қўйди. Босқинчи қизнинг қўлини қайирди. Жун босган юзини қизнинг чеҳрасига яқин келтирди.

- Пулни топмасанг уччаламиз номусингга тегиб, шармандангни чиқарамиз!

- Танла, қай бирига розисан?

- Албатта бизнинг қучоғимизда ётиш мазали-да, - деди орқароқда турган босқинчи. Улар ҳиринглаб кулишди. - Тўғрими, дўндиқча?

Игорь оёқ учида юриб келди. Қароқчилар буни пайқашмади. Орқада турган босқинчи миясига тушган зарбадан "ҳиқ" деган овоз чиқардию, йиқилди. Иккинчиси қўлидаги қуролни тўғрилашга улгурмай оёқ зарбасидан икки қулоч нарига учиб кетди. Қизнинг кўкрагини ушлаб турган босқинчи эса, том тушиб кетадигандек бошини чангаллади. У ҳам биқинига тушган тепкидан ер тишлади. Бу орада биринчи мушт еган босқинчи ўрnidан туриб, пичоқни кўтариб, Игорьга ташланди. Йигит чакқонлик билан унинг қўлини қайирди ва тигни ўзининг кўксига санчиб қўйди. Моҳинур ўрnidан туриб, йигитнинг пинжига отилди.

- Энди буларни нима қилдик? - чўзилиб ётган босқинчиларга ишора қилиб сўради Игорь.

- Ҳушига келса, яна ҳужум қилишлари мумкин, - деди қиз.

- Хавотир олма, уларни ҳушига келмайдиган қи-

либ қўйганман. Моҳинур босқинчиларни қўздан яширин жойга олиб бориб ташлаш кераклигини айтди.

Игорь уларни жарга ташлаб келди.

- Уйимизга ўт қўйган ҳам шулар.

- Уларни танирмидинг?

- Шу ерлик безорилар. Икки йилдан бери одамларнинг мол-мулкини ўғирлаб юришарди.

- Энди қутулдинглар.

- Худога шукр!

- Отанг кўринмайди?

- Укамни табибга кўрсатиш учун шаҳарга олиб кетгандилар. Кеч қолиб, тунаб қолган бўлсалар керак-да!

- Нега ёлғиз қолганингни менга айтмадинг?

- Отам индамагин дегандилар-да.

Игорь ётоқхонага кириб кетди. Совуб қолган тушак ичига кирдию, шу заҳоти ухлаб қолди. Бир пайт юзига урилган иссиқ нафасдан уйғонди. Тепасида Моҳинур турарди.

- Тинчликми?

- Ёлғиз ётгани қўрқяпман!

Қария пешинда қайтди. Тундаги воқеани қизидан эшитди. Меҳмон уйни ёққан ва ўғирликка тушган қароқчиларнинг додини берганидан ҳайратланди. Бироқ йигит унинг мақтовига аҳамият бермади. Лагерда муштлашиш санъатини ўрганганлиги учун босқинчилар билан олишиш унинг учун оддий ҳол эди.

- Ўғлим, - деди қария Игорьга. - Сен бизга катта яхшилик қилдинг. Бунинг эвазига нима қилишни ҳам билмайман. Бутун бойлигимни берсам ҳам оз. Сендан илтимосим, биз билан қол. Оиламизнинг аъзоси бўл. Сени Покистонга олиб кетаман, савдогарлик қиласан. Дунё кезасан. Юртингга қайтганинг билан сени омон қўйишмайди. Эшитишимча, қўлга тушган асирларга ҳукумат ишонмасмиш. Сен ҳам жангарилар қўлида олти ой тутқунликда яшагансан. Ўзингни оқлай олмайсан. Бунинг устига қишлоқ ва шаҳарларда жангарилар, турли оқим вакиллари бир-бирлари

билан уришишмоқда. Кеча шаҳарга тушганимда янгилик эшитдим. Лагерни портлатиб, жангариларни ўлдириб қочган ўрус йигитни топиш учун толибонлар эллик минг доллар мукофот ажратибди. Бу мукофотнинг дарагини эшитганлар, ўрис миллатига мансуб одамни қидиришмоқда. Худо кўрсатмасин, бу хабар бугун-эрта бизнинг қишлоққа ҳам етиб келади.

Игорь ўйланиб қолди. Йўлда учраган уч одамдан бири тирик қолгандирки, бу ҳақда толибонларга хабар берган. Совурилган миллионлар олдида Игорьнинг боши учун тикилган эллик минг нима эмиш? Бу мамлакатда юз доллар учун одам ўлдирадиган кимсалар бор. Қария айтгандай уни излаб юришган бўлса, тезроқ кетиш лозим. Бироқ қаёққа? Унинг юз-кўзларидан, қолаверса гапидан ҳам таниб қолишадими? Тутиб олишлари ҳеч гап эмас. Ватанга қайтиш учун барча йўллар тўсилган. Лагердан қочганлигини исботловчи ҳужжат ёниб кетган. Давлат аскарларини юртдан олиб чиқиб кетган бўлса, чегаралар мустаҳкамланган.

- Таклифингизга розиман, ота, - деди у қариянинг сўзларини тинглаб бўлгач. - Иложи бўлса қўлимни ҳалоллаб қўйинг. Мусулмон динини қабул қиламан!

Баҳодир Аҳмад Игорьга калимани ўргатди.

- Ла илаҳа иллоллоҳ Муҳаммадур Расулуллоҳ!

Йигитнинг зеҳни ўткир эди. Беш-олти маротаба такрорлагандан сўнг хотирасида муҳрланиб қолди.

- Ла илаҳа иллоллоҳ Муҳаммадур Расулуллоҳ!

Йигит ширин талаффузда калимани ёд ўқиганда қариянинг кўзи ёшланди. У сартарош қариндошини бошлаб келди. Йигирма бир ёшли йигитни хатна қилишди.

- Мана, энди мусулмон бўлдинг, ўғлим. Бугундан бошлаб ҳақиқий исминг Нормуҳаммад.

Сафарга отланиш арафасида яна тўрт нафар толибонлар уйга бостириб киришди. Бу пайтда Баҳодир Аҳмад бомдод намозидан турганди.

- Уйда ким бор? - сўради улардан бири.

- Тинчликми? - ҳайрон бўлди қария.

- Ғайридин кофирни уйингда сақлаётганмишсан?
Қани у?

- Уйимда ғайридин йўқ!

- Ёлғон! Агар тўғриси айтмасанг, шу ерда отиб ташлаймиз!

- Гапим рост.

- Сен бизга хиёнат қиляпсан, ит! - ўшқирди толибонлардан бири автоматнинг учи билан қариянинг кўкрагига ниқтаб. - Яхшиликча қаердалигини айт! Раҳнамоларимиз уни яширганингни билишса, сени ва болаларингни ўлимга маҳкум этади!

- Уйимда ғайридин йўқ! - такрорлади қария.

- Алдаяпсан, ит!

- Визни катта пулдан қуруқ қўймоқчимисан, тўнгиз!

- Бўла қол, акс ҳолда ичак-чавоғингни бошингга салла қилиб ўраб қўямиз! - улардан бири қариянинг биқинига пичоқ тиради.

- Уйимда ғайридин йўқ! - такрорлади яна савдогар.

Сўроқ қилаётган кимсанинг сабри тугади. Қўлидаги пичоқни қариянинг қорнига санчди. Осмон гир айланиб, борлиқ туман ичида қолгандек чолнинг кўзи ҳеч нарсани кўрмай қолди.

Бомдод намозини ўқиб бўлган Нормуҳаммад югуриб ташқарига чиқди. Бошида салла, эгнида узун кўйлак бўлганлиги учун толибонлар танишмади. Босқинчилар савдогарни пичоқлаб қўйган шерикларини ўртага олиб койишарди.

- Ишни расво қилдинг-ку, ярамас!

- Энди кимдан сўроқлаймиз?

Нормуҳаммад қорнини ушлаб, инқиллаб ётган қайнотасининг олдига келди.

- Сен кимсан? - узун бўйли йигит унинг йўлини тўсди.

- Одамман! - пинагини бузмай жавоб қайтарди Нормуҳаммад. Жангарилардан бири унга тикилиб қолди. Кутилмаганда:

- Биз излаб юрган ўрис шу! - деди бақириб.

Бу пайтда уччала толибон шеригига қараб туришганди. Нормухаммад ўзига яқин турган найнов йигитнинг қўлидаги автоматни зарб билан тортиб олди-да, иккинчи йигитнинг бўйни аралаш тепиб юборди. У йиқилишга улгурмасдан учинчи жангари қорнига берилган зарбадан ерга қулади. Тўртинчи босқинчининг бошига қўндоқ тушди. Биринчи калтак еган жангари ўрнидан туриб, худди маст одамдек гандираклаб эшик томон борарди. Нормухаммад ерда чўзилиб ётган жангарилардан бирининг қўлидаги пичоқни олди-да, унга қарата улоқтирди. Пичоқ унинг кураги ўртасига санчилди. Икки дақиқадан сўнг оғзи-бурни қонга ботган жангарилар ерда чўзилиб ётишарди.

Баҳодир Аҳмад тиг теккан жойни чангаллаб, қонига беланиб, зўрға нафас олиб ётарди. Унинг вужудини совуқ тер босганди.

- Ўғлим, менинг куним битган кўринадир.

- Ундай деманг, ота, - Нормухаммаднинг кўзларига ёш тўлди. Ичкаридан Моҳинур чиқиб келди.

- Қизим, Покистонга бориб, шогирдларимни хожанга таништир. Ишимни энди икковларинг давом эттиринглар. Бу ерда туриш хатарли, болаларим. Мени тупроққа қўйиб, жўнанглар!!

Баҳодир Аҳмад сўзини тугатолмади. Фарзандларининг қўлида жон таслим қилди.

ПОКИСТОН

Бир ҳафтадан кейин Моҳинур турмуш ўртоғи билан Покистонга жўнади.

Олов ичида қолган ёш Омонуллохон соғайиб кетганди. Икки кун йўл юришгач, Покистондаги уйларига етиб келишди. Ўша куниёқ Моҳинур савдо дўконларидаги сотувчиларни уйига таклиф қилди. Улар ўз хожаларининг вафотини эшитиб, чуқур қайғуришди. Дўконлардаги ишларни Нормухаммад ўз тасарруфига олди. Савдо билан машғул бўлиб, кўп нарсаларни унутди. Дўконга кириб-чиқувчиларнинг

кети узилмасди. Кечки пайтлар ҳам савдо тўхта-масди. Кунларнинг бирида дўконга кирган йигит Нормуҳаммаднинг диққатини тортди. У сотувчидан ниманидир сўради. Иккиси баҳосини келишолмай баҳслашишди. Харидорнинг овози қулоғига таниш туюлди. Шунда у парда ортидан харидорга қаради. Юз-кўзлари таниш кўринди. Бир зум ўйга толди. Бирдан ёдига тушдию, раста устига қўйиб турган қулига боқди. Жимжилоғининг бир қисми узилганди. Юраги гурсиллаб кетди. Таниди. Бу Қорачаён эди! У сотувчига хиёл ўгирилиб, чарм курткани савдолашиб турарди. Нормуҳаммад адашмадимми, дегандек яна унга тикилди. Юзлари, қош-кўзлари, бурни, қулоғининг пастидаги нўхотдек ўсимта - буларнинг барчаси нигоҳидан четда қолмади. “Наҳотки у тирик қолган бўлса? Ахир ҳаммасини отиб ташлагандим-ку? Ўқлар ёмғирида бирорта одамнинг тирик қолиши мумкин эмасди», деган ўй хаёлидан ўтди. “Демак, мен Қосим учун қасос ололмабман-да. Унинг руҳи олдида қарзимни узолмабман-да?»

Қорачаён дўкондан чиқиб кетди. Нормуҳаммад собиқ қуrolдошининг изига тушди. Қорачаён катта-катта қадам ташлаб, орқа-олдига қарамай кетиб борарди. “Сезиб қолдимиз?”, деган ўй йигитнинг дилидан кечди. Нормуҳаммад кузатишда давом этди. Уни кўздан йўқотиб қўйишдан чўчирди. Киракашлар турадиган майдонга келди. Машиналардан бирига ўтириб, жунаб кетди. Қаёққа кетганлигини билолмай қолган Нормуҳаммад машина рақамини ёдида сақлаб, изига қайтди.

МАРЖОНБУЛОҚ

198. йилнинг кузида Маржонбулоқ қишлоғига темир тобут келди. Шу кунга қадар ўттиз мингга яқин аҳоли яшайдиган бу қишлоқдан ҳарбийга кетган бирорта йигитнинг тобути келмаганди. Каромат опа билан Адҳамжон аканинг Афғонга кетган яккаю-ягона фарзанди хизмат муддати тугаши арафасида

душман уқидан нобуд бўлганди. Дарвоқе, совет ҳукумати ўз қўшинларини Афғонистон ҳудудига олиб киргандан кейин Маржонбулоқдан бирин-кетин тўққиз йигит аскарликка кетган бўлса, улардан олтитаси хизмат бурчини ўтаб қайтди. Учтаси баҳорда келиши керак эди. Улар сафида Санжар ҳам бор эди. Ота-она фарзандини интизорлик билан кутаётганда кора хат олишди. Бутун қишлоқ аҳли таъзияга келди. Тобутни олиб келган ҳарбийлар ва туман раҳбарлари ота-онанинг зорларига қулоқ тутишмади.

- Очилмасин, деган буйруқ бор. Биз юқорининг кўрсатмасини бузолмаймиз, - деб изн беришмади. Ота-она ўғилларининг дийдорларини сўнгги бор кўришолмаганидан баттар эзилишди. Она бу ситам олдида ўзини тутолмади. Ҳўшмдан кетди.

Санжарнинг жангда қаҳрамонлик кўрсатгани чин экан. Туман катталари бу хонадонга алоҳида ҳурмат билан карашди. Қабри тепасига мрамрдан ёдгорлик ўрнатишди. Орадан кўп ўтмай байналмилалчи жангчи Санжар Собиров «Қизил юлдуз» ордени билан тақдирланди. Марҳум афсонавий қаҳрамонга айланиб кетди. Москва уни шундай юксак мукофот билан тақдирлагандан кейин маҳаллий ҳокимият тинч турармиди? Аскар ўқиган мактабга, у яшаган кўчага байналмилалчи жангчининг номини берди.

Қаҳрамоннинг отаси ҳам раҳбарларнинг назаридан четда қолмади. Бир пайтлар амал-тақал қилиб ҳуқуқшунослик дипломини олган Адҳам акани кутилмаганда вилоят прокуратурасига чақириб қолишди. Прокурор уринбосари уни очиқ чеҳра билан кутиб олди. Чой билан сийлади. Ўглининг вафот этганидан қайғурди. Қаҳрамон бўлгани билан қўглади.

- Сиздек герой ўғилни вояга етказган инсонни партия ҳамини қадрлайди. Сиз кўплаб оталарга пример бўладиган инсонсиз. Ўз профессиянгиз бўйича ишлашингиз керак. Район проку-

рори должности бўш турибди. Партия активлари билан ўзаро маслаҳатлашиб, шу должностга сизнинг кандидатурангизни лойиқ топдик, - деди ўринбосар.

Адҳам ака прокурорнинг сўзларига, қўлидан чой ичаётганига ишонмасди. Раиснинг ҳузурига юрак ютиб киролмайдиган одам эди. Идорага меҳмонлар келганда, уларнинг қўлига сув қўйиб, чой ташиб турарди. Бу тушими-унгими? Наҳотки эшитаётган гаплари рост бўлса? Йигирма йил каттароқ лавозимда ишлашни орзу қилиб яшади. Кеча-кундуз Худодан сўради. Устидан кулганлар, ҳар икки гапнинг бирида жеркиб ташлайдиган раиснинг олдида мартабасини улуғ қилишни тиларди.

Прокурор ўринбосари яна нималардир деди. Бироқ Адҳам аканинг қулоқларига унинг кейинги сўзлари кирмади. Кўз ўнгида арзимаган айблари учун косовга илиб, кулга санчидиган колхоз раиси келди. “Ҳа, қалайсиз, биродар, мана, менга ҳам Худонинг атаган ёруғ куни бор экан, ниятимга етдим. Энди сиз бизнинг қўлимизга сув қуясиз, чой ташийсиз, хизматимизни қиласиз».

- Партия мени шу лавозимга лойиқ топган бўлса, розиман! - деб юборди Адҳам Собирович қўлларини ёйиб. - Ахир биз партиянинг солдатларимиз-ку. Шундай экан, унинг топшириғи бизлар учун муқаддасдир!

Ҳаётида бир варақ китоб ўқимаган, олийгоҳни амал-тақал қилиб битирган, ўзининг соҳаси бўйича етарли билимга эга бўлмаган, билганларини ҳам унутиб юборган бу инсоннинг тантанали оҳангда гапиришидан прокурор мийиғида кулиб қўйди. Унинг сирли табассумида “иштаҳанг ёмон эмас”, деган маъно бор эди.

- Конечно! Что вы, Адҳам Собирович! Партия ўз кадрларини қаерга ишга қўйишни билади.

Адҳам Собировичнинг район прокурори лавозимига тайинланганлиги ўша куниёқ элга овоза бўлди. Табиатан мақтов ва улфатчиликни хуш кўрадиган Адҳам ака янги мансаб курсисига ўтиргани тўғрисида

ёрдамчининг хонасидан чиқиб, таниш-билишларига сим қоқиб, хабар тарқатди. Қутлагани таниш-нотаниш одамлар унинг хонадонига ёпирилиб келишди. Яқиндагина ўлик чиққан, азадор ҳовли худди байрамдагидек шодликка тўлиб кетди. Дунёда инсоннинг обрў-ҳурмати унинг эгаллаб турган мансаби ва амалига қараб белгиланишига қаттиқ ишонган Адҳам Собирович ўз фалсафаси нақадар тўғрилигига иқрор бўлди. Фалакнинг гардиши айланиб, куни кеча иш буюрган одамлари унинг рўпарасида қўл қовуштириб, хизматига шай туришарди. Айниқса, раис гоҳ меҳмонларни кутиб олар, гоҳ Адҳам Собировичнинг оғзидан бирор топшириқ чиқармикин, деб ёнида қўл қовуштириб турарди.

Аламзада онанинг кўнгли ҳеч нарсани истамасди. Эрининг мансабга миниши ҳам уни қизиқтирмади. Бу янгиликка аҳамият ҳам бермади. Фарзандининг хаёли ила яшарди. Назарида, ўғли ўлмагандек, бугун-эрта эшикдан кириб келадигандек туюлаверарди. Кечалари ухлаёлмасди. Киприклари юмилиши биланоқ боласининг сиймоси кўз ўнгида жонланарди. Ташқарига чиқса, фарзандини кўрадигандек... Ушанда ўглининг тобутини очишларини, сўнги бор сиймосини бир бора кўришни қаттиқ туриб талаб қилмаганидан қаттиқ пушаймон эди. Ахир жигаргўшасини охиратга кузатиш асносида шундай қилса ва буни талаб қилса бўларди-ку?! Осмон узилиб ерга тушмасди-ку?! Майли эди боласининг қўл-оёқлари бўлмаса, майли эди бошини танкларнинг темир ғилдираклари мажақлаб кетган бўлса. Майли эди ёв кўзларини ўйиб олган бўлса. Буларнинг барига чидарди. Бугунгидек қалби изтиробларда эзилиб, тақдир бошига солган қаро кунлардан озор чекиб, бағритошлик қилган душманларнинг жафосига ҳам кўникарди. Надоматлар, афсуслар чекмасди. Бир маротаба фарзандининг чириб, қўланса ис уфуриб турган, аммо ўзи учун дунёдаги барча ҳидлардан ҳам тотли, ёқимли бўлган исини искаб, жасади устида фарёд чекиб, ўпкаси тўлгунча

йиғлаб, кўнглини бўшатиб олган бўларди-ку. Она уйда танҳо қолган пайтларида шу ҳақда ўйларди. Ўз қисматидан, бахти қаролигидан нолиб, юзларини тирноқлари билан юмдалаб ташлагудек афғон чекарди. Юқоридан «очилмасин» деб буйруқ берган кимсаларнинг ҳам онаси бордир?! Она ва фарзанд қадрини билишар. Ахир уларни ҳам она тукқан, она камолга етказган-ку? Нега бундай қилишди? Нега дорилбақога кетаётган жигаргўшасининг дийдорини кўришдан уни маҳрум қилишди? Она бу ҳақда қанчалик ўйламасин, ўйининг тубига етолмасди. Ўғлининг жасадини ўз кўзи билан кўриб, ишонч ҳосил қилгандагина бу изтироб ва қийноқлар азобида юрак-бағри тилка-пора бўлиб қийналмасди. Ёлғизгина жигаргўшасидан айрилган она бундай мудҳиш хаёллардан қутулиб, тақдирнинг аччиқ қисматига кўникиб кетармиди? Онанинг узун хаёллари чек-чегарасиз эди. Дард-аламдан чўғ бўлиб ёнаётган бағрини ўғлининг ҳали совуб улгурмаган кабрига босиб совутарди. Бошқалар тақдирга тан бериб кетиши мумкин бўлган ҳолга сира ҳам кўна олмасди.

У ўзгаларга айтиш учун сўз топилмайдиган оғир изтиробларни бошидан кечираётган бир пайтда Зулайҳо ҳам ундан баттар қийноқ ва уқубатларни ўз бошидан ўтказарди. Қиз кўз ёшларини ичига ютиб йиғларди. Бир ҳафтадаёк худди бемордек юзлари сарғайиб, кўзлари олайиб, озиб-тўзиб кетди. Биров билан ҳасратлашолмаганидан, кўпчилик олдида кўз ёш тўкиб, юрагини бўшатиб ололмаганлигидан кейин шундай бўларкан-да. Зулайҳони унаштириб қўйишганди. Санжар ҳарбий хизматга жўнашига бир ой қолганда нон синдиришганди. Ўғлим ҳарбийда хотир-жам юрсин, кўнгли бузилмасин, деб она кизнинг уйига совчи бўлиб бориб, оқлик олиб қайтганди.

Зулайҳонинг ҳам Санжарда кўнгли бор эди. Бир мактабда ўқишгани учун бир-бирларини яхши

билишарди. Санжарнинг ўлими ҳақидаги хабарни эшитиб, нақ бўлмаса эси оғиб қолаёзди. Ўша куни у дугоналари қатори далада эди. Шум хабар қишлоқдан бир неча чақирим олисда бўлган пахтазорга ҳам қуш мисоли қанот қоқиб етиб борди. Зулайҳо дугоналари билан тушлик қилаётганда бу ерга иш ҳақи олиб келган хазиначидан шум хабарни эшитди. Эшитдию, турган жойида музлаб қолди. Ўша кеча қалби садпора бўлиб, ёстиқни кучоқлаб, ҳўнг-ҳўнг йиғлаб тонг оттирди. Овозини ҳам, кўз ёшларини ҳам ёстиқ ютди. Товушини на онаси, на отаси эшитди. Бир ўзи йиғлади. Эрталаб кўзлари қизариб ўрнидан турди-да, индамай далага жўнади. Йўл-йўлакай севгилисининг руҳига Қуръон тиловат қилиш мақса-дида қабристонга бурилди. Нам тупрокка ўтириб, юрагининг тубидан вулқондек отилиб келаётган фарёдни зўрға босиб, Тангридан висолни охиратга қолдириб кетган йигитининг жойи жаннатда бўли-шини ёлвориб сўради. Илтижолар қилди. Санжарнинг қабрига мраммар ёдгорлик ўрнатилган куни у мана шу ёдгорлик остига бир қучоқ гул келтириб қўйди. Мраммарга ҳарбий кийимда суратга тушган суюкли ёрининг сурати чизилганди. Кўксидаги «Қизил юл-дуз» ордени негадир каттароқ ишланганди. Зулайҳо суратни бироз хиралаштириб қўйган чанг-ғуборни кўйлагининг бари билан артиб тозалаб қўйди.

Каромат опа бир ойдаёқ озиб-тўзиб, эти устихонига ёпишиб қолди. Ўтган кунлар унинг дардига малҳам бўлолмади. Онаизор фарзандини баттар соғинар, расмини рўпарасига қўйиб, унсиз бўзлар, кун аро унинг қабрига чиқиб, юрагини бўшатиб қайтарди. Адҳам Собирович эса ўғлини унутганди. Уни эслаш учун вақт ҳам тополмасди. Ҳамон табриклаш учун таниш-билишлари келиб, гоҳ зиёфатга олиб кетишар, гоҳ уйларига меҳмонга таклиф қилишарди. Янги прокурорнинг вақти меҳмондорчиликда, айш-ишратда ўтарди. Шу боис

фарзандини бир бора бўлса-да, ёдга олишга вақт тополмасди. Аниқроғи юракка ғам-андуҳ соладиган воқеани эслашнинг нима кераги бор, деб ўйларди. Кутилмаганда прокурор аёлини озиб-тўзиб бораётганини пайқаб қолди.

- Бас энди, ҳадеб сиқилаверишнинг фойдаси йўқ. Бунақада касал бўлиб қоласан-ку. Худога шукр қил, ўғлингнинг ўлиги бизга обрў келтирди. Номимизни юртга танитди. Агар у тирик қайтганда мен бундай юқори амалга кўтарила олмасдим.

- Санжар ўлмаган! Назаримда, у тирик. Қачондир «она, мен қайтдим!», деб уйга кириб келадигандек, юрагим сезяпти. Кечалари тушимда аён бўляпти, - баттар кўз ёш тўкарди шўрлик она.

- Иримчилигинг қолмади-қолмади-да, - хотинини койирди прокурор. - Бундай гапларни бегоналар олдида айта кўрма. Менинг обрўимга путур етади. «Прокурорнинг хотини иримчи экан», деб устимдан ёзишлари мумкин. Ҳа, айтмоқчи, қўшни қишлоқдаги Тоир тегирмончининг ўғли Зайниддин афғондан қайтибди. Ярамас бола чиққан экан, ота-онасининг юзини ерга қаратиб, районимизни иттифоққа шарманда қилди.

Каромат ёшли кўзларини эрига тикди.

- Тинчликми, районни шарманда қиладиган нима гуноҳ қилибди?

- Болалигида ҳам баттарин эди. Армияда ҳам шу одатини ташламабди. Душманлар томонга ўтиб, жосуслик қилган экан, қисталоқ!

- Шу холосми?

- Нима, шу холосми? Биласанми, бундайлар Ватан хоини ҳисобланади. Сталин даврида улар бир умрга Сибирга бадарға қилинган! Ҳозир ҳам ўша сотқинларнинг фарзандларини давлат дурустроқ ишга қўймайди. Назоратда туришади, назоратда!

- Вой ўлмасам, энди уни қамашадими?

- Қамаш ҳам гапми? Уруғ-аймоғигача давлат назоратида бўлади. Москвадан хат келишини кутяп-

миз. Агар жосуслиги тасдиқланса, ўша соатдаёқ уни қамоққа оламиз! Ҳозир кузатувда. Худога шукр қил, боланг ўшанга ўхшаб Ватанга хоинлик қилганда бошимиз мусибатдан чиқмасди. Ҳамма қўлини бигиз қилиб, бизни «бу жосуснинг ота-онаси», деб кўрсатарди. Ўлгунимизча бошимиз маломатдан чиқмай, элнинг кўзига тик қарай олмай ўтардик. Сен ўғлингни ўша ерда ўлганига ҳам хурсанд бўлавер. Ўлганда ҳам бизга шон-шуҳрат келтириб ўлди. - Адҳам Собирович хотинига яна бир бор қаради-да, эшик томон йўналди. Икки қадам босиб, ортига ўгирилди.

- Мабодо тегирмончининг хотинини кўча-кўйда кўрсанг сўрашмагин. Уйга келса киритмагин!

Каромат индамади. Эгнига чарм куртка, бошига чарм шапка, қўлтиғига қора чарм портфель қистирган эрининг ортидан қараб, “Армияга иккиси бир кунда жўнаганди. Санжарим хатида бирга хизмат қилаяпмиз”, деб ёзганди. Ўғлимга нима бўлганлигини балки у билар», деган уй хаёлига келди, бироқ турмуш ўртоғига гап тегиб қолишини ўйлаб, жосуснинг уйига боришга ботинолмади.

Афғонистонга хизмат бурчини ўтагани кетган йигитларнинг ҳаммаси қайтди. Зайниддин шерикларидан уч ой кечикиб келди. Неғалигини кўпчилик билмади. Отаси ҳарбий комиссариатга чақирилганидан сўнг бунинг сабаби ошкор бўлди. Давлат хавфсизлик комитети ходимлари Зайниддин ўқиган мактабга келишди. Ўқитувчилардан у ҳақда сўраб-суриштиришди. Бирорта ўқитувчи у ҳақда ёмон гап айтмади.

Зайниддин тўғрисида гап-сўзлар шу даражада болалаб кетдики, уларни эшитган одам ёқасини ушламасдан иложи йўқ эди. Биров уни душманларга қурол-аслаҳа омборини очиб берган, деса, бошқа биров шерикларини душман пистирмасига рўпара қилиб ўққа тутиб берибди, дерди. Гап-сўзлар одамларнинг ёдидан кўтарилмаган бир пайтда унинг

Ўзи қишлоққа кириб келди. Бир оёғининг оқсоқлигини ҳисобга олмаганда, соғ-саломат эди. Зайниддин душманлар кўлига асир тушганлигини, уч-тўрт ой уларнинг лагерыда бўлганлигини, уч-тўртта оғайниси билан ярим тунда қочиб, ўзларининг қисмига етиб келганлигини, сўнгра Москвада даволанганлигини яширмади. Лекин бу гапларга кимдир ишонди, кимдир ишонмади. Қишлоқ одамлари душманга асир тушган бу йигитга бошқача нигоҳ билан боқишарди. Мана шу йигитдан кутилмаганда Зулайҳога совчи келди. Қиз бу хабарни эшитиб, худди чаён чакқандек сапчиб тушди.

- Нима, менинг тенгим Ватан хоиними?! Умримнинг охиригача бошим халқнинг тавқи-лаънатидан чиқмаслиги керакми? Болаларим жосуснинг фарзанди, деган номни олиб катта бўлишсинми? Мохов бўлса, кўр бўлса, майли рози бўлай, аммо Ватанни сотган хоинга икки дунёда турмушга чиқмайман! - деди қиз онасига.

- Асирга тушса нима қилибди, қизим? - юпатарди она. - Ахир урушда нималар бўлмайди. Худога шукур, етти мучаси саломат қайтиб келди. Биноийдек юрибди. Ёмон йигит эмас. Ўзимизнинг қишлоқнинг боласи, кўз олдимизда катта бўлган.

- Эна, сиз давлат асирга тушган одамга қандай муносабатда бўлишини билмайсиз. Биз китобларда ўқиганмиз, киноларда кўрганмиз, жосуслар ўз юртларида ҳам тинч юришмайди. Уларнинг халқ ва юрт олдида тиллари қисик. Душман уларни бежиз уйига қўйиб юбормайди. Мўмин-қобил бўлиб юришгани билан жосуслик қилишлари мумкин. Ҳукуматнинг сирларидан воқиф бўлиб, яширинча уларга хабар етказиб туриши мумкин. Шунинг учун давлат уларга ишонмайди, ҳамиша назорат остида, кузатувда юришади!

- Эй, қизим, қайдаги гапларни топиб айтасан-да. Сен айтган замонлар утиб кетган! Зайниддин Гитлерга хизмат қилганмидики, Ватанини сотган

бўлса?! Ахир, у афгонда бир гуруҳ жангарилар билан курашган. Жангариларнинг ватани бўлмайди. Улар халқ душмани.

- Кўчада одамларнинг гап-сўзларини эшитдингизми? Ҳеч ким Зайниддин ҳақида яхши гап айтмаяпти, - ўз фикрини онасига тушунтиролмаганидан хуноб бўларди қиз. - Ёш болалар ҳам уни Ватан хоинига чиқариб қўйган. Келиб-келиб мени шу йигитга раво кўраётганингизга чидамаяпман-да, эна? Ундан кўра эрга тегмай, ҳур ўтганим дуруст эмасми?

Зулайҳо юзини чангаллаб йиғлаб юборди.

Шундан сўнг она бу тўғрида оғиз очмади. Келган совчиларга, «ўзлари учрашишсин, гаплашишсин, қизим рози бўлса, менинг қаршилигим йўқ», деган жавобни қилди. Зайниддин қизнинг йўлини пойлашга тушди. Совчиларнинг айтган жавоби бир ҳисобда унга ҳам маъқул туюлганди. Зулайҳо эса йигитдан ўзини олиб қочарди. Ҳатто юзма-юз келишни ҳам истамасди. Ниҳоят улар учрашдилар. Бодом гули тўкилиб турган торгина кўчада, шом оралиғида юзма-юз келишди.

- Сиз мен тўғримдаги ҳар хил гап-сўзларга ишониб юрибсиз, - деди Зайниддин. - Аслида мен одамлар ўйлагандек хоин эмасман. Жангарилар қўлига асир тушганим чин. Шароит шуни тақозо қилганди. Биз ўнта разведкачи жангарилар жойлашган зонани аниқлаш мақсадида тунда йўлга чиқдик. Санжар ҳам биз билан эди. Қишлоққа яқинлашганимизда душман қўйган пистирмага тушиб қолдик. Отишма бошланди. Жангарилар ҳар томондан бизни ўраб олишди. Чекинишнинг иложи йўқ эди. Командиримиз Виталий Иванович Богатирёв бизни ҳимоя қиламан деб ўзини ўққа тутиб берди, - Зайниддин ярадор командирига ёрдам бериш мақсадида уни пастликка олиб тушаётганда тошлар орасига яширинаётган Санжарни кўриб қолганини айтгиси келди, негадир оғиз очишни лозим топмади. - Отишма узоқ давом этди. Жангарилар бизни тўрт томондан

қисиб кела бошлади. Уқларимиз тугаганди. Виталий Иванович ўлим билан олишиб ётарди. Унинг ёнида қўмондонликдан келган ўта муҳим махфий ҳужжатлар бор эди. Уларни менга бериб: «Буларни ишончли ерга яшир. Агар омон қолсанг, қисм командирига топшир, зинҳор душман қўлига туша кўрмасин», - деди командирим ўлими олдидан. Мен ҳужжатларни харсангтош остига яширишга улгурдим. Жангарилар келиб, командиримнинг ён чўнтақларини титди. Ҳеч нарса топишолмагач отиб ташлашди. Менинг эса қўлларимни қайириб, кўзларимни боғлаб шерикларим билан бирга номаълум томонга ҳайдаб кетишди. Икки соатдан кўпроқ йўл юрдик. Ниҳоят чодирлар тикилган яйловга келдик. Бизни турқи-таровати совуқ соқолли одамнинг қўлига топширишди. У бизларни ўз томонига оғдиришга, аскарларимизга қарши жанг қилишга ундади. Катта бойликлар ваъда қилди. Аммо таклифни рад этдик. Шундан кейин жангарилар бизни зиндонга ташлашди. Олти ой ер остида яшадик. Кейин бизни тошдан ясалган уйга қамашди. Ҳаммамиз қочишни ўйлардик. Виталий Иванович менга топширган ҳужжатларни ўйлардим. Балки бу ҳужжатлар давлат аҳамиятга эгадир? Қисм ҳақидаги махфий маълумотлардир? Мен бошимни қотираётган мана шу саволларга жавоб топишни ўйлардим. Уни тошлар остида қолиб кетишидан, душманлар қўлига тушиб қолишидан қўрқардим. Ниҳоят, бу ҳақда шерикларимга айтдим. Улар менинг сўзимни эшитиб, ҳайрон қолишди. Нега бу ҳақда бизга илгарироқ айтмадинг, деб хафа ҳам бўлишди. Грузин дўстим Дарасели мени тезроқ зиндондан қочириш тўғрисида ўйларди. Иккинчи дўстим ригалик Йонас Мажелайтис жангарилар билан тиллашиб қолди. Қуни билан уларнинг хизматини қиларди. Дарасели иккимиз ундан шубҳалана бошладик. Мен яширган ҳужжат ҳақида жангариларга айтиб қўйса-я, деган хавотир бизни азобларди. Ўша куни у бизга нон-сув олиб келди-да, «портлаш содир бўлиши биланоқ бу

ердан қочинглар», деб қулоғимизга шипшитиб кетди. Ҳақиқатан ҳам, ярим тунда гумбурлаган овоздан уйғониб кетдик. Қий-чув кутарилди. Тўс-тўполондан фойдаланиб, Дарасели иккимиз қамоқдан қочдик. Бизни ҳеч ким қувмади, изимизга ҳам тушмади. Ярим йўлга борганимизда Йонас Мажелайтесни эслаб қолдик. Маълум бўлишича, у бизнинг қочишимиз учун имконият яратиш мақсадида белига граната боғлаб, душманлар ётган чодирни портлатиб юборган экан. Икки кун тинимсиз йўл босиб, Гурам иккимиз ўз қисмимизга етиб келдик. Йўлда командирим Богатирёв томонидан берилган ҳужжатларни яширган жойимдан олиб келгандим. Шу ҳужжат бизнинг жонимизга оро кирди. Қисм командири Ушаков катта миннатдорчилик билдирди. Бу пайтда қисмимиз Афғонистондан чиқиб кетиш тўғрисида буйруқ олганди. Душманга асир тушган чоғларимиз кимлардир бизни «Ватанга хиёнат қилди, жангарилар томонга ўтиб кетибди», деган гап-сўзларни тарқатишган. Шунинг учун бу ерда менинг шахсимни текшириш ишлари билан шуғулланишган. Зиндонда ётиб, соғлиғимизга зиён етганди. Қисм командири Гурам иккимизни Москвага жўнатди. Ҳарбий госпиталда уч ойдан кўпроқ даволандик. Соғайиб кетганимдан сўнг уйимга кетишга рухсат беришди, - ниҳоят ҳикоясини яқунлади Зайниддин.

- Санжар акам-чи, унга нима бўлди? - бу сўз Зулайҳонинг оғзидан ўзи сезмаган ҳолда чиқиб кетди. Зайниддин отишма чоғида қўрқоқлик қилиб, ўз жонини сақлаш мақсадида тошлар орасига яшириниб олганлиги тўғрисида билсада, унинг кейинги тақдиридан беҳабар эди.

- Отишма пайтида мен уни йўқотиб қўйдим, - деди Зайниддин қиздан ҳақиқатни яширишга уриниб. - Балки у ҳам душманлар ўқиға учиб ҳалок бўлгандир.

Қизнинг назарида Санжар ҳеч қандай жасорат кўрсатмагандек, Зайниддин эса ўзини қаҳрамон деб

ҳисоблаётгандек туюлди ва бундан гаши ҳам келди.

- Барибир сиз жангариларга асир тушгансиз! - нима дейишини билмай гап қотди қиз. - Агар ҳақиқий жангчи бўлганингизда қўлга тушмаган, Ватанга хиёнат қилмаган бўлардингиз!

- Ундай дейишга ҳақингиз йўқ. Мен туғилиб ўсган юртимга, халқимга хиёнат қилмадим. Агар асирликдан қочмаганимда, юртимни сотганимда бу ерга қайтиб келмасдим! Ҳарбий билетим ҳам, виждоним ҳам пок. Ватанни бу қадар севмаганимда, унга талпинмаганимда ўша жангариларнинг катта-катта бойликларига учиб, қолиб кетган бўлардим.

Зулайҳонинг юраги Зайниддиннинг рост сўзлаётганини кеч бўлсада сизди. Аммо одамлар-чи? Қишлоқ аҳлини «Зайниддин хоин эмас», деб ишонтириб бўладими?

Қизнинг кўз олдига Санжар келди. У ҳам душманлар қўлига асир тушганда нима бўларди? Пешонасига «хоин» деган тамғани ёпиштириб, қаро юз билан қишлоққа қайтиб келармиди? Ўшанда ҳам қиз севармиди уни? Севгилим келди, деб йўлларига гул кўтариб чиқармиди? Миясига яшин мисоли урилган бу саволдан Зулайҳонинг бадани худди электр токи ургандек жимирлаб кетди. Ахир, уруш ўз номи билан урушда.

- Умид қилсам бўладими, Зулайҳо? - йигит ўртага чўккан жимжитликни бузиб сўради. Қиз бошини кўтарди. Унинг шаҳло кўзлари ёшга тўлганди.

- Кутманг, мен ўзининг ширин жонини Ватани учун, дўстлари учун фидо қилган мард жангчининг содиқ, вафодор севгилисиди бўлиб қолишни истаيمان!

* * *

Одамлари унга Зайниддиннинг Зулайҳо билан учрашгани ҳақида хабар етказишди. Бундан Адҳам Собировичнинг сочи тикка бўлиб кетди. Нима қилганда ҳам нон синдириб, қуда-анда бўлиб, ўғлига унаштириб қўйилган қизни жосус билан учрашиши

прокурорга алам қилди. Ўша куниёқ иккита милиционерга Тоир тегирмончи билан маҳалла оқсоқолини зудлик билан идорага етказиб келишни буюрди. Адҳам Собирович юзига заҳарханда қиёфа бериб, уларни кутиб олди. Ҳатто ўтиришга ҳам ижозат бермади.

- Ўша ерда турларинг! - деди қовоқ-тумшугини осилтириб. Саломлашиш учун қўлларини чўзиб келаётган икки қария худди оч бўрига дуч келиб қолгандек жойларида қотиб қолишди.

- Сен чол қанақа парзанд тарбиялагансан? - кутилмаганда заҳрини сочди прокурор Тоир тегирмончига ичкиликдан қизариб кетган кўзларини ўкдек қадаб. - Боланг туманни итпоққа шарманда қилди. Бошимиззи кўтаролмай юриппиз. Қайси йиғилишга борсам, сенинг жосус улинг тўғрисида гап қайнайди. Менга тинчлик борми ўзи? Мен ҳам бошимми кўтариб юраманми? Шундай парзанд ўстиргандан кўра ўлганинг апзалмасми? Қилғилиқни қилипди, пўх ермиди қишлоққа қайтип! Ундан кўра ўша ит танимайдиган ерда ўлип кетгани яхши эди!

- Сиз янглашдингиз Адҳамжон, - деди қария прокурорнинг ноҳақ гапларидан асабийлашиб. - Боланинг жосуслиги исботланмаган. Военкоматдагилар болангизнинг гуноҳи йўқ деб айтишди.

- Боланг жосуслик қилган-қилмаганини мен биламанми, улар биладими? - Прокурор стол устидаги бир тахлам қоғозлар устига мушт урди. - Мана, менинг қўлимда қанчадан-қанча улингни Афғонда нима ишлар қилганлиги тўғрисида ҳужжатлар тахланип ётипти. Ишонмасанг, ўзинг ўқиб кўр!

Шундан кейин қариянинг тили айланмай қолди. Прокурор энди заҳрини маҳалла оқсоқолига сочди.

- Агар бирорта гап-сўз чиқса, шу бола ножўя қадам ташлайдиган бўлса биринчи навбатда сени қамайман. Умринг турмада ўтади. Кўзингни оч. Жосуснинг ҳар бир қадами учун биринчи галда сен жавоб берасан! - прокурор бақариб-чақариб юрагини

бироз бўшатиб олди. Гап тамом дегандек яна столни муштлади.

ХАЗИНА ДАРДИДА

Ўша тун қабристон қоровули Шермат аканинг кўзидан уйқу қочганди. Эрталаб прокурорнинг одамлари келиб, қаҳрамоннинг қабрини зиёрат қилиш учун пойтахтдан меҳмонлар келишини айтиб кетишганди. Қария тушлик қилишни ҳам унутиб, қабристонни супуриб-сидирди. Йўлаклардаги ўт-ўланларни кетмон билан қирди. Ҳамма ёқни ёғ тушса ялагудек тозалади. Қаҳрамоннинг мрамарга ишланган расмини ун маротабадаи кўпроқ артди. Қабр тепасидан ўсиб чиққан бир дона ҳам гиёҳ қолмади. Прокурорнинг одамлари келтирган бир даста гулларни ўзи мрамар плита ёнига қўйиб чиқди. Яқин ўртада қабристон бу қадар тозаланмаганди. Қоровул ҳамма ишларни кўнгилдагидек бажардию, аммо меҳмонлардан дарак бўлмади. Қуёш ботиб, қоронғулик чўккандан кейин Шермат аканинг ҳафсаласи пир бўлди. Қоровулхонага кириб, қумғонда қайнатилган чойдан босиб-босиб ичди. Қорнини тўйғазиб, чопонини ёстиқ қилиб ёнбошлади. Чарчаб-толиққан эди, кўзлари юмилди. Қанча ухлади, ўзи билмайди. Ваҳимали тушлар кўриб, уйғониб кетди. Кўзини очдию, дарахт шохи орасидан мўралаб турган ойга тикилиб бир муддат ўй суриб ётди. Ҳадеганда уйқуси келавермади. Ўрнидан туришга эринди. Ҳали тун ярим бўлмаганди. Бир пайт қабристон этагидан гўнғир-гўнғир овоз келди. Шермат ака сергак тортди. Ёстиқдан бошини кўтариб, очик турган эшикдан ташқарига қаради. Паст-баланд қабрлар орасидан ҳеч нарсани кўриб бўлмасди. Қария вужудини қулоққа айлантириб, тинглади. Овоз ҳақиқатан ҳам қабристон этагидан келаётганига ишонч ҳосил қилгач, ўрнидан турди. Қўлига таёғини олиб, қабрлар оралаб этакка тушди. Бу орада овоз келган томондан чирок

шуъласи ҳам кўринганди. Санжарбекнинг қабри тепасида уч-тўрт киши турарди. Қўлларида фонар. Қария уларни кўриб, айтилган нозик меҳмонлар келибди-да, деган фикр хаёлига келди. Қария уларга яқин борди.

- Ассалому алайкум, келинглар! - Шермат ака улар билан саломлашиш учун қўлини чўзди. Шунда улардан уч нафари ҳарбий кийимдаги одамлар эканлигини кўрди. Новча киши қоровулнинг қўлидан ушлаб, четга тортди.

- Мен ҳарбий камиссариатданман, ота, - деди у.
- Қаҳрамоннинг қабрини кўргани пойтахтдан меҳмонлар келишган. Қабр ичида ҳақиқатдан ҳам темир тобут борми-йўқми, шуни текширишади. Ўзингиз биласиз, ҳарбийчилик.

- Нима, қабрни очмоқчимисизлар? - ҳайрон бўлди Шермат ака.

- Шундай, ота!

- Ярим тунда-я. Кундуз куни очсаларинг ҳам бўларди-ку?

- Гап-сўз кўпаймасин деймизда, ота. Қолаверса, бизда интизом шунақа, одамларда ҳукуматга нисбатан норозилик уйғонмаслиги лозим!

- Ҳукуматчилик, тушунаман. Ахир биз ҳам ҳарбийда бўлганмиз, ўғлим, - деди қоровул бошини чайқаб.

- Бизга кетмон билан белқурак берсангиз!

Қария ортига қайтди. Қоровулхонадан иккита кетмон ва иккита белқурак олиб келди.

Ҳарбий одам қоровулни яна четга тортди.

- Сиз жойингизга бориб, дамингизни олаверинг, ота. Бу ёғини ўзимиз тўғрилаймиз.

- Ёрдам берай!

- Йигитларнинг узлари уддалашади.

- Ҳай, майли, ҳарбийларнинг ишига аралашиб бўлармиди, ўғлим. Бирор ёрдам керак бўлса тортинмай чақираверларинг!

Ҳарбий тасдиқ маъносида бош ирғаб қўйди.

Қария қўналғаси томон юрди.

Икки йигит кетмонни қўлга олиб, тупрокни ирғитишга тушди. Улар тез ва чаққон ишлашди. Ҳаш-паш дегунча қабрни очиб ташлашди. Қосим Зайтуллаевичнинг хаёли ўзида эмасди. Ҳаяжондан вужуди титрарди. Кўз олдидан бундан икки йил аввал Афғонистон тупроғида бўлиб ўтган ўша воқени ўтказарди.

Душман жойлашган объектни аниқлаш учун жўнатилган ўн нафар разведкачининг изидан боришганди. Улар икки кун аввал жўнаб кетишган, лекин ҳозиргача бедарак, алоқа узилганди. Полковникни ҳаяжон босарди. Қўмондонлик вақти-вақти билан жавоб кутар, разведкачиларнинг тақдири билан қизиқарди. Ниҳоят, юқорининг топшириғи билан полковникнинг ўзи ўн чоғли йигитни олиб разведкачилар изидан боришга мажбур бўлганди. Богатирев ўз одамларини айтилган координат бўйича олиб кетганди. Шу сабабли уларнинг изини топиш қийин кечмади. Қишлоққа етмасдан бир неча ўн чақирим масофа нарида Қосим Зайтуллаевич аскарларнинг жасадига дуч келди. Полковник мурдаларни тўплашга буйруқ берди. Тўрт аскарнинг жасади кўринмади. Уларни тополмадилар. Мурдаларнинг айримларини таниб бўлмасди. Уларнинг кийимлари ечиб олинган, яланғоч ҳолда ётишарди. Калхатлар, тоғ бургутлари осмонда айланиб, жасадлар олдига тушишга юраклари бетламай, улкан қанотларини ёйиб, доира ясаб, хавф-хатарни билиш мақсадидами ҳар замонда «қағ-қағ»лаган товуш чиқариб қўйишарди. Разведкачилар жасадлар олдидан Санжарнинг ён дафтарчасини топиб олишди. Бироқ аскарлар атроф-теваракни қанчалик излашмасин, унинг жасадини топишолмади. Мурдаларни машинага юклаб ўз қисмларига қайтишди. Санжар ҳам ўлганлар рўйхатига киритилди. Қосим Зайтуллаевичнинг юртига кетиш фурсати яқинлашиб қолганди. Қолаверса, унинг қулоғига ҳукумат яқин кунлар ичида ўз қўшин-

ларини бу мамлакатдан олиб чиқиб кетишга тайёргарлик кўраётганлиги тўғрисидаги миш-мишлар чалиниб қолганди. Йирик ҳарбий объектларни чегарага яқин ҳудудларга кўчириш бошлаб юборилганди. Касби тақозосига кўра, полковник жуда кўплаб душман кучлари жойлашган муҳим объектларни аниқлади. Биринчилардан бўлиб, ўз одамларини шу объектларга олиб кирди. Душманларни тор-мор қилди. Ана шундай жангларнинг бирида у қадимий ёдгорликлар сақланадиган давлатга қарашли музейни ўғирлаб кетган жангарилар тўдасини қўлга олди. Отишма чоғида душманлар яксон қилинди. Улар олиб қочган катта бойлик қўлга киритилди. Ноёб буюмлар эди. Уларнинг ҳар бири асл нусха бўлиб, узоқ ўтмишдаги одамларнинг буюк санъаткорлигидан дарак берарди. Хазинани давлат ихтиёрига ўтказишни полковник истамай қолди. Бойликларни ўзига маълум бўлган жойларга яширди.

Полковникнинг хаёлига Санжарнинг жасади ўрнига мана шу бойликларни жўнатиш фикри келганди. Полковник шундай ҳам қилди. Унинг буйруғи билан жасад ўрнига бойликлар ва ўн килограмм героин жойланди. Тобут тепасига «очилмасин», деган белги қўйиб, муҳрлаб ташланди. Бунга ҳам кўнгли тўлмади, одамларидан икки нафарини тобутга қўшиб, Ватанга жўнатди. Кузатувчилардан бирини ёнига чақириб:

- Етиб боришинг биланоқ ҳарбий комиссариат бошлиғига қўнгироқ қиласан. Тобутни ўша олиб боради. Зинҳор-базинҳор очишга рухсат бермасин, - деб тайинлади.

Йигитлар тобутни олиб боришди. Полковникнинг топшириғи бажарилди. Қосим Зайтуллаевич буни ўз кўзи билан кўрмагунча ишонгиси келмади. У Афғонистондан қайтиб келгандан кейин ҳам тобут ичидаги хазиналарни унутолмай юрди. Фурсат топиб, бир неча минг километр олисда бўлган собиқ жангчининг тобути ичидаги хазинани олиш тўғрисида ўйлаб юрди. У Санжарнинг тақдири билан қизикдию, бироқ

аниқ маълумот тополмади. Ҳарбий комиссариат бошлиғидан вақти-вақти билан боғланиб, Санжар тўғрисида сўраб турди. Унинг ўлиб кетганига ишонч ҳосил қилгач, Маржонбулоқ қишлоғига келди. Ҳарбий комиссариат бошлиғига юқорининг топшириғи билан жасад ўрнига давлат аҳамиятига эга бўлган буюмлар кўмилганлигини айтди. Олдиндан тайёрлаб келган сохта ҳужжатларни кўрсатди.

- Тобутни ташқарига олайликми, Қосим Зайтуллаевич, - деди ҳарбий йигитлардан бири. Прлковникнинг хаёли бўлинди

- Олинглар! - буюрди Қосим Зайтуллаевич. Йигитлар тобутни тепага олишди. Шундан сўнг Қосим Зайтуллаевич қўлидаги фонар билан тобутни ёритди. Орадан икки йил ўтган бўлса-да, тобут чиримаганди. Йигитлар қўлларига лом ва болта олиб, тобутнинг қопқоғини кўчиришди. Қосим Зайтуллаевичнинг қўлидаги чироқ ёруғи ва болталар товуши тунги сокинликни бузиб, олис-олисларга таралиб кетарди. Қария бир-икки ўрnidан туриб, ҳарбийларнинг олдига боришга чоғланди. Бироқ кўнгли бўлмади. Йигитлар маҳкамлаб ташланган қопқоқни бир амаллаб кўчиришди. Аммо уни кўтаришга улгуришмади. Қаердандир ҳаллослаб участка нозири Шерхон етиб келди. У уйига қайтаётганда, қабристонда ёниб-ўчиб турган чироқни кўриб қолганди.

- Кимсизлар? Бу ерда нима қиляпсизлар? - деди бир қўлини тўппончанинг ғилофини очишга шайлаб. У бу одамларни қароқчилар деб хаёл қилганди. Қосим Зайтуллаевич унга яқин келди.

- Сизга ким керак, ўртоқ капитан?

Кутилмаган саволдан нозир довдираб колди. Лекин тезда ўзини қўлга олди.

- Сизлар кимсизлар? Афғонистонда қаҳрамонларча ҳалок бўлган йигитнинг қабрини нега очдиларинг? - деди овозини кўтариб. Қосим Зайтуллаевич ён чўнтагидан гувоҳномасини олиб, капитаннинг кўз олдига яқин келтирди.

- Мен Мудофаа вазирлигидан полковник Қосим Негматулин бўламан, - деди.

Капитан ўзини йўқотиб қўйди. Қаддини ғоз тутиб, қўлини пешонасига олиб келди.

- Қишлоқ участка нозири капитан Каттабоев! Халқимизнинг тунги осойишталигини назорат қилиб, ўз постимда хизмат бурчимни адо этмоқдаман, ўртоқ полковник!

- Жуда яхши, ўртоқ капитан. Сезгирлигингиз ҳамда халқимизнинг тинчлиги ва осойишталигини сақлашдаги хизматингиз мақтовга лойиқ! Бошлигингизга шахсий ҳужжатингизга ташаккурнома ёзиб қўйишини букураман.

- Совет Иттифоқига хизмат қиламан, ўртоқ полковник!

- Баркалла, капитан. Ҳозир қоровулнинг олдида бориб у билан суҳбатлашиб тулинг. Зарур бўлсангиз сизни чақиртираман.

- Хўп бўлади, ўртоқ полковник!

Каттабоев қўлини пешонасига қўйиб, чест бердида, ортига ўрилиб, қоровулхона томон шахдам одим ташлаб кетди. Шундан кейин полковник тобутнинг қопқоғини кўтаришга йигитларга буйруқ берди. Ой нурида тобут совуқ ялтирарди. Четга улоқтириб ташланган мрамар плита тупроқ остида қолган, кетмон тегиб, бир чети синиб кетганди. Тобут ичида жасад кўринмасди. Қоп-қора целлофан идишлар жасадга ўхшаб, узунасига териб қўйилганди. Қосим Негматулиннинг ўзи қопларни ташқарига олди. Улар энгил эмасди. Идишдан қандайдир нарсанинг иси уфуларди. Полковник ҳар бир идишни қўлига олганда негадир уни бармоқлари билан мижгилаб кўрди. Унинг юзида бояги ҳадиксирашдан асар ҳам қолмаганди. Лабларида, кўзларида табассум жилва қиларди. Йигитлар полковникнинг буйруғи билан тобутни қайтадан михлашди. Юмалатиб, қабр ичига ташлашди. Қосим Негматулин ёрдамчисига қоровул билан милиционерни чақириб келишни буюрди. Ўзи

тобут ичидан олинган идишларни йўл четида турган УАЗга жойлади. Қоровул билан капитан келишди.

- Ўртоқ полковник, буйругингизга биноан участка нозири капитан Каттабоев ҳузурингизга етиб келди!

- Баракалла, ўртоқ капитан, сизга жанговар топшириқ. Қабрни кўмиб, ёдгорликни аввалги ҳолатига келтириб қўйишни буюраман.

- Хўп бўлади, ўртоқ полковник!

- Топшириқни бажаринг!

- Есть!

- Яна бир топшириқ, иккинги бу ердаги ишлар ҳақида оғиз оча кўрманг. Агар бирор кимса билгудек бўлса, иккинги ҳам давлат сирини фош қилишда айблаб, устингиздан жинойи иш қўзғатаман! Тушунарлими?!

- Тушунарли, ўртоқ полковник!

Қосим Негматулин қабристондан чиқиб кетди. Қоровул билан участка нозири қабр устига тупроқ тортишди. Мармар ёдгорликни ўрнатишди. Зулайхо экиб кетган райхон кўчатлари чангу-тупроққа қоришиб кетганди. Уларни асл ҳолига келтиришнинг иложи бўлмади. Қолаверса, қаҳрамоннинг расми туширилган ёдгорлик кетмон тегиб бир чети синиб тушганди. Ўша бўлакни топиб бўлмади. Шуни ҳисобга олмаганда қабр аввалги ҳолига келтирилганди. Бироқ ўша куни қабристон олдидан ўтган-кетган одамлар бу ердаги гулларнинг ғойиб бўлганлиги ва расмнинг кўчиб тушганлигидан ҳайрон бўлишди.

Бу хабар прокурорга ўзини яхши кўрсатиш учун унинг ҳузурига кунига икки бор қатнаб турадиган раиснинг ҳам қулоғига етиб борди. Янгиликни эшитиши биланоқ қабристонга чопди. Гўр атрофидаги райхонларнинг пайхон бўлганлигини кўриб, йиғлаб юбораёзди. Расмнинг кўчиб тушган жойини кўрганда бу «душманлар» иши эканлигини тушунди. Аламдан рўпарасида дилдираб турган қоровулни сўкиб кетди.

- Сен тентак чол қаерга қарадинг? Кўзинг кўрмиди, қулоғинг кармиди? Нега кўрпа-тўшагингни гўр

тепасига келтириб ётмайсан! Областимизнинг фахри, ифтихори бўлган қаҳрамоннинг қабрига экилган райхону гулларни ўғирлаб, расмини синдириб кетишсаю, сен беҳабар қолсанг! Мен ҳурматли Адҳам Собировичга нима деб жавоб бераман? Сенга неча бор ҳушёр бўл, бир туп ҳам гул сўлимасин деп тайинлаганман! Менинг гапларимни унутдингми, нон кўр қилгур?! Сени аллақачон гўрковликдан ҳайдаш керак эди. Эртадан бошлаб далага чиқасан, гўзаларга сув тарайсан. Эшакдай ишлатаман!

Раис яна нималарнидир деб бақирди, бироқ Шермат аканинг «эртадан далага чиқасан», деганда бошидан ақли-ҳуши учиб кетаёзди. «Ўн йилдан бери шу ерда гўр-ковлик қилиб, қариганда далага чиқармиди? Чиқиб бўпти. Тунда келиб, қабри очган одамларнинг ким-лигини билмайди-да. Айтсам давлат сирини ошкор қилиб қўяман. Далага чиқишдан ҳам оғирроқ жазо олиб, қамалиб кетаман. Мумкин бўлганда-ку, полков-никнинг номини айтсам, раис тугул прокурорининг ҳам оёғи қалтираб қоларди. Эҳ, дунёда шунақа сирлар кўпми? Наҳотки, ўлган одамнинг қабрини очиш ҳам сир бўлса, буни ошкор қилган одам қамалиб кетса», ҳайрон бўларди қария.

Раис туманга жўнаб кетди. Етиб боргунча прокурорга гапни нимадан бошлаш ҳақида ўйлади. Дабдурустдан ўглингизнинг қабрини кимдир бузиб, расмини тош отиб синдириб кетибди, деб бўлмайди. Ётиғи билан тушунтириш керак. Акс ҳолда даккидашном эшитиб қолиши мумкин. Бу пайтда прокурор ишхонасида йўқ эди. Қоровул уни саунага кетганини айтди. Раис Адҳам Собировични қаерда чўмилишидан хабардор эди. Саунага етиб борди.

- Прокурор шу ердаларми? - суради ҳаммомчидан.

- Шу ердалар, тинчликми?

- Мен келганимни айт!

- Ёнларида одам бор, киролмайман.

- Киравер, мен келганимни айтсанг индамайдилар.

- Нозик меҳмонлари бор-да, - чайналди ҳаммомчи. Раис тушунди. Кутишга тўғри келди. У яна гапни нимадан бошлаш тўғрисида ўйлай бошлади. Орадан қанча вақт ўтди - раис билмади. Юзи бўғриқиб кетган прокурор саунадан чиқиб келди.

- Тинчликми? - сўради у раисга яқин келиб.

- Гап чиқиб қолди хўжайин!

- Қандай гап?

- Ичкарида гаплашадиган муҳим гап.

Адҳам Собирович ичкарига кирди. Раис унинг изидан эргашди. Прокурор юмшоққина креслога чўкди. Ҳаммомчи чой кўтариб кирди.

- Хўш, нима гап?

- Кеча, шаҳардан олиб келиб, Санжарбекнинг қабри пойига қўйган гулларимни кимдир ўғирлаб кетибди, - деди гапни нимадан бошлашни билмай.

- Бирорта севишганларнинг кўзига яхши кўришиб кетгандирда, - чойдан ҳўплаб деди прокурор. - Меҳмонлардан дарак борми?

- Ҳозирча жимжитлик. Балки бугун келиб қолишар.

- Шаҳарга тушиб, бошқа гул сотиб кела қол.

- Хўжайин, бу бўлғуси келинингиз Зулайҳо эккан райҳонлар ҳам йўқ, кимдир юлиб ташлабди? - кўрқаписа тилга кирди яна раис.

- Ким юлибди? Қоровулнинг кўзи қаерда экан, сўрамадингми?

- Сўрадим, хўжайин, у палакат ҳам билмайман деди. Аччигим чиқиб, эртадан бошлаб ишдан бўшайсан, далага чиқасан дедим. Назаримда, бу ишларни бирорта душманингиз қилган кўринади.

- Қаердан билдинг? - прокурор иссиқдан катта-катта бўлиб, қизариб кетган кўзларини раисга қадади.

- Чунки, нафақат гуллар, балки ўрнатилган мрамар плитанинг ҳам бир чети синган. Бу ишлар атайлаб қилинган! - Адҳам Собирович қўлидаги пиёлани стол устига қўйиб, ўйланиб қолди. Бундан

бир ҳафта муқаддам хузурига чақиртирган маҳалла оқсоқоли билан тегирмончи хаёлига келди. “Бу уларнинг иши”, деган гумон яшин тезлигида миясига урилди.

- Бу ишни ким қилган бўлиши мумкин, гумонинг борми? - прокурор атайлаб раисдан сўради. Раис гумон қилинувчини айтди.

- Тегирмончининг ўгли, Зайниддин. Бу ўшанинг иши. Душманга асир тушиб, Ватанга хиёнат қилиб, юртга шарманда бўлди. Ўглингиз эса Ватанимиз учун жонини фидо қилди. Қаҳрамонларча ҳалок бўлди. Бу эса унга алам қилаётган, хўжайин!

Беш-олти йил илгари Зайниддин мактабда ўқиб юрган кезлари ўқувчилар газетасига «Қишлоқда нега стадион йўқ?», деган сарлавҳа остида танқидий мақола ёзиб, раисни уялтирганди. Шундан кейин унинг қалбида ўч олиш ҳисси уйғонди. Қаҳрамоннинг қабридаги гулларни пайҳон қилган, мармарни уриб синдирган мана шу Зайниддин эканлигига прокурорни ишонтириш раис учун осон эди.

- Менинг ҳам шубҳам ўша қизталоқнинг боласидан! Сабаби бир ҳафта илгари отаси билан маҳалла оқсоқолини идорамга чақириб, болангни тартибга чақиргин, у бизни мамлакатга шарманда қилди, деб уришгандим.

- Ҳа, мана кўрдингизми, булар сиздан ўч олиш мақсадида ўглингизнинг қабрини бузишган, ўрнатилган ёдгорликларни синдиришган, хўжайин! Бу ишни шундай қолдириб бўлмайди. Жазолашингиз керак, иложи бўлса бир-икки йилга қаматиб юборинг. Турмада ўтирса ақли киради, ким билан ўйнашганини тушунади!

- Ҳозироқ қамайману, бироқ одамлар мени тўғри тушунмайди-да, Жўрабек! Ўглининг қабрини бузгани учун қамади, деб таъна қилишади.

Кутилмаганда раиснинг хаёлига яна бир воқеа келди.

- У Зулайҳонинг йўлини пойлаб юрганмиш. Ҳатто

уйига совчи ҳам жўнатибди. Хабарингиз борми, хўжайин?

Бу гап прокурор учун ҳақоратдек туюлди.

- Паразит, ким билан олишаётганини билмаётганга ўхшайди. Чиққан жойига етти буклаб тиқиб қўяман! Итвачча!

- Бу расво душманга асир тушганда наша чекишга ўрганиб қолган экан, хўжайин. Қишлоқдаги бир-иккита ўспиринларни гиёҳга ўргатибди.

- Ростми?

- Ўз қулоғим билан эшитдим!

- Кимларни? Исмини биласанми?

- Ҳозирча исмини аниқлаганим йўқ, аммо уйда наша борлиги факт.

- Худди кўргандек гапираяпсан, гапинг чинми? - прокурор Жўрабекнинг қув кўзларига боқди. Раис нигоҳини олиб қочди.

- Мелисага айтиб, уйини обиска қилдириш керак!

- Бунинг учун аввал нашани беркитган жойини аниқлаш керак!

- Бу аниқ хўжайин, томига, хашакнинг орасига яширган!

- Эрталаб мелиса жўнатсам уялиб қолмайсанми?

- Нега уялай, хўжайин? Агар астойдил изласа, айтган жойимдан чиқади, - ишонч билан деди раис.

- Бунақа ҳунаринг борлигини билмас эканман, Жўрабек! - прокурор жилмайиб қўйди. У раиснинг мақсадини тушуниб етганди. Жўрабек қўлини кўксига босди.

Қабристонда ўғлининг пойига экилган райҳонларни кимдир юлиб, улоқтириб, мрамор плитадаги расмини тош билан уриб синдирганини эшитган она қабристонга чопди. "Илоҳим, гап етказганларнинг сўзи ёлғон бўлсин, ёв қўлида қурбон бўлган болагинамнинг қабрини бузибди, деганлар адашган бўлсин», дея кўнглидан шу сўзларни ўтказиб келган она қабр бошига келиб, ҳайкалдек тош қотди. У кўзларига ишонмасди. Ҳақиқатдан ҳам райҳонлар ер

билан битта бўлиб ётарди. Бироз қийшайиб қолган ўглининг расмини бир чети кўчиб тушганди. Она оёқлари қалтираб, юзларининг қони қочган ҳолда ерга ўтириб қолди. Сочлари оқариб кетган, манглайини ажин босган, ғам-ғуссали кўзларига ёш тулиб, ўзини қабр устига ташлаб, йиғлаб юборди.

- Шу қаро тупроқ остида сен ётгунча мен ётсам бўлмасмиди, болам! Уйнинг куйгур жангариларнинг ўқиға сенинг ўрнингга мен дучор бўлсам бўлмасмиди, қароғим! Қимнинг юрагида сенга хусумати бор эдики, пойингга экилган райҳонларни топтабди? Қайси баттолнинг сенда қасди бор эдики, расмингни синдириб, руҳингни қақшатиб кетди, полапоним! - она дилига келган сўзларни тилига чиқариб, қаро тупроқни бармоқлари билан мижғилаб, эзғилаб, уввос солиб фарёд чекарди.

Қабрлар оралаб юрган Шермат ака ўзи сезмаган ҳолда ерга бағрини бериб ётган онанинг ёнига яқин келиб қолганди. У ҳам қон йиғларди. Кўз ёшларини ичига ютиб, дириллаб турган, қон қочган лабларини тишлаганча бўзларди. Кеча тунда бу ерга келган одамлар ўглининг қабрини очишганини, райҳонларни пайҳон қилиб, Санжарнинг расмини синдириб кетишганини у қай тил билан айтсин? Ахир «Оғзингдан гулласанг қамаласан!», деб кетишмаганмиди? Кифоятнинг Яратганга қилган нолалари қариянинг юрак бағрини ўқдек тешиб юборди-ку. Қани энди қўлоқлари қар бўлса, кўзлари басир бўлсаю, унинг фарёдини эшитмаса. Қариянинг сабр-косаси тўлди. У энгил томоқ қирди.

- Кифоят, бас қил синглим, қадингни кўтар. Кўз ёш тўкканинг билан боланг тирилиб келмайди. Дуода бўл, руҳи шод бўлади. Сен ҳар қанча фахрлансанг арзийди. Худога шукрлар қилгилки, боланг мардларча ҳалок бўлди. Халқ болангни ҳеч қачон унутмайди.

Она бошини кўтарди. Қаршисида турган гўрқоьни кўриб, елкасига сидирилиб тушган рўмолини қайта бошига ўради.

- Чидамаяпман, Шермат ака. Наҳотки, яккаю ягондан айрилиб қолганим чин бўлса. Кечалари тушимда кўриб уйғониб кетаман. Назаримда болажоним ўлмагандек, қачондир қучоғимга қайтиб келадигандек туюлаверади. Нега ўшанда унинг тобутини очишларини қаттиқ талаб қилмадим? Нега унинг дийдорини сўнги бор кўриб қолмадим? Наҳотки тукқан онани ўз жигарғушасини сўнги бор кўришдан бенасиб этсалар? Шуларни эслаганимда юрагим олов бўлиб, ёниб кетяпти, вужудим дардсиз оғриқлардан эзилиб кетяпти, Шермат ака?

- Сабрли бўл, синглим! Аллоҳнинг иродаси экан, кўникамиз-да!

Ортда кимдир томоқ қирди. Шермат ака елкаси оша овоз келган томонга юз бурди. Қўлидаги бир даста гулни бағрига маҳкам босганча раис қабр томон келарди.

КАРАЧИ

Карим Ризо ўзи учун керакли бўлган буюмларни уйда унутиб қолдиришга одатланмаганди. Кўчага чиқадиган бўлса, албатта, қимматли ҳужжатларини темир сандиққа жойлаб, қулфлаб кетарди. Бироқ ўша кун нимадир сабаб бўлиб, видеокамерасини стол устида қолдирганди. Шабнам отасининг вақти келганда ўзи учун асқотиб қоладиган лаҳзаларни усталик билан тасвирга туширишидан, сўнгра уларни керакли одамларга қиммат пулга сотишидан воқиф эди. Видеокамерани кўрганда қизнинг ҳаёлига «отам Афғонистонда нималарни суратга олдийкин», деган фикр келганди. У кассетани олиб, видеомагнитофонга қўйди, сўнг телевизорга улади. Шабнам адашмаганди. Экранда тўрт томони тоғ билан ўралган яйлов ўртасидаги лагерь, бир-бирлари билан олишаётган жангарилар, зиндон остидан тортиб олинган одамни дўппослашлари, сўнгра унинг бурнини кесиб, тирик-лайн чуқур ичига кўмиб ташлаганлари жонланди.

Бу ишни уйларига меҳмон бўлиб келган Санжар амалга оширганини кўриб, қиз ҳайрон қолди. Беозоргина кўринган бу йигитнинг қўлидан шундай даҳшатли ишлар келишига ишонгиси келмасди.

Шабнам тасвирни томоша қилар экан, кутилмаганда хаёлига ушбу суратдан бир нусха кўчириб, Томас Бекирга совға қилиш фикри келди. Модомики, сурат Томасга маъқул келиб қолса, Шабнам каттагина сармоёга эга бўлиши ҳам мумкин эди. Томас ўзи учун керак бўладиган ҳар қандай «совға» учун пулни аямасди. Қиз Томаснинг телефон рақамини терди.

- Эшитаман! - деган овоз гўшакдан келганда қиз ҳозиргина қалбида вулқондек тўлиб-тошиб кетаётган гапини унутиб, юзи қизариб, дудуқланиб қолди.

- Бу менман, жаноб Томас, танидингизми?

- Шабнамхоним, сизни танимай бўладими, азизим! Нафас олишингизданоқ сезаман-ку!

- Сиз билан учрашмоқчиман, жаноб.

- Хурсандман, хоним!

- Фақат иккимиз суҳбатлашсак, дегандим...

- Мени қувонтирманг!

Юзи кизариб кетган Шабнам суҳбатдошининг сўзини бўлди.

- Қаерда кўришсак бўлади?

- Жойни ўзингиз айта қолинг, бир зумда етиб бораман!

- Ҳовлимиздан сал нарироқдаги муюлишда учрашсак.

- Маъқул, ўн беш дақиқада айтилган жойда менинг машинам туради.

Шабнам Покистонга келганда Томас билан учрашганди. Ўзини элчихона ходимиман, деб таништирган ўттиз ёшлардаги қадди-қомати келишган бу йигит Карим Ризонинг хонадонига тез-тез ташриф буюриб, отаси билан соатлаб суҳбатлашиб ўтирарди. Уларнинг суҳбатига Шабнам аралашмаса-да, узук-юлук гаплари гоҳи-гоҳида қулоғига чалиниб қоларди. Улар

кўпроқ Афғонистон ва Покистон ҳудудида жойлашган лагерларда жосусликка тайёрланаётган совет аскарларининг келажакдаги ишлари хусусида баҳслашишарди. Уларнинг суҳбати қизга қизиқарли туюларди. Бироқ отаси гапга аралашшига йўл қўймасди.

Бир вақтлар Германиянинг ним қоронғу барларида ярим тунгача йигитлар билан қолиб кетадиган Шабнам Томасни ўзига нисбатан бошқача нигоҳ билан қарашини сезарди. У ўзини беэътибор кўрсатса-да, аслида Томас Бекирни ром этишни ўйларди. Гоҳида чой ёки қаҳва келтирганда, албатта, нозик бармоқларини идишга қўшган ҳолда бир зум ушлаб туриши қиз учун ёқимли туюларди.

Шабнам ёшлигиданоқ йигитларни ортидан эргаштириб юришни хуш кўрарди. Томас шаҳарни томоша қилдиришга уни бир неча бор таклиф қилса-да, қиз уни кўпроқ ялинтиришни истаб, рад этганди. Кўнглини чўктирмаслик мақсадида ҳар доим «мавриди келиб қолар», деган сўз билан чекланарди. Томас бардошли ва чидамли йигит эди. Қачондир юрагини ишғол этган қора қош, қора кўз бу санамни ўз қармоғига илинтиришга, сўнгра ортидан эргашиб юришига ишонарди.

Шабнам тасвирни кассетага кўчириш билан банд бўлиб, беш дақиқа ушланиб қолди. Шошиб айтилган жойга етиб келди. Муюлишда Томаснинг машинаси турарди.

- Мени кечиринг жаноб, ушланиб қолдим, бироқ узрли сабаб билан! - деди машинага ўтирар экан.

- Бекордан бекорга гуноҳ кечирилмайди, хоним, - ёнига ўтирган қизнинг оппоқ қўлчасини ушлаб, лабига босар экан деди Томас.

Шабнам кулиб юбормаслик мақсадида лабларини тишлади. Машина ўрнидан силжиди. Вақт пешиндан ўтиб қолганди. Кўчалар намоздан чиққан одамлар билан гавжум. Бундай пайтларда йўл четида тўхтаб суҳбатлашиш ўнғайсиз. Буни Томас яхши биларди. Машинани шаҳар четига ҳайдади. Пастга

туширилган ойнадан иссиқ шамол кирар, қизнинг сочларини тортиб, тўзғитарди. Эғнидаги юпка кўйлаги ҳам тепага кўтарилиб кетарди. Лорсиллаб турган оппоқ сонларига кўзи тушган Томаснинг юрагида хирс ўти ёниб кетарди. Машина гавжум кўчаларни ортда қолдирди. Соё соҳилидаги ташландиқ жойга келишганда Томас машинани тўхтатди.

- Бу сизга, - деди Шабнам сумкасидан видеокассетани олиб. - Суратдаги одам ҳозирча бизнинг уйимизда яшамоқда.

- Ким экан, исмини аниқладингизми?

- Отам Санжар деб таништиради.

- Қардан ва нима учун келганлигини билдингизми?

- Ҳозирча бу ҳақда ҳеч қандай маълумотга эга эмасман.

- Сизникида яшаётганига неча кун бўлди?

- Кеча келди.

- Наҳотки, бир кун ичида уни ўрганолмаган бўлсангиз, хоним? Зудлик билан аниқлаш керак эди.

- Узр.

Томас Қорачаён келганидан беҳабар эди. Карим Ризо нега бу ҳақда хабар бермади?

- Санжарни нима мақсадда олиб келганлигини сизга айтдимиз?

- Ҳозирча ҳеч нарса демадилар!

- У ҳозир нима қиляпти?

- Шаҳарни томоша қилгани чиқиб кетди.

- Отангиз-чи?

- У киши эрталаб уйдан чиқиб кетгандилар!

- Қаяққа?

- Менга айтмадилар.

- Кассетада нималарнинг тасвири туширилган?

- Ўзингиз кўринг, кейин биласиз!

- Яхши, - Томас кассетани орқа ўриндикқа ташлади. - Сизга эрталабгача муҳлат. Санжарни нима мақсадда отангизга эргашиб келганлигини аниқланг. Имкон қадар у ҳақда кўпроқ маълумот олишга

ҳаракат қилинг.

- Тушунарли.

- Ўзингизни ишларингиз қандай, хоним? Бу ерга кўникиб қолдингизми?

Қиз бошини чайқади.

- Ҳозироқ Германияга кетгим келяпти.

- Нечук?

- Зерикдим.

- Энди зерикмайсиз. Ёнингизда мен бўламан!

Томас қизнинг елкасига қўлини ташлади. Шабнам йигитнинг бақувват билагига бошини қўйди..

- Керак эмас, Томас.

Қизнинг илтимос оҳангида айтган гапи ҳаяжондан юраги гурсиллаб ураётган Томаснинг қулоғига кирмади. У бутун вужуди билан қиз томонга ташланди. Қўлини нозик белидан ўтказиб, иккинчи қўли билан уриндиқни ётқизгувчи мурватни босди.

Улар кечга яқин ҳориган ҳолда ортга қайтишди. Шабнамнинг юзлари ловуллаб ёнарди. Гуё ичи ағдарилиб-тўнтарилиб кетгандек туюларди

- Қачон учрашамиз? - сўради Шабнам хайрлашишдан олдин.

- Ўзим қўнғироқ қиламан, - жавоб қилди Томас.

- Қўнғироғингизни орзиқиб кутаман!

- Мен айтган топшириқ эсингиздан чиқмасин.

Шабнам ичкарига кирганда отаси ҳали шаҳардан қайтмаганди. Қиз ойна ёнига келди. Бўсалардан шалвираб, буришиб қолган юзини бир зум томоша қилди. Сумкасидан упа билан помада олиб, кўкариб кетган, тиш излари кўришиб қолган жойларга «ишлов» берди. Бу орада Карим Ризо келганди.

- Қизим, бизга чой келтир! - деди ҳорғин овозда. Унинг изидан Қорачаён ҳам ичкари кирди.

Шабнам меҳмонхонага чой олиб кирганда Карим Ризонинг ён чўнтагидаги телефон жиринглаб қолди. Қўнғироқ қилаётган кимса билан меҳмоннинг олдида суҳбатлашиши мумкин эмаслигини билиб, бошқа хонага чиқиб кетди. Қиз пиёлага чой қуйиб, меҳмонга

узатар экан, узун киприкларини пирпиратиб, ўғринча унга нигоҳ ташлаб қўйди. Юз-кўзларидан, қолаверса гапларидан ўз миллатдоши эканлигини сизди. Қорачаён ҳам ўз навбатида рўпарасидаги ҳурилиқога ўғринча бир-икки қараб қўйдию, аммо унга бир сўз айтишга тили айланмади, аниқроғи, қайси тилда мурожаат қилишни билмасди. Қизнинг аллақаери Зулайҳони эслатди. Севгилисини ёдга олганда Қорачаённинг хаёли олисларда қолган қишлоғи томон кетди. Зулайҳо унинг ўлганлигини эшитган бўлса, бошқа йигитга турмушга чиқиб кетгандир? Ахир қишлоққа тобут боргандан кейин ишонмасликнинг иложи йўқ-да! Бироқ Қорачаён қизни бегона йигитга турмушга чиқишига негандир ишонмасди. Хизматни ўтаётган чоғида беш-олтита мактуб олганди. Ҳамма хатида «сизни соғиниб кутаман», деб ёзганди.

“Сизни соғиниб кутаман!” Уч калима сўз йигитнинг қулоғига қўрғошиндек қўйилиб қолган. Жангарилар қўлига асир тушганда, лагерда машғулотлар билан банд бўлган пайтлари уни бирор маротаба эсламади. Асирга тушишдан олдин, гор ичидан чиқиб, дўстларининг жасади олдида ҳужжатларига қўшиб севгилисининг расмини ҳам ташлаб юборганди. Лагерда бирор маротаба бўлсин Зулайҳони ёдга олмади. Эслашга уринмади ҳам. Ўша ердаги шароит шуни тақозо қиларди. Буш вақтнинг ўзи топилмасди. Қолаверса, Саид Мустафо жаноблари имкон қадар жангариларни ўз она юртларини, таниш-билишларини, ҳатто ота-оналарини эсламасликка даъват этарди. Фақат форс тилида суҳбатлашишга рухсат берилганди.

Қорачаён Карим Ризонинг машинасига ўтириб, лагердан олислаб кетгандан сўнг, ўзини қаёққа ва кимларнинг олдига кетаётганлигидан ҳали беҳабар бўлган бир пайтда, йўл азобларини унутиш мақсадида илк бор хиралашиб бораётган ўтмишини ёдга олишга журъат этди. Тоғу тошлар орасида ўз она қишлоғи, маҳалладошлари, таниш-билишлари

қатори Зулайҳо-нинг сиймосини ҳам кўргандек бўлди. У билан ўша оқшомдаги учрашувни хотирлади. Йигит ўзининг титроқ кўллари билан қизнинг майда ўрилган сочларини силади. Уни бағрига тортгиси, қизарган юзларидан бўса олгиси келардию, аммо юраги бетла-мади. Нега ўшанда кўрқоқлик қилди?! Нега шартта бағрига тортиб, тўйиб-тўйиб ўпмади? Шу айби учун қиз уни жеркимасди-ку. Шу гуноҳи учун юзига тарсаки тортмасди-ку? Бу ҳозиргача йигитга алам қилади. Ҳозир шундоқ ёнида ўтирган Шабнамни кўриб, Қорачаённинг қалбида армонга айланиб қолган бўсанинг хумори қайта уйғонганди.

Карим Ризо қош-қовоғидан қор ёғилган ҳолда қайтиб чиқди. Қорачаён қиз узатган чойдан бир-икки хўплам ичган бўлдию, бошлигининг қиёфасини кўриб ҳайрон бўлди. У жойига ўтирар экан, негадир чуқур «уф» тортди ва қизидан ташқарига чиқиб туришни илтимос қилди. Хонада ёлғиз қолишгач, Қорачаёнга юзланди.

- Биз йўлга тушганимиздан кейин кимдир лагеръни портлатиб юборибди, - деди бошини чайқаб. - Ҳаммаёқ ёниб, ўқ-дорилар омбори портлаб кетибди.

Қорачаён сесканиб тушди. Худди қандайдир хавф-хатар уни таъқиб этиб, бу ерга келадигандек туюлди.

- Ким экан ўша аблаҳ? - сўради ҳаяжондан юраги ҳапқириб.

- Ҳозирча кимлиги номаълум, менимча бу ишда шўро разведкасининг қўли борга ўхшайди.

- Йигитларимиз-чи, уларга нима бўлибди?

- Бирорта тириги қолмабди.

- Қандай кўргилик, ҳазрат! Балки бу ишни ўзимизнинг ичимиздаги хоинлардан бирортаси қилгандир?

- Бўлиши мумкин эмас. Менга айтишларича, лагердаги йигитларнинг ҳаммаси отиб ташланган. Мурдаларнинг сони ўн тўртта. Ичида бирорта тирик

жон қолмаган. Ҳатто ярадори ҳам йўқ экан. Аниқ биламан, буни шўро разведкаси қилган.

Қорачаённинг хаёлига зиндонда қолиб кетган Игорь келди. Бироқ бу иш унинг қўлидан келмайди. Шундай бўлса-да, ўз тахминини айтди.

- Бу ўриснинг иши эмасмикин, ҳазрат?

- Қайси ўриснинг?

- Биз зиндонга ташлаган Игорнинг-да!

Карим Ризо бош чайқади. У зиндонни ўз кўзи билан кўрган, уч метрлик ўра ичидан қандай қилиб чиқарди? Бунинг устига тепаси темир панжара билан тўсилган бўлса.

- Бу ишни уч-тўртта одам қилган. Улар бизни кўпдан бери кузатиб юрган. Ўша куни йигитларимиз машгулотдан чарчаб-ҳориганлигидан фойдаланиб, ярим тунда бостириб келган бўлиши керак. Эҳ, эндигина мақсадимизга эришган пайтда бу кўргилик ҳам бормиди? Бир қанча ҳомийларимизнинг каттагина пули кўкка совурилди. Энди мен уларнинг олдида нима деган одам бўлдим, бўтам? Ҳар бир йигит учун мен жавобгарман-ку. - Карим Ризо юзини чангаллаб, жим қолди.

- Дикқат бўлманг, ҳазрат, бу ишда айбингиз йўқ-ку! Қолаверса, биз лагердан чиқиб кетгандан сўнг портлаш содир бўлган.

- Ҳамма гап шунда-да! - Карим Ризо бош чайқади. - Қўнғироқ қилган одам мендан шубҳалангандек бўляпти!

- Йўғ-е, ахир Саид Мустафо жанобларининг ўзлари бизни кузатиб қўйдилар-ку! Бунга мен гувоҳман!

Карим Ризо меҳмоннинг оқарган юзига тикилди.

Орага жимлик чўкди. Қорачаённинг хаёли яна лагерга кетди. Игорни эслади. Назарида қўпоровчиликни у қилгандек эди. Ҳамма нарсани кутиш мумкин ундан. Жангариларга кутилмаган жойдан зарба бериш йўлларини ўйлаб топарди ва бу ишни шундай уддалардики, командирлар ҳам унинг топган

йўлига қойил қолишарди. Бирдан ёдига зиндон қопқоғини очиқ қолдиргани тушди. Бу ҳақда ҳазратга айтгиси келдию, оқибатини ўйлаб тилини тишлади.

Шабнам кирди.

- Сизни Зафар Афғоний афандим сўраяптилар!

Карим Ризо ўрнидан турди.

- Сиз бемалол дам олинг, чарчагансиз, - у меҳмонга шу сўзни айтиб ташқарига чиқиб кетди. Қорачаённинг кайфияти тушганди. Тақдири ҳақида ўйлай кетди. Бошлиқлар Карим Ризодан гумонсирашаётган бўлишса, оқибати яхшилик билан тугамайди. Отиб ташлашлари мумкин.

- Исмингизни айтмадингиз? - Шабнамнинг кўнғирокдек овозидан йигит ўзига келди. Қиз меҳмоннинг исмини биларди, атайин сўраганди. Қорачаённинг хаёли тўзғиди. Бошини кўтарди. Ёнида чиройли қиз қошларини чимириб, унга тикилиб турарди.

- Санжар!

- Отам билан бирга ишлайсизми?

- Шундай.

- Ватанингиз қаерда?

Қорачаённинг тилига қулф тушди.

Карим Ризо Зафар Афғонийни кучоқ очиб кутиб олди.

- Худонинг қарғишига гирифтор бўлдик, ҳазрат, - деди Карим Ризо йиғлагудек бўлиб. - Мен энди сизнинг олдингизда нима деган одам бўлдим? Қайси юз билан раҳнамоларимизнинг кўзига қарайман? Эргага нима деб жавоб бераман? Ахир меҳнатимиз ҳавога учиб кетди-ку! Хеч бўлмаганда йигитларимизнинг ярми тирик қолганда ҳам майли эди.

Зафар Афғоний Карим Ризога тасалли беришга, юпатишга ҳаракат қилмади.

- Мен бу ишни шундай қолдирмайман, албатта охирига етаман. Одамларимизни ўлдирган, лагерни портлатган, бизни боримиздан айирган аблаҳларни ернинг тагига кирган бўлса ҳам топаман. Улар жазосиз қолмайди!

- Баракалло, ҳазратим, ёнган юрагимга сув сепдингиз. Умидим сиздан. Сиз менинг ягона суянган тоғимсиз. Ҳамиша оғир кунларда коримга ярагансиз.

- Бу ўрисларнинг иши.

Ўй эгаси нима дейишини билмай қолди. Жиноят устида қўлга тушган одамга ўхшарди.

- Менинг эшитишимча, лагерь зиндонида иккита тутқун яшаган. Улардан бирини ўша куни қийнаб ўлдиргансизлар. Иккинчиси зиндон ичида қолиб кетган, шундайми?!

- Шундай ҳазратим, аммо ундан шубҳаланиш ўринсиз.

- Нечук?

- Зиндон уч қулоч, одам чиқолмайди. Бунинг устига тепасига темир панжара ўрнатилиб, қулфлаб қўйилган!

- Панжарага қулф солинганини кўрганмидингиз?

Карим Ризонинг тили айланмай қолди. Ҳақиқатан, панжарага қулф солинганлигини билмасди. Унинг сукут сақлаши меҳмоннинг юрагидаги шубҳани кучайтирди.

- Одамларимизнинг берган маълумотига қараганда, сиз ёнини олаётган ўша ўрис зиндондан қочган!

- А?

- Қаёққа ғойиб бўлган бўлиши мумкин? Ўзингиз айтмоқчи бўлгандай уч метр чуқурликдан чиқиши мумкин бўлмаган одамга кимдир ёрдам берган, шундайми?

- Ўлимдан хабарим бор, аммо...

- Бизнинг тахминимизча, ана шу рус лагерни портлатган. Одамларимизни ўлдирган. Бирок биз шубҳаланаётган иккинчи одамга кимдир хабар етказган, йигитларимизнинг толиқиб қолганлигидан фойдаланиб, ярим кечада соқчиларни ўлдириб, зиндондан ўрисни чиқариб, иккиси ҳамкорликда лагерни портлатган.

- Астафуриллоҳ! - Ҳазрат айтган воқеани Карим Ризо кўз олдига келтириб, ҳайратдан ёқасини

тутамлади.

- Сизнингча, ана шу айғоқчига ким хабар етказган бўлиши мумкин?

Ранги-рўйи оқариб кетган уй эгасининг тили айланмай қолди.

- Биз буни ўрганамиз ва албатта, охирига етиб, жосусни топамиз!

Меҳмон шу сўзларни айтиб, тил учида хайрлашиб, хонадан чиқиб кетди.

Карим Ризо хонага қайтиб кирганда меҳмон Шабнам билан суҳбатлашиб ўтирарди. Уни кўриб Қорачаённинг юзи қизариб кетди.

- Тинчликми, ҳазрат?

- Тинчлик, бутам, тинчлик, - Карим Ризо'нинг хаёли ўзида эмаслигини кўзлари ошкор этиб турарди.

ВАЗИРИСТОН

Зафар Афғоний Томас Бекирга қўнғироқ қилди ва зудлик билан етиб келишини илтимос қилди. Вақт алламаҳал бўлиб қолган бўлса-да, Томас қариянинг бекордан-бекорга чақирмаслигини яхши тушунарди. У ярим соат ичида етиб боришини маълум қилди. Кекса айғоқчининг тинчи бузилганди. Оёғи куйган товуқ мисоли бир жойда ўтиролмай типирчиларди. Ўзича Карим Ризонинг сўзларини таҳлил қиларди. Юз-кўзларидаги ўзгаришлар, сўзларидан чалғиб кетиши назарида билганларини яшираётгандек туюлди. Ҳаракатлари қарияда шубҳа уйғотди. Ўйлаб-ўйлаб ниҳоят «лагернинг портлатилишида унинг қўли бор», деган қарорга келди.

Шубҳа ва гумонларга шу қадар берилиб кетган Афғоний эшик қўнғироғи жиринглаганини сезмади. Томас келганди.

- Карим Ризо бизнинг ишончимизни оқламади! - деди меҳмон остонадан ўтиши биланоқ.

- Бундай фикрга келишингизга асос борми? -

Томас уй эгасининг кузларига тикилди.

Жосуслар йўлбошчиси Карим Ризо билан бўлиб ўтган суҳбатни оқизмай-томизмай айтиб берди.

- Энди у бизга керак эмас, - деди Зафар Афғоний сўзларига яқун ясаб. - Зудлик билан уйиндан чиқаришимиз керак!

- Лекин қўлимизда далил йўқ, ҳазрат!

- Нима, сўзларим далил эмасми ёки ишонмаяп-сизми? Мени тўғри тушунинг, азизим. Покистон ва Афғонистонда шўро аскарларини жосусликка тайёрлаш шахсан менинг таклифим билан амалга оширилган. Йигитларни озиқ-овқат, қурол-аслаҳа билан таъминлашга миллионлаб пул сарф қилдим. Мени кечирингу, сиз ва сизнинг бошлиқларингиз бу соҳада ҳозиргача бирор танга ёрдам бергани йўқ. Шундай экан, қўл остимда ишлаётган одамларга ҳар қандай ҳукм чиқаришга ҳақлиман.

- Яхши, таклифингизни ўйлаб кўрамиз, - деди Томас унинг сўзларини диққат билан тинглаб бўлгач. - Фақат бироз муҳлат беринг.

- Нима, бошлиқларингиз билан маслаҳатлашмоқ-чимисиз?

Томас Карим Ризодек тажрибали жосусдан айрилиб қолишни истамасди. У йигирма йил сидқидилдан хизмат қилди. Ишлаганда ҳам ёмон ишламади. Топшириқларни бекаму-кўст уддалади. Гарчи ҳар қандай жосус вақти келиб раҳбарларнинг буйруғи билан йўқотилиши лозим бўлса-да, Карим Ризонинг номи ана шу қора рўйхатга киритилмаганди.

Томас миясига келган фикрдан дили равшан тортиб. Зафар Афғонийга юзланди.

- Балки уни илгари ишлаб юрган НТС ташкилотига қайтарармиз, ҳар ҳолда уни йўқотишдан олдин ўрнига ўринбосар тайёрлаб олсак ёмон бўлмасди.

- Бундан ташвиш чекманг. Ишончли одамларни ўзим топаман. Улар Карим Ризодан яхшироқ хизмат қилишади.

- Таклифингиз ўринли, аммо...

- Гумондор одамга ён босиш - бу сизнинг мағлубиятингиздир! Буни эсингизда чикарманг, Томас! - Зафар Афғоний чўнтагидан бир боғлам доллар олиб, унинг чўнтагига солиб қўйди.

- Яхши, ҳазрат!

Томас уй эгасига бошини эгиб таъзим қилди-да, хонадан чикиб кетди.

Томас Зафар Афғонийга қандай жавоб қайтаришни билмай, боши қотиб юрди. Шабнам тухфа қилган видеотасма жонига оро кирди. У тасмани томоша қилганда, қариянинг топширигига жавоб бериш муаммоси ўз ўзидан ечилди. Қорачаённинг дастлабки ҳаракатлариёқ Томасни мафтун этди. Дўстини қийнаб, азоблаб ўлдириши, худди маст туядек бўкириб, йигитларга топшириқ бериши, бу соҳада бироз шошқалоқлигини ҳисобга олмаганда Томасга ёқди. Карим Ризонинг ўрнини босадиган ўринбосар топилганидан қувонди.

Томас эрталаб тонг гира-ширасида Афғонийнинг хонадонида пайдо бўлди. Қария унинг бекорга саҳарда ташриф буюрмаганлигини тушунди. Демак, у таклифга рози.

- Қулогим сизда, бўтам!

- Аввал мана бу кассетани биргаликда томоша қилсак.

Томас кассетани уй эгасининг қўлига тутқазди. Зафар Афғоний уни аппаратга солди. Лагердаги мудҳиш воқеани мирикиб кўришди. Қорачаённинг ҳаракатлари ҳам Зафар Афғонийга маъқул тушди.

- Менда шу йигитни Карим Ризонинг ўрнига қўйсак, деган таклиф бор, ҳазрат, - деди Томас.

- Назаримда, бироз ёшроқ. Ундан кейин шошқалоқлиги бор.

- Камчиликларини тузатиш осон, ҳазрат. Ёнимизда бир-икки ой юрса, ҳаммасини ўрганади!

- Ҳозир қаерда у?

- Карим Ризонинг хонадонида. Йигитни лагердан ўзи олиб келган экан.

- Нега бу ҳақда мен билмайман? - биров асабийлашган қария ҳайрон бўлди. - Демак, у бу йигитни биздан яширган. Шубҳаларим тўғрилигига мана энди сиз ҳам ишондингизми, бўтам?

- Тўғриси, мен ҳам бехабар эдим, ҳазрат.

Зафар Афғоний ялт этиб Томасга юзланди.

- Унда кассетани сизга ким берди?

- Шабнам.

- Муносабатингиз яхшими?

Томас қарияни нимага шама қилаётганидан бехабар:

- Ҳар ҳолда ёмон эмас, - дея жилмайиб қўйди.

Қариянинг туксиз қошлари хаёлига келган уйдан чимирилди. Юрагида уйғонган газабни сездирмаслик мақсадида гапни кечаги масалага бурди.

- Топширикни уйлаб кўрдингизми?

- Албатта!

- Қарорингиз?

- Бажариш!

Карим Ризо уйда қамалиб ўтирарди. Икки кундан бери ҳеч ким кўнғироқ қилмади. Ҳатто Томас ҳам сукутда эди. «Нима бало, мени унутиб қўйишдими? Ҳеч кимга керак бўлмай қолдимми?», деган хавотирли саволлар бошида ари уясидек тўзғирди. Ниҳоят, телефон кўнғироғи қулоғига чалинди. Шошиб гўшакни кўтарди.

- Сиз билан маслаҳатлашадиган муҳим гап бор. Тайёр туринг, нозик бир одам билан учрашувга борамиз! - бу Томаснинг овози эди.

- Хизматингизга тайёрман!

Томас ўн дақиқада айтилган жойга етиб келди. Карим Ризони машинасига ўтқазиб, шаҳардан ташқарига чиқиб кетди.

- Кўнғироқ қилганимни қизингиз билмадими? - сураб қолди Томас.

- Уйда ёлғиз ўзим эдим.

- Айни муддао!

Унинг нима мақсадда бундай деганига Карим Ризо

эътибор бермади. Томас айтган одам билан буладиган учрашувни ўйларди. Улар адир ичига кириб боришарди. Томас машинасини икки қоя ўртасида тўхтатди. Атроф-теваракда одам зоти кўринмасди.

- Чекиб олайлик, - Томас пастга тушгач шундай деди.

Машина жар ёқасида турарди. Ерни ялаб эсаётган эпкин баданни жунжиктирарди. Томас Бекир чўнтагидан сигарета олди ва ундан бир донасини шеригига узатди. Карим Ризо қаёққа кетишаётганини ҳали билмасди. Сўрашга тили бормади. Томас мириқиб чекди. Карим Ризо атроф-теваракни томоша қилди. Паст-баланд тепаликлар, бу ернинг ўзига хос табиати, гўзаллиги уни мафтун этганди. Атрофга боқиб, кўзи қувонди. Беғубор ва тиниқ ҳаводан тўйиб-тўйиб нафас олди. Кўпдан бери ўзини бугунгидек бахтиёр ҳис этмаганди. Кечаги гам-қайгуларни унутганди.

- Идорамизнинг темир қонунига биноан бизга хизмат қилган агентлар ҳеч қачон ўз ажали билан ўлишмаган! - Томас ўзидан икки метрлар нарида турган шеригига шундай деди. Бу гап нима мақсадда айтилганини Карим Ризо тушунмади. - Афсуски, сизнинг пешонангизга ҳам шу қисмат ёзилган экан!

Карим Ризо шеригига қаради. Қулоқларига чалинган совуқ хабардан турган жойида қотиб қолди. Ранги оқариб кетганди.

- Тушунмадим, Томас? - Унинг кўзлари олайиб кетганди.

Томас бояги сўзини қайтарди.

- Гуноҳим не?.

- Гуноҳингиз - ўз Ватанингиз ва миллатдошларингизга хиёнат қилиб, уларнинг сир-асрорларидан бизни огоҳ этганингиздир! - масхараомуз жилмайиб жавоб қилди Томас.

- Ахир мен... мен фақат сизларга ишладим -ку?

- Шунинг учун жазоланишингиз керак!

- Бундай қилишга ҳаққингиз йўқ! Мен ҳеч кимни

сотмадим, ҳеч кимга хиёнат ҳам қилмадим.

- Барибир биз сизларга ишонмаймиз, жаноб! Ўз халқига, ўз Ватанига хиёнат қилган одам ўзгаларга содиқ дўст бўлолмайди. Қачондир бизни ҳам сота-сизлар!

- Менга бундай жазони қўлламанг, Томас, раҳмингиз келсин. Бир умр хизматингизни қилай, истасангиз Зальцбургдаги вилламини, банкдаги ўн миллион доллар маблағни сизга инъом этаман!

Томас Бекир ҳақиқатни айтди.

- Вилла аллақачон бошқа агентга ҳадыя қилинган. Ўн миллион долларлик чек эса сохта қоғоз. Уни банкка олиб борган заҳотингиз полициянинг қўлига тушар-дингиз!

Карим Ризо алданганлигини тушунди ва турган жойида қотиб қолди. Томас тўппончасини қўлига олди. Карим Ризонинг қорамтир юзларида қон қолмади, қўллари билан ёқасини чангаллаб, бўйинини елкалари орасига қисиб, худди йиртқичдек ола-кула атрофга қаради. Бироқ кўзларига ҳеч нарса кўринмади. Бирдан хаёлига болалигида отасидан эшитган гап келди.

“Ўғлим, сендайлигимда мен Ватанни тарк этиб, ўзга юртларга чиқиб кетганман. Етмиш йил бегона юртда яшаб, одамларга эл бўлолмадим. Менинг келгиндилигимни ҳамшиша юзимга солишди. Ўлим олдидан биргина армоним - Ватанимнинг жамолини кўрсам, ирмоқларидан бир ҳовуч сув ичсам, чангу губорларига баданимни ювсам, сўнг ўлсам, жасадим охиратгача дўзах алангасида куйса ҳам рози эдим.”

Отаси бу гапни нега айнан унга айтганини Карим Ризо шу кунга қадар чуқурроқ ўйлаб кўрмаганди. Адирга боққанда, ўлим кўзига кўринганда унинг ўша сўзлари қулоғи остида қайта жаранглади. Ўзининг ҳам бутун орзу-армонига айланиб қолган ота юртини кўриш истаги ҳеч қачон амалга ошмаслигини тушуниб етди. У Томаснинг оёқларига йиқилди, йиғлади. Бироқ Томасни унинг оҳу зорларини

эшитишга ортиқча вақти йўқ эди. Тўппончанинг тепкисини босди. Варанглаган ўқ овози кимсасиз адирни ларзага келтирди. Жарлик тубида ётган қушлар ҳуркиб, кўкка кўтарилди. Улар қанотларини ёйиб, осмонда ярим доира ясаб, овозларининг борича чуғурлашиб учишарди. Карим Ризо ўқ тешиб ўтган кўкрагини гижимлаб ингради

- Томас, Томас, қизим...

Карим Ризо гоҳ букилиб, гоҳ судралиб ўрнидан туришга уринарди. У жарга яқин келиб қолганди. Катта-катта бўлиб кетган кўзлари тубсиз, қоронғу жарга тушганда яна ота юртини кўз олдига келтирди. Энди уни кўриш бахтидан бенасиб эканлигини тушунди. Томас Бекир унга қарата қайта ўқ узмади. Карим Ризонинг қийналиб жон беришини кузатиб турди. Ниҳоят, у сўнгги бор типирчилаб, жон берди. Томас мурдани оёғи билан суриб, пастга тушириб юборди. Жасад чархпалакдек айланиб-айланиб, ўнқир-чўнқир қояларга урилиб, пастликка тушиб кўздан ғойиб бўлди. Томас машинасига ўтирди ва уни ўт олдираётганда баланд қоя ортида турган машинага кўзи тушиб қолди. Ким у? Нима қилиб турибди? Карим Ризони отганини кўрдими? Жосуснинг хаёлига шу каби саволлар келди. У “М-16” русумли қуролни қўлига олди-да, отишга шайлаб, машинасини юргазди. Бу орада қоя ортидаги машина кўздан ғойиб бўлганди.

Томас шаҳарга тушиб Афғонийга қўнғироқ қилди.

- Топшириқ бажарилди, ҳазрат!

Афғоний индамади...

Қорачаён уйда ўтириб зерика бошлади. Баъзида Шабнам билан бирга шаҳар кўчаларини айланишга чиқарди. Ҳар кадамда учрайдиган дуконларга кириб, турли-туман буюмларни томоша қиларди. Вақт ўтказишнинг осон йўли шу эди. Расталардаги кийимларни кўриб, оғзи очилиб қоларди. Чарм курткаларни у

болалигидан яхши кўрарди. Олиб кийгиси келардию, аммо ёнида сариқ чақа пули қолмаганди. Карим Ризодан сўраш уят эди. У навбатдаги дўконга кирганда ҳақиқий чармдан ишланган курткаларни кўриб, ҳайратдан лол қолди. Уларни ушлаб кўрди. Ўзига муносибини оладигандек кийиб ҳам кўрди. Курткани ечаётганда дарпарда ортида турган одамга кўзи тушди. Ўқдек кадалиб турган кўкимтир кўзлар, яноқлардаги қизариб кетган ярани ҳисобга олмаганда, таниш чеҳра эди. Нигоҳларнинг учрашиб қолишидан чўчиди. Қорачаён курткани ечиб, тезгина дўкондан чиқиб кетди. Ташқарига чиққанда ҳам ўша чеҳра хаёлидан кетмади. Қанчалик уринмасин, қаерда учратганини эслаёлмади. Қўрқувдан юраги увишиб кетди. Қадамларини тезлатиб уйга шошилди. Чорраҳадаги бўш таксилардан бирига ўтирдию, ҳайдовчига зудлик билан жунаш кераклигини айтди. Машина ўрнидан силжигандан кейингина юраги ўрнига тушди ва бошини орқага буриб қаради. Анча олислаб кетганлиги учун одамлар орасидан ўша таниш чеҳрани тополмади.

Нормухаммаднинг хаёлидан Қорачаён кетмади. Бугун бўлмаса эртага албатта унинг қайтиб келишини кутарди. Демак, у тирик. Шу атрофда яшаяпти. Таажжуб, бу ерга нимага, ким билан келган? Шериклари борми? Лагердагиларнинг ҳаммасини отиб ўлдирганди-ку? Қандай қилиб у тирик қолдйкин? Балки ярадор бўлиб, тузалиб кетгандир? Шу ерда ўзига ўхшаган ватангадоларни учратгандир. Уларнинг паноҳида яшаётгандир? Бу саволлар Нормухаммаднинг оромини ўғирлаганди. Ҳар қадамда кўз олдига Қосимнинг сиймоси келарди. Тунлари тушида кўрарди. Назарида, қасос олмаётганидан хафалек туюларди.

Қорачаённинг хаёлида ҳам дўкондаги савдогар турарди. Уни Игорьга ўхшатганди. Бироқ бегона юртга қандай қилиб келганига ақли бовар қилмасди. Игорь эмаслигига ишонч ҳосил қилмагунча, юраги

тинчи-маслигини билди. Шунингдек, дабдурустдан унинг олдига бориш ҳам хатарли эди. Ҳақиқатан ҳам у Игорь бўлса, бу ерга кимдир олиб келган. Қорачаён ўйлаб-ўйлаб, ниҳоят орадан бир-икки ҳафта ўтказиб, дўконга боришга қарор қилди.

Қорачаён бу ҳақда Карим Ризога айтмоқчи ҳам бўлди. Бироқ у эрталаб уйдан чиқиб кетганича қайтиб келмаганди. Шабнам отасининг бедарак кетганидан ташвишга тушди.

- Балки, раҳбарлар иш билан бирор ёққа жўнатишгандир, - деди Қорачаён безовта бўлаётган қизни тинчлантириш мақсадида.

- Отам узоққа кетсалар, албатта телефон қилиб айтардилар. Қўнғироқ ҳам қилмаяптилар. Уларнинг бунақа одатлари йўқ эди.

- Сиз телефон қилинг-чи.

- Икки маротаба уриндим, лекин қўлларидаги телефон учирилган. Шунинг учун юрагим безовта!

- Ташвиш чекманг, ҳаммаси яхши бўлиб кетади. Худо хоҳласа, отангиз эрталабгача етиб келадилар ёки қўнғироқ қилиб қаерда эканликларини айтадилар, - ўзича қизни юпатарди Қорачаён.

Бироқ безовталанаётган Шабнам унинг сўзларига аҳамият бермасди. Хаёлига турли ўйлар келиб, юрагини баттар ваҳима босарди. Кутилмаганда қизнинг хаёлига Афғоний ёки Томасга телефон қилиб, отасининг қаердалигини сўраб билиш фикри келди. Иккалалари ҳам Карим Ризони бедарак кетганлигидан афсуслангандек, «албатта дараклаймиз, хоним», деган жавобни қилишди. Уларнинг ҳамдардлик оҳангида айтган сўзлари Шабнамнинг юрагига озгина бўлсада тасалли берди.

Бу пайтда тун ярим бўлганди. Қиз толиққанди. Хонасида ёлғиз қолишдан кўрқиб, Қорачаённинг ётоғига ўтди. Қорачаён ҳам безовта эди. Ўзига ажратилган хонада тунни бедор қаршилаб, турли ўй-хаёллар гирдобида, юрагини гоҳ ваҳималар, гоҳида ширин ўйлар чулғаб ўтирарди.

- Ҳали ҳам ухламадингизми? Бемалол дамнингизни олаверинг, - деди Шабнам. - Мен отамнинг танишларига кўнгироқ қилдим. Улар излаб топишга ваъда беришди.

- Хайрият-ей, - йигитнинг тилига шу сўз келди. Назарида, Карим Ризо ҳозир уйга кириб келадигандек эди. - Мана энди кўнглим ёришди.

Шабнамнинг ҳам кўнглидаги ғашлик тарқаганди. Йигитга бир-икки назар ташлаб қўйди. Юрагига шайтон кирди. Оромкурсида гужанак бўлиб ўтирганча пинакка кетди. Қорачаён қизга термулиб, яна Зулайҳони эслади. Қишлоғи, ота-онаси, таниш-билишлари кўз олдидан ўтди. Эслаганлари тушга айланди. Онаси пешонасини силаб, "ўғлим, сени ўлган дейишувди, аскарлар тобутингни қишлоққа олиб келишганди. Бутун қишлоқ одамлари сени ҳурмат билан тупроққа қўйишганди. Лекин мен ишонмовдим. Ҳой одамлар, бунчалик қайғурманглар, Санжарим тирик, деб ҳаммага айтсам-да, улар қуруқ тобутингни елкаларида кўтариб, қабристонга кетишаверди. Хайрият, тирик экансан. Зулайҳо ҳам шу ерда. Олдимизга кўчиб келди, бирга яшайпмиз. Қизи тушмагур сени яхши кўраркан. Бир-иккита совчилар келса, эрга тегмайман, деб айтди-я. Яхшиям тегмагани». Онаси шу сўзларни айтиб, боласини бағрига босиб, қотиб-қотиб кулармиш. Қорачаён кўзларини аланг-жаланг қилиб атрофга боқармишу, ошхонада куймаланиб юрган Зулайҳони кўрмасмиш. Қани у эна, нега кўринмаяпти? Шунда олдида турган онаси ҳам қаёққадир ғойиб бўлибди.

Қорачаён юзига урилган қайноқ нафасдан уйғониб кетди. Кўзини очганда тепасида ой нурида ялтираб турган оппоқ юзли Шабнамни кўрди. Чироқ ўчирилганди. Деразадан ой муралаб турарди. Йигит ўрнидан турмоқчи эди, қиз елкасидан босди.

- Қимирламанг, азизим, - йигитнинг тепасида турган Шабнамнинг сочлари юзининг ярмини яшириб турарди. У тунги кўйлақда эди. Бадани, каптарнинг

тўшидек диркиллаб турган кўкраклари ой шуъла-
сида жилва қиларди.

- Хоним... узр, ухлаб қолибман, - нима дейишга
сўз тополмаган Қорачаён ўрнидан туришга уринар,
биноқ қиз бунга имкон бермасди.

- Хиожлат чекманг азизим, мен совқотиб кетдим.
Ёнингизда ётиб, баданимни иситиб олай.

- Хоним, мени кечиринг, ахир бу қанақаси, ҳазрат
сезиб қолсалар...

- Қўрқманг, ҳаммаси яхши бўлади, азизим.

Шабнам йигитнинг ёнига кирди. Ундан таралаёт-
ган муаттар ис Қорачаённинг димоғини очиб, томир-
ларидаги қонни жунбушга келтириб юборди. Қўллари
нозик белдан тутди. Ташна одамдек ютоқиб ду-
доқларидан ўпди... Бироқ орадан саноқли дақиқалар
ўтгач, йигит беҳол ва бемажол ён томонига ағда-
рилди.

- Нима бўлди сизга, лочиним? - Шабнам йигит-
нинг баданларини силаб сўради.

- Толиқдим...

- Дарров-а?

- Кучим қолмади!

Шабнам жаҳл билан ўрнидан турди ва ёнида
ётган йигит кўзига совуқ илондек кўринди.

- Ҳезалак!

МАРЖОНБУЛОҚ

Адҳам Собировичнинг пахсали девор билан
урилган кўримсиз уйи бузиб ташланди. Пишиқ
ғиштлар келтириб тўкилди. Одамнинг бўйи баробар
бетон қуйилди. Етти хонали уй бир ой ичида қад
ростлади. Йўлақларга мрамар плиталар ётқизилди.
Дов-дарахтлар ўсиб, тасодифан кирган одамга
чакалакзорни эслатувчи бу ҳовли мисоли
эртаклардаги қасрга айланганди. Уй битган бўлсада,
курувчиларнинг қўли-қўлига тегмасди. Раис кунига
икки-уч маҳал келиб, усталарга топшириқ бериб

кетарди. У ҳовли саҳнига каттагина фаввора қуришни режалаштирганди. Усталар шу иш билан машғул эдилар. Адҳам Собирович қишлоқдаги уйига ҳафтада бир келиб-кетар, шунда ҳам қурувчиларнинг иши билан танишиб, керакли маслаҳатларни берарди, холос. Қолган ишларни раис уддаларди. У туман марказидан уй сотиб олганди. Аммо Қифоят она туманга бориб яшашни истамади. Қишлоқда қолди. Эрининг кистови ҳам унга қор қилмади. Ўғлимнинг арвоҳини чирқиллатиб кетармидим, деб кўз ёш тўкди.

Онанинг юрагини безовта қилган ғам-аламлар ҳали босилмаганди, ҳамон фарзандининг доғида қуйиб-ёнарди. Ёлғизи кечалари тушига кириб чиқарди. Бундай пайтларда она боласининг қабри тепасига келиб, юм-юм йиғлар, соғинчларини кўз ёшлари билан босарди. Қабр атрофига қайтатдан экилган райҳонлар мавж уриб, яшнаб ўсарди. Зулайҳо ҳафтада бир келиб, гулдасталар қуйиб кетарди. Райҳонни ҳам ўша экканини Қифоят она яхши биларди. Қабристоннинг янги қоровули қаҳрамоннинг қабрини бузиб кетишларидан кўрқиб, кўрпа-тўшагини шу ерга келтириб ётарди. Санжар ўқиган мактаб ўқувчилари бу ерга тез-тез келиб, жангчининг қабри тепасига гулдасталар қуйиб кетишарди. Қабр ўқувчи-ёшларнинг муқаддас жойига айланиб қолганди. Кейинги пайтларда газеталарда Санжар ҳақида кўплаб мақолалар босиб чиқилди. Радио ва телевидениедан мухбирлар келиб, эшигитиришлар тайёрлашди. Ана шундай кунларнинг бирида Қифоят опани мактабга чақириб қолишди. Бугун қишлоқ одамлари тўпланганди. Байрамдагидек кийиниб олган болалар онани гулдасталар билан кутиб олишди. Мактаб директори Қифоят опани хонасига бошлаб кирди.

- Опа, - деди ичкарига киришганда. - Мактабимизга райондан, областдан катталар келишади. Санжарбекка ҳайкал ўрнатганмиз. Бугун очилиш

маросими. Сизга ҳам сўз берамиз. Санжарбекни қандай тарбиялаганлигингиз ҳақида икки оғиз болаларга гапириб берасиз-да!

Директор онани оғиз очиргани қўймади. Бу орада меҳмонлар келишди. Улар она билан кўришиб, Ватан учун шундай жасур ўғлонни туғиб, тарбиялаганлиги учун чуқур миннатдорчилик билдиришди. Кифоят опа ҳовлига ўтганда икки одам бўйи келадиган, оқ мато билан ўраб қўйилган хайкални кўрди. Юраги ҳаяжондан кўксини ёриб чиққудек гурсиллаб урарди. Тезроқ унинг очилишини, боласининг сиймосини кўришни истарди. Аввал катталар сўзлашди. Ҳаммалари бошига оқ рўмол ташлаб олган опага Ватанга муносиб фарзанд тарбиялаганлиги учун яна бир бор миннатдорчилик билдиришди.

- Сиз бахтли онасиз, - дейишди сўзга чиққанлар кўз ёшларини ютиб ўтирган Кифоят опага, - ўғлингиз Ватан учун қаҳрамонларча ҳалок бўлди. Биз уни ҳалок бўлди дейишга ҳаққимиз йўқ. У Ватанимиз тарихида, халқимиз қалбида, мана шу ёшлар юрагида абадий яшайди!

Кифоят опага ҳам сўз беришди. Она юрагидаги ҳаяжонни босолмади. Икки оғизгина гапирди.

- Болаларим, сизлар ҳам Санжар акаларингдек қаҳрамон ва мард бўлиб ўсинглар, ўз она юрларингни севинглар!

Она ҳайкал устига ташланган матони олишганда ҳушдан кетишига оз қолди. Ҳайкалтарош Санжарнинг айнан ўзини акс эттирганди. Аскар кийимидаги йигит қўлидаги қуролни маҳкам ушлаганча, кўкрагини кериб турарди. Қарсақдан борлиқ ларзага келди. Болалар югуриб қаҳрамоннинг пойига гулдас-талар қўйишиб, "Сиздек қаҳрамон бўлишга, Ватанни чин юракдан севишга онт ичамиз!", деб қасамёд қилишди. Шунда она ўзини босолмади. Ўқириб йиғлаб юборди. Юзини совуқ мрамарга босиб йиғлади. Қўпдан бери бу қадар тўлиб-тошиб йиғламаганди.

Зулайхо ҳам шу ерда эди. У Кифоят опанинг

ёнига келиб, олдига тиз чўкиб, ўзини тутолмай элнинг олдида ошкора йиглаб юборди. Соғинч туйгуларидан ҳосил бўлган юрагидаги яра ниҳоят ёрилганди.

Зайниддин маросимга бир даста гул кутариб келганди. Шу кунга қадар Санжарнинг қаҳрамонлик кўрсатганига шубҳа билан қараганди. Ахир уни фор ичига кириб кетганини кўрганди-да! Балки кейин қисмга қайтиб, жангда ҳақиқатдан ҳам қаҳрамонлик кўрсатгандир, деб ўйлади. У лагердан қочгандан кейин Санжарнинг қисматида беҳабар эди. Ҳатто сўраб-суриштиришни ҳам хаёлига келтирмаганди. Бугун ҳарбий комиссариатдан келган вакилларнинг сўзларини эшитиб, юрагидаги шубҳа ва гумонларни кувиб ташлади. Зайниддин қўлидаги гулни ҳайкал пойига қўяётиб, Зулайҳони кўриб қолди. Ўша кунги учрашувдан кейин онаси билан аммаси қизнинг уйига икки-уч боришган, бироқ ота-оналари рози бўлса-да, ўзи рўйхушлик бермаганди. Совчиларни кузатаётганда “Энди бошқа келманглар, мен турмушга чиқмайман!”, деб айтганди. Санжарнинг қабридаги райҳонларнинг юлиб ташланиши, расмининг синиши Зулайҳонинг қалбида Зайниддинга нисбатан нафрат уйғотганди. Бу ишни ундан бошқа одам қилиши мумкин эмас, деб ўйлаганди.

Зайниддин гулни ҳайкал пойига қўяётганда кулоқларига Зулайҳонинг йиғи аралаш айтаётган сўзлари чалинди. «Умримнинг охиригача сизга вафодор бўлиб қоламан!»

Маросим тугагач, раис меҳмонларни колхоз боғига олиб кетди. Жўрабек улар учун катта зиёфат уюштирганди.

Эрталаб Зайниддинни онаси уйғотди. Участка нозири Шерхон Каттабоев тумандан келган жиноят қидирув бўлими ходимларини бу ерга бошлаб келганди. Йигит кўзларини ишқалаб чиққанда, фуқаро кийимидаги милиция ходимларидан бири унинг қўлига кишан солиб, токнинг устунига боғлаб

қўйди. Уч ходим қаердандир нарвонни топиб, чор-
доққа чиқишди. Беш дақиқадаёқ қўлларида латтага
ўралган буюмни кўтариб тушишди. Бу орада Шерхон
Каттабоев уч нафар қўшнини чақирди. Милиция
ходимлари томдан олиб тушган тугунни қўни-қўш-
ниларнинг олдига ташлашди. Уларнинг гувоҳлигида
очишди. Ундан ярим килограммдан мўлроқ наша
чиқди. Қўшнилар ҳайрон қолишди. Зайниддиннинг
ўзи ҳам нима дейишни билмай, атрофида
турганларга жовдираб боқарди. Жиноят қидирув
бўлими ходим-лари гувоҳлар иштирокида
далолатнома тузишди. Керакли ҳужжатлар
расмийлаштирилди. Улар қўл қўйишди. Шундан
кейингина Зайниддин ўзига келди.

Бу тўғриси деди у гувоҳларга имзо
қўйдираётган милиционерга. - Кимдир атайлаб буни
томимизга ташлаб кетган. Мен умримда наша чеккан
эмасман!

- Бақирма! - деди қидирув бўлимининг ходими.
- Сен афғонда жангарилар қўлига асир тушганинда
улар билан наша чекканинг ҳақида бизда маълумот
бор. Керак бўлса гувоҳларни чақириб, юзлаштириб
қўйишим мумкин!

- Гувоҳлар? Топиб келинг, юзлаштиринг!

Капитаннинг жаҳли чиқди.

- Сен бола ҳали менга буйруқ бераяпсанми? Ким-
сан ўзи? Жа бурнинг кўтарилиб қолгани рост эканда,
а? Ҳали орқангни бурга чақмаган-да! Кўрамиз, икки
кундан кейин аҳволингни!

Зайниддиннинг атрофида турган қўни-қўшнилари
ҳайрону лол бўлиб, бир-бирларига қарашди. Ранги
докадай оқариб кетган бу йигитнинг наша чекишидан
улар ажабланишганди. Ҳамманинг назарида милиция
ходимлари ёлғон гапириши, ноҳақ тухмат қилиши
мумкин эмасди. Айниқса, «афғонда жангарилар билан
наша чекканигни кўрган гувоҳлар бор», деганда
улар капитаннинг сўзига чиппа-чин ишонишди.

Шерхон Зайниддиннинг қўлига солинган кишанни

иккинчи томонини ўзининг қўлига солиб, ташқарига йўл олди. Анчадан бери рўмолининг учини тишлари орасига олиб, гижимлаб, кўз ёшларини унсиз ичига ютиб турган онанинг сабр косаси тўлди. У боласининг ортидан эргашиб, милиция ходимларидан бирининг қўлига ёпишиб, дод солиб йиғлади.

- Боламни қаёққа олиб кетяпсизлар? Унинг ўрнига мени олиб кетинглар. Ўғлим наша чекмаган! Бу қайсидир уйнинг куйгир, Худо қарғаган одамнинг атайлаб қилган иши! - деб дод соларди. Бироқ капитан онанинг нолаларини эшитишни истамади. Боласи томон ошиқиб келаётган онанинг йўлига кўндаланг туриб, уни яқинлаштирмади..

- Нарн туринг! - дея жеркиб ташлади. - Маҳбусга яқинлашиш мумкин эмас!

- Она, йиғламанг. Айбим йўқ. Худо хоҳласа кеч-гача қайтиб келаман!

Милиционерлар йигитни гапиришга қўйишмади. Уни туртиб-суртиб, бу ҳам етмагандек елкасидан босиб, машинага ўтқазишди. Каттабоев эса қўлидаги резина таёқни боши узра баланд кўтариб, Зайниддинга дағдага қилиб қўярди.

- Ўчир овозингни, банги!

Тупланганлар машина ортидан қараб қолишди. Тинка-мадори қуриган она ҳамон ўзини босолмасди. Боласининг ортидан бўзлаб, ҳолсизланиб, ниҳоят остонага ўтириб қолди.

Идорага келишгандан кейин Зайниддинни уч соатдан кўпроқ сўроқ қилишди.

- Нашани сен чекмадинг дейлик, демак, уйингда кимдир чекади. Балки онанг, ёки отанг чекар. Ҳар қалай уччалангдан биринг бангисан. Керак бўлса, уларни ҳам чақириб сўроқ қиламан. Билиб қўй, отанг ёки онанг сени қутқариб қолиш учун айбни бўйнига олиши мумкин, - деди терговчи. - Нима, уларга ачинмайсанми? Сен учун улар қамалиши керакми? Ҳой бола, яхшиликча бўйнингга ол. Ёши етмишдан ошган қариянинг турмада ётиши сен учун иснод

эмасми?

Терговчининг важоҳати хунук эди. Ҳозирок отасини тутиб келиб, қамаб қўйишдан ҳам қайтмасди. Зайниддин унинг айтганига қунишга мажбур бўлди.

- Нарӣ борса икки-уч йилда қутулиб чиқасан, - деди терговчи унинг кўрсатмасини олиб бўлгач. - Ҳозирги турмалар санаторийга ўхшаб қолган. Афғонда жангариларга хизмат қилиб, асабларинг ҳам чарчаган кўринади. Ўзингга дам беришни ҳам билгин-да, афғончи?

- Буларнинг бари тухмат. Сизлар мени ноҳақдан қамаюпсизлар, - деди Зайниддин ўзининг ҳақлигини исботлаш мақсадида. - Оиламизда ҳеч ким наша чекмаган!

Бу сўз терговчининг баданига нашта санчгандек таъсир қилиб ўрнидан ирғиб турди-да, йигитнинг бўйнидан бўғди.

- Нима дединг, яна бир қайтар, ким сенга тухмат қиляпти, аблаҳ! Совет милицияси тухматчи бўлиб қолдими ҳали? Бу гапинг учун жавоб берасан. Яна битта статия қўшаман, сени хоин эканлигингни билардим, аммо иттифоқчиларнинг билмас эканман. Билиб қўй, бу ерда ҳунарингни ўтказолмайсан! Давлатни орган бошқаради. Сендек галамис, муттаҳамлар ҳамиша назоратимизда туради!

Зайниддин тилини тишлаб қолди. Кўз олдига мункиллаб қолган отаси келди. Уни ҳам терговга чақиришлари, қолаверса, кўпдан бери касалманд бўлиб, зўрға элнинг корига яраб, битта-иккитта одамнинг тегирмонга олиб келган донини майдалаб, тирикчилигини ўтказаётган отаси бу безбет терговчининг дўқ-пўписаларини кўтара олармикин? Унинг чин дилдан айтаётган сўзларига ишонмайдиган бу одам кекса чолнинг гапига ишонармиди! Ичкарига олиб кириб, зах ва тор хонага қамаб қўйса, унинг ҳоли не кечади? Баттар дарди кучайиб, касали оғирлашиб қолмайдими? Шуларни ўйлаб Зайниддин жим қолди. Терговчи ўзининг дўқ-пўписалари

йигитга таъсир қилганлигини сезди.

- Мабодо судда ҳам шунақа бўлмагур гапларни оғзингдан гулласанг, билиб қўй, ўзингга қийин бўлади! Ҳозир отангни чақиртираман. У билан сени юзлаштираман. “Тўғри, мен наша чекардим. Бу нашани дарё бўйига, қамишлар орасига эккандим», деб кўрсатма берасан. Гапим тушунарлими? Шундай қилсанг кекса отанг жазодан қутулиб қолади.

Зайниддин истар-истамас бош силкитди.

- Мен сендан сўраяпман, - деди қайсарлиги тутган терговчи. - Тилинг борми, «ҳа» деб жавоб бер ёки ертўлага олиб тушиб, йигитларга дўппослатайми?

Қутуриб кетган терговчи ҳеч нарсадан қайтмаслиги унинг афти-ангоридан билиниб турарди.

- Хўп, - қисқа жавоб қилди Зайниддин.

Капитан кечга яқин тегирмончини чақиртирди. Қария ўғлини милиция ушлаб кетганлигини эшитиб, адо бўлганди. Хаста юраги фарзандининг жангариларга асир тушиб, ҳамма «Ватан хоини», деб таъна-дашномлар тошини отишаётгандан бир эзилган бўлса, милиция қўлига кишан солиб олиб кетганидан яна эзилганди. Қария мункиллаб, озгин гавдасини аранг кўтариб, ичкарига кириб келди. Зайниддин отасининг афти-қолини кўрдию, юраги тўлиб, додлаб юборишига бир баҳя қолди. Ота ўғлининг синиққан чеҳрасига ёш оқаётган кўзларини тикди.

- Нима қилиб қўйдинг, болам? Бир оёғим гўрда, бир оёғим ерда юрганда мени маломатга қўйдинг-ку. Шусиз ҳам маҳалла-куй олдида юзим шувит бўлиб, кўчада қаддимни кўтаролмай, элнинг кўзига қаролмай юргандим-ку!

- Мана кўрдингми, отанг ҳам сени «дори» чекишингни билмас эканлар, - деди терговчи қариянинг сўзини бўлиб. Сўнг Тоир акага юзланди. - Бобой, бу йигит сизнинг ўғлингизми?

Чол сочлари қировдек оқариб кетган бошини силкитди.

- Ўғлингизни наша чекиб туришидан хабарингиз

бормиди?

- Бунақа ҳунари йўқ эди.

- Армияда ўрганган экан-да. Болангизни жангарилар қўлига асир тушганини эшитганмисиз?

- Эшитганман, аммо командирлари ўғлимни Ватанга хиёнат қилмаган, дейишди.

- Асирга тушгани чин-а?

- Кўзим кўрмаган бўлса, мен қайдан билай?

- Асирга тушгандан кейин Ватанимизнинг унга бўлган ишончи йўқолади, бобой. Уруш йиллари бундай одамларни Сибирга сургун қилишган, отиб ташлашган! Ҳозир партия ва ҳукуратимиз меҳрибонлик қилиб, афв этипти. Ўғлингизнинг ҳам айби кечирилган. Лекин Зайниддин ҳукуратимизнинг ғамхўрлигига ношукрлик қилди. Жангарилар билан наша чекишни ўрганган экан. Бу ерда ҳеч кимга билдирмай, дарё бўйидаги қамишзорга наша экиб, уйда сақлаётган экан.

- Астаффуруллоҳ?

- Биз далилий ашё билан, қўни-қўшниларингизнинг гувоҳлигида ўғлингизни қўлга олдик, бобой!

- Болам, бу бир англашилмовчиликдир. Ўғлим наша чекиш у ёқда турсин, ҳатто папиросни ҳам озгига олмаган. Бу туҳмат! Бу сафарча кечир.

- Биз ўғлингизга туҳмат қилармидик, бобой. Оғзингизга қараб гапиринг! Давлатнинг идорасида ўтирганингизни унутманг. Ёки ўзингиз ҳам оз-моз отиб турасизми?

- Худо сақласин, болам. Шу ёшга кириб, наша нималигини билмайман, ҳатто унинг афтини ҳам кўрмаганман! Номозхон одамни гиёҳванд дейишга Худодан кўрк, ўғлим.

- Бу ер давлат идораси! Худони тилга олманг! - терговчи ўрнидан туриб, қариянинг тепасига келди. - Қаерда ва кимнинг олдида ўтирганингизни унутиб қўйганга ўхшайсиз! Туринг ўрнингиздан, сал буш келсам, мени менсмай бу ердан болангизни ҳам етаклаб чиқиб кетадиганга ўхшайсиз?!

Қария қўркиб кетди. Қўлидаги асога суяниб, оёқлари қалтираб ўрнидан турди.

- Менинг саволларимга «ҳа» ёки «йўқ» деб жавоб беринг, тушунарлими?!

- Тушундим!

- Ўғлингиз наша чекишини билармидингиз?

- Йўқ!

- Демак, у сиздан яширинча чеккан, шундайми?

Тегирмончи нима дейишини билмай тилини тиш-лади. Ҳа деса ҳам, йўқ деса ҳам боласини чуқурга ташлашини биларди. Шу сабабли жим қолди. Терговчининг важоҳати ўзгарди.

- Гапиринг! Ҳа ёки йўқ деб жавоб қилинг! - дўк урарди кўзларини чолга ўқдек қадаб турган капитан.

- Демак, уни наша чекканини кўрмагансиз?

- Ҳа, - қариянинг оёқлари толиқди. Гавдасини кўтаролмай оғирлигини гоҳ у оёғига, гоҳ бунисига оларди.

Шундан сўнг терговчи гумондорга юзланди.

- Наша чекишингдан отангнинг хабари бормиди?

Терговчи унга ҳам «ҳа» ёки «йўқ», деган жавобни берасан, деб талаб қилганди. Зайниддин аросатда қолганди.

- Гапир, нега жимсан?! - ушқирди капитан.

- Йўқ.

- Демак, сен ота-онангдан яширинча наша чеккансан, шундайми?

Зайниддин учун ўз айбини бўйнига олишдан бошқа йўл қолмаганди.

- Ҳа.

- Мана, кўрдингизми, бобой, болангиз сиздан яширинча наша экиб, беш-оқтита ўзига ўхшаган безориларни чекишга ўргатган.

Тегирмончи ўғлига юзланди. Зайниддиннинг кўзларига ёш тулганди.

- Шу гаплар ростми, ўғлим, - деди ота фарзандининг кўзларига тикилиб:

Йигит нима дейишни билмай талмовсирарди.

Терговчи унинг олдига ўтди. Айбланувчининг юзига юзини яқин келтириб.

- Гапир! - деди. Унинг паст овозда айтган сўзи йигитнинг қулоғига момақалди роқнинг гумбирлашидек ваҳимали эшитилди. У қисилган кўзларини собиқ афғончига наштар мисоли қадаб турарди. Қув кўзлари тубида гаразгўйлик, ҳасад, ичи қоралик ва камдан-кам одамларда учрайдиган ўта пасткашлик учқунлари ялтираб турарди.

- Ота, - деди ўз тақдирига тан берган Зайниддин, - мени кечиринг, ҳақиқатдан ҳам дарё бўйига яширинча наша эккандим. Терговчининг айтган гаплари чин. У киши тўғри гапиряптилар.

Тегирмончи турган жойида қотиб қолди. Қўлидаги асо тушиб кетди, йиғлаб юборди.

- Ҳа, баракалла, - терговчининг юзи ёришиб кетди. - Мана энди ақлинг кирди.

- Мени сендай болам йўқ, сени оқ қилдим, берган тузимга рози эмасман, - кўкрагига уриб, фарзандини дуоибад қиларди Тоир тегирмончи. - Қариганимда юртга шарманда қилдинг. Етмиш йил топган обрў-хурматим тупроқ билан тенг бўлди.

- Ота, отажон ундай деманг, мен... - Зайниддин столга бошини уриб йиғларди.

- Ўчир овозингни, - жеркиб берди капитан, сўнг ташқарига қараб қичқирди. - Навбатчи!

Милиционер кирди-да, Зайниддиннинг қўлига кишан солиб, камерага олиб чиқиб кетди.

Терговчи билан тортишиш ва ўзининг ҳақлигини исботлаш фойдасиз эди. Капитан собиқ афғончининг сўзларини эшитишни истамасди. Муҳими юқоридан берилган топшириқни бажариши, унинг бўйнига «уйимда наша сақлаганим рост», деган айбни қўйиб, турмага тиқиши шарт эди. Бу ишни қанчалик тез ва нуқсонсиз бажарса, мансаби, поғонидаги юлдузлар сони кўпайишини биларди. У йигитни қўрқита олди.

У терговчининг барча таклифларини сўзсиз бажарди. Қоғозларига қўл қўйиб бергандан сўнг

капитан узини анча енгил ҳис этди. Топшириқ бажарилганлигини, айбдор ўз қилмишига иқрор бўлганлигини айтиш учун прокурорнинг ҳузурига жўнаб кетди.

Адҳам Собирович терговчи билан бир неча бор боғланиб, гумондорнинг уйдан наша чиққан-чиқмаганлигини сураб суриштирди.

- У ута айёр ва маккор йигит. Айбини тан олмаслиги мумкин. Қаттиқ туринг!

Прокурор бу гапи билан терговчини «Нима қилиб бўлсада, бўйнига айб қўясан!», демоқчи эканлигини капитан тушуниб етганди. Ўзининг барча ҳийла-мақрларини ишга солиб, Зайниддинни иқрор қилдирди.

Адҳам Собирович терговчини куттирмади, тезда қабул қилди.

- Ҳуш, айбдор қилмишига иқрор бўлдимиз?

- Бўйнига қўйдик, ҳужайин. Айтганингиздек, узини гўлликка солишга, тан олмасликка кўп уринди. Сени ўрнингга отангни қамайман деб қўрқитганимдан сўнг бўшашиб қолди. - Терговчи бўлиб ўтган воқеани прокурорга сўзлаб берди.

- Э, қойил. Жамолиддин укам. Санъатингизга беш кетдим. Сиздек ишбилармон терговчилар ҳозирги кунимиз учун ҳаводек зарур-да? Баракалла, иним.

- Раҳмат, меҳнатимизни қадрига ҳамма ҳам етавермайди, ака.

- Ундай деманг укам, меҳнатингизни қадрлаймиз, бошлиқингизга хат чиқараман, унвонингизни оширади, бўлим бошлиғи лавозимига ўтказади.

- Қуллуқ, ака.

Адҳам Собирович темир сандиқдан Зайниддинни қамоққа олиш учун санкция олди.

- Ҳужжатлари жойидами? - сўради у санкцияни терговчига берар экан.

- Хотиржам бўлинг ака, ҳаммаси жойида.

Прокурор дилига келган гапни айтгиси келди.

- Бу Жамолиддин, наша билан неча йилга қама-

лиши мумкин?

Прокурорнинг шу саволни бериши терговчига кулгили туюлди. Бироқ унинг ҳали янгилигини, узок йиллар хўжаликда ҳуқуқшунос бўлиб, қонунлар билан яхши таниш эмаслигини эслаб қолди.

- Бу ёғи биз тўплайдиган ҳужжатларга, қолаверса, сизга боғлиқ-да, ака!

- Уч-тўрт йил берар, а?

Терговчи кулгисини яширолмади.

- Ўн йилдан тепани гапиринг, хўжайин! Наша чекиш, сақлаш ва олиб сотиш ўта хавфли жинойтлар турига киради.

Адҳам Собировичнинг юзига кулгу ёйилди.

* * *

Бир кишилик камерада ётган Зайниддин терговчига осонликча таслим бўлганидан пушаймон эди. Ўзини оқлаш, наша чекканини кўрган гувоҳлар билан юзма-юз қилишни нега талаб этмади? Айблов хулосасини қўлига олганда, қилган «айби» учун тегишли моддалар қўйилганлигини ўқигандагина кўзи ярқ этиб очилди. Афсуски, энди ўзини оқлаш пайти ўтганди.

Зайниддиннинг назарида уни қамоққа олишдан кимдир манфаатдордек туюлди. Уззукун шу ҳақда ўйлади. Қамалмасдан бир-икки хафта аввал кимдир Санжарнинг қабрини бузиб, атрофга экилган райҳонларни топтаб, расмини синдириб кетганини эшитганди. «Балки буни мендан кўришаётгандир. Зулайҳо билан учрашганим, унинг уйига совчи жўнатганимдан хабар топишгандир. Нима қилса ҳам отаси прокурор. Фаши келиб, шу ишни ўйлаб топгандир», - деган хаёлга борарди йигит.

Зайниддин ўзини судда оқлаш ва турмадан чиқиб кетиш учун нажот изларди. Лекин унга ким ёрдам беради?

Хаёлига собиқ командири Ушаков билан бир қисмда хизмат қилган қуролдош дўсти Дарасели

келди. Улар жуда ҳам олисда. Бири Грузияда яшайди. Манзилини эслаб қолган. Кел деб илтимос қилгани билан келолмайди. Ёзма равишда берган курсатмасини суд инобатга олармикин? Анатолий Васильевич Ушаков ўзининг собиқ жангчисини ҳимоя қилармикин? Ҳеч бўлмаганда Ватанга хиёнат қилмаган, қисм учун уга муҳим ҳужжатни етказиб келган, деган икки энлик хатни ёзиб юборармикин?

Танҳоликда адоқсиз ўйлар Зайниддиннинг бошини ари уясидек говлатарди. Хаёлига келаётган мушкул саволлар гоҳида руҳини кутарар, гоҳида кайфиятини тушириб юборарди. Ниҳоят, қисм командири Ушаковга мурожаат қилишни лозим топди. Анатолий Васильевич унга ёрдам бериши мумкин. Бирдан бир нажот ундан эди.

МОСКВА

Қосим Негматулин самолётдан тушганда уни йиғитлар кутиб олишди. Машинага ўтирди. У уйига ҳам, ишхонасига ҳам қўнғироқ қилишни хаёлига келтирмади. Нима қилиб бўлсада, олиб келган буюмни тезроқ эгасига етказиб, ўзига тегиши лозим бўлган муллажирингни олиши зарур эди. Бошлиқ полковникни қучоқ очиб кутиб олди.

- С приездом, Қосим Зайтуллаевич! Бунча тез қайтибсиз, азизим?

- Сиздек оламини куттириш инсофдан эмас, Ринат Аҳмедович.

Улар бир-бирларини бағриларига босишди.

- Қуринишингиздан ишларингиз бешга ўхшайди!

- Мен бирор маротаба ишни қойил қилмаган вақтим борми, биродар?

Ринат Аҳмедович меҳмонни хонасига бошлади. Афғидан, унинг келишини кутган бўлса керак, стол устидаги дастурхонни ноз-неъматларга тўлдириб таълаганди. Меҳмон очиққанди. Ринат Аҳмедовичнинг полковник олиб келган буюмни қуришга бўлган

иштиёқи қанчалик кучли бўлса-да, ўзини босишга, сабр қилишга ҳаракат қиларди. Бироқ кўзлари ўзига итоат этмасди. Қосим Зайтуллаевичнинг оёғи остида турган «дипломат»га тез-тез қарарди. Аксига олиб меҳмон келтирган нарсаси ҳақида оғиз очишга шошилмади. Улар ичишди. Ва, ниҳоят, уй эгасининг бардоши тугади.

- Қийналмай топиб бордингизми?

- Дўстларимиз ёрдам беришди, - деди полковник ҳам «дипломат»га қараб. - Бу қишлоқ одамлари жуда ҳам содда бўлишади-да. Ярим тунда қабрни энди очаётсак, участка нозири келиб қолса бўладими. Гувоҳномамни кўрсатишим биланоқ чест бериб, уртоқ полковник, нима хизмат, деб атрофимда гирдика-палак бўлиб қолди. Бир амаллаб, қоровулнинг олдига жунатиб юбордим.

Қосим Негматулин «дипломат»ни олиб, стол устига қўйди. Код рақамларини териб, унинг қопқоғини кўтарди. Пакетларни олди. Гатаулиннинг кайфияти кўтарилиб кетганди..

- Буларнинг ҳаммаси марихуанами?

- Нима деб ўйловдингиз? Ахир биз майда-чуйда иш қилмаймиз-ку, Ринат Аҳмедович.

- Қойил, гап йўқ, полковник!

- Буларни ўзингиз олиб қоласизми ёки сиздан ортганига ўзим харидор излайми?

Гатаулин «дори»ни бегона одамга берилишини хоҳламасди. Катта бойлик, жарақ-жарақ пуллар унинг кўз олдида жонланди. Ахир булардан келадиган фойда бутун шаҳар аҳолисининг бир ойлик иш ҳақи-ку!

- Ҳаммасига ўзим пул санайман, полковник! Бегона одамни аралаштирманг, гап-сўз кўпайиши мумкин.

Полковник ўйланиб қолди.

- Розиман, аммо бир шартим бор, - деди у ўртага чўккан жимликдан сўнг. - Юкни сизда қолдираман, фақат «соққа»сини бир санашда тўлайсиз!

Қосим Негматулин нозик жойдан ушлаганди. Ринат Аҳмедовичда бир санашга етадиган пул йўқ эди.

- Бу «дори»нинг харидори ва нақд пул ташлайдиганлар шаҳримизда битта-иккита топилади.

Гатаулин бойликни қўлдан чиқаришни истамасди. Нонни яримта қилиш кимга ҳам керак?

- Харидор излашингизнинг ҳожати йўқ, полковник, сизни рози қилишга етадиган пул бизда топилади. Фақат бир ҳафта сабр қилишингизга тўғри келади!

- Сиз билан тузган битимимизга асосан юкни қабул қилган заҳотиёқ «бакс»ни санашингиз керак эди. Энди бир ҳафта кечиктиришингиз сабабини тушунолмай қолдим, Ринат Аҳмедович! - Полковник бироз қизишиб кетди. Бу сўзлар ҳақиқатдан ҳам суҳбатдошига оғир ботди. Унинг ичкиликдан бўғриқиб кетган юзлари янада қизарди. Гатаулин нима дейишни билмай қолди. Ҳақиқатдан ҳам улар юкни қабул қилиб олган куниёқ пулнинг ҳаммасини санашга келишиб олишганди. Қолаверса, полковник насияни ёқтирмасди.

Қосим Зайтуллаевич Гатаулиннинг ҳамёни кўтарадиган «дори»ни қолдириб, қолганини ўзи билан олиб кетишга қарор қилди.

- Мени кечиринг, Ринат Аҳмедович, сизнинг таклифингизни қабул қилолмайман. Ҳамёнингиз кўтарганини олиб қолинг, қолганига ўзим харидор топаман!

Бу таклиф Гатаулиннинг бошига таёқ билан ургандек таъсир қилди. Рўпарасида ичини ёндириб турган катта бойликдан ажраб қолишни истамасди. У полковникни таклифига кўндириш йўлини ахтара бошлади. Уни бу қадар хасис деб ўйламаганди. Жунаш олдидан катта ваъдаларни берганди. Қосим Негматулин чекка бир қишлоқда, афғончи йигитнинг жасади ўрнига ўн килограмм марихуана солиб жунатганини, қабри шу кунга қадар ҳеч ким

очмаганлигини айтиб, уни ишонтирганди.

- Нима, сиз менга ишонмаяпсизми, полковник? Мен бир сўзли одамман. Берган ваъдамнинг устидан доимо чиқиб келганман.

- Сизга ишонаман, азизим, аммо ҳозир менга пул ҳаводек зарур. Бошлиқларимга ташлашим керак, улар мени кутишмоқда!

Гатаулин сўнгги чорани қўллашдан ўзга иложи қолмади.

- Яхши, - деди у полковникка юзланиб. - Ҳозир пулимиз етган «дори»ни ташлаб кетасиз, эртага шу пайтда қолган юкингизга пул санаймиз. Унгача «дори» сизда тура қолсин!

Қосим Негматулин эътироз билдирмади.

Гатаулин қўлини кўтарди. Эшик олдида турган йигитлардан бири югуриб келди.

- Пулни олиб кел!

Йигит қўшни хонадан «дипломат»ни кўтариб чиқди.

- Беш юз минг «бакс»!

Полковник учун бу жуда оз эди. Бир кўнгли «ҳамёнингиз чатоқ экан, нима қилардингиз менга олдиндан бир санашда тўлайман, деб», дегиси келди.

- Текшириб кўришингиз мумкин!

Полковник ўрнидан туриб эшик томон юрди. Гатаулиннинг юраги ёниб кетди. Назарида «дори»ни қайтиб кўрмайдигандек эди. У йигитларига маъноли бош ирғаб қўйди.

- Азиз меҳмонимизни орқа эшикдан кузатиб қўйинглар!

Йигитлардан бири гавдаси билан Қосим Негматулиннинг йўлини тўсди.

- Уртоқ полковник, чиқиш эшиги нариги томонда!

Қосим Негматулин бош ирғади ва орқага бурилди. Йўлак ним қоронғу эди. Эшикни очиб, остонадан ўтиши биланоқ қадам босиб турган жойи икки томонга булиниб, полковник пастликка шўнғиб кетди. Унинг бақирган овози торгина йўлакда акс-садо

берди. Бир соатдан сунг ҳушига келди. Қоп-қоронғу ер остида кўзи ҳеч нарсани кўрмади. У тепага боқди. Милт этган нур кўринмади. Қўллари билан ерни пайпаслади. «Дипломат» йўқ эди. Полковник аламига чидаёлмай қичқириб юборди...

МАРЖОНБУЛОҚ

Анатолий Васильевич Ушаков собиқ жангчисидан келган мактубни ўқиб чиқдию, ҳарбий прокуратурага қўнғироқ қилди. Зайниддинни яхши эслаб қолганди. У олиб келган муҳим маълумот қисмни парчаланиб кетишдан сақлаганди. Оддий сигарета ҳам чекмайдиган йигитни гиёҳвандликда айбланиб қамоққа олиниши, бунинг устига хоин, деган тамға қўйиб камситилиши Ушаковни ҳайрон қолдирди. Бедарак йўқолганда уни қидиришгани ва ҳарбий комиссариатга мактуб жўнатгани рост бўлсада, унга нисбатан ҳеч қандай айб қўйилмаганди. Дарасели билан Зайниддиннинг ўта муҳим маълумотни қисмга келтириб беришининг ўзи катта қаҳрамонлик эди.

Ушаков хат билан танишиб чиққач, йигитни «Шухрат» орденига лойиқ топиб, Мудофаа вазирлигига тавсиянома жўнатганини эслади. Шу пайтга қадар тақдирлашмагани командирни ҳайрон қолдирди. Тавсиянома кимнингдир эътиборсизлиги билан бир четда қолиб кетган бўлса керак, деб ўйлади. Анатолий Васильевич тавсия жўнатган бўлимга қўнғироқ қилди. Полковник Преверзов гўшакни олди.

- Жангчиларингиз хотирамиздан кўтарилгани йўқ, ўртоқ генерал, - деди Преверзов бироз хижолат бўлиб. - Аскарларингиз армия куни муносабати билан тақдирланишади. Вазирнинг ўзи шахсан сизнинг тавсиянгни маъқуллади.

- Менинг жангчиларим нафақат қисм учун, балки, бутун бир мамлакатнинг обрў ва эътибори учун ўта муҳим бўлган ҳужжатларни душман қўлига топширмай бизга етказган.

- Хабарим бор, ўртоқ генерал, ахир бундай

жасоратни унутиб бўлармиди!

Шундан сунг Ушаков телефон орқали ҳарбий трибунал бошлиғи билан боғланди.

- Бизга ўша мактубни жунатинг, - деди прокурор. - Танишиб чиқамиз. Агар сиз айтгандек кимларнингдир зўравонлиги билан аскарингиз ҳибсга олинган бўлса, биз мамлакат бош прокурорига раддия билдирамиз.

- Кунглим сезиб турибди, - деди генерал. - Бу ишдан қандайдир ёмонлик ва ҳасаднинг иси келяпти. Менимча, сизнинг одамларингиз. Зайниддин билан учрашиши лозимга ўхшайди. У билан суҳбатлагандан сунг кўп нарсалар ойдин бўлади.

- Ҳаракат қиламиз, ўртоқ генерал, - деди ҳарбий прокурор. - Бу ишни ҳозироқ Туркистон ҳарбий округи прокуратурасига маълум қиламан. Улар ўрганишади.

Туркистон ҳарбий округи прокуратурасидан келган икки терговчи Зайниддиннинг жиноят иши билан танишиш учун суддан ҳужжатларни сурашди. Бироқ судья уларнинг талабларини очиқчасига рад этди.

- Маҳбус ҳарбий хизматни ўтаб қайтган, ҳарбийга алоқаси йўқ, шунинг учун бу жиноий ишга сизларнинг аралашшишга ҳақларингиз йўқ! - деди.

- Собиқ жангчи бизга ариза билан мурожаат қилган, - деди терговчилардан бири. - Конституция ва жиноят процессуал кодексининг тегишли моддаларига мувофиқ, собиқ жангчи истаган ҳуқуқни муҳофаза қилиш идорасига шикоят қилишга ҳақлидир. Буни ўзингиз яхши биласиз.

- Бунинг учун туман прокурорининг рухсати керак. Унинг кўрсатмаси бўлмаса, мен сизларга ҳужжатларни беролмайман, - деди судья қандай баҳона топишни билмай.

Терговчилар Адҳам Собировичнинг ҳузурига боришди. Прокурор уларни Зайниддиннинг иши билан келганлигини эшитиб, қош-қовоғини осилтириб олди.

- Ким сизларга рухсат берди? Бундай қилишга ҳақларинг йўқ. Ахир у ҳарбий эмас, фуқаро сифатида жиноят содир этган. Шунинг учун жиноий ишни биз тергов қиламиз ва биз ҳукм чиқарамиз.

- Лекин биз ўз жангчиларимизнинг тақдирига бефарқ қарай олмаймиз, ўртоқ прокурор! Сиз билан бизнинг мақсадимиз қонун бузилишининг олдини олиш ва фуқароларнинг ҳақ-ҳуқуқларини ҳимоя қилиш эмасми?

- Гапингиз ўринсиз, - терговчининг сўзини бўлди Адҳам Собирович, - у ашаддий гиёҳванд бўлибгина қолмай балки, терговда шахси аниқланмаган кўплаб ёшларга наша чекишни ўргатганлигини тан олган. Бундан ташқари, сизлар ҳимоя қилмоқчи бўлган бу йигит Ватанимиз ва халқимизнинг юзини ерга қаратиб, ота-боболаримизнинг шаънига иснод келтириб, ўз хоҳиши билан жангарилар томонга ўтиб, давлатга хиёнат қилган. Ўзи хизмат қилган ҳарбий қисмнинг махфий сирларини фош этган!

Терговчилар бир-бирларига қараб қўйишди.

- Бироқ бизнинг қўлимизда унинг хоинлигини тасдиқлайдиган далил йўқ!

- Сизда бўлмаса Давлат хавфсизлик комитетида бор. Улар бу айбоқчи йигитни ўрганишган. Уларнинг олдига кириб, керакли ҳужжатларни талаб қилишларинг мумкин.

- Бу бошқа иш, ўртоқ прокурор, - дейишди терговчилар, - ҳозир биз маҳбуснинг аризасига мувофиқ текширув ўтказгани келганмиз. Жиноят иши билан танишиб чиқсак!

Адҳам Собирович Зайниддиннинг устидан қўзғатилган жиноят ишида етарли ҳужжат ва маълумотлар йўқлигини яхши биларди. Уларни ҳарбий терговчилар қўлига топширгудек бўлса, терговчининг ҳам, судьянинг ҳам айби очилиб қолишини, маҳбусга нисбатан қасддан маълумотлар тўпланганлиги ошкор бўлиб қолишини биларди. Шунинг учун тиш-тирноғи билан жиноят ишини уларга курсатишни истамасди.

- Ишни ҳарбийларга топширишга қаршиман! Ҳар биримиз ўз йўналишимиз бўйича ишлаганимиз маъқул! - Адҳам Собирович гап тамом, дегандек ўрnidан турди.

- Унда телефонингиздан фойдаланишга ижозат берсангиз, - илтимос қилди пастак бўйли терговчи.

Прокурор ноилож бош ирғади.

- Менга Туркистон ҳарбий округ прокуратурасидан ўта муҳим ишлар бўйича прокурор Азамат Латиповични улаб берсангиз.

Адҳам Собировичнинг кўзлари косасига сигмай кетди. У бу ишни иттифоқ прокуратурасига етиб боришини кутмаганди. Терговчининг қўлидан ушлаб, қўйинг, бу ишни ўзимиз ҳал қилайлик, демоқчи бўлдию, аммо ғурури йўл қўймади.

- Азамат Латипович, салом. Мен ҳарбий прокуратуранинг ўта муҳим ишлар бўйича катта терговчиси Олимжон Аҳмедовичман. Биз собиқ афғончи Зайниддин Жалоловнинг аризасига асосан текширув ўтказиш мақсадида у яшаб турган туман прокуратурасига келгандик. Ҳужжатларни ўрганишимиз учун прокурор қаршилик кўрсатмоқда.

Азамат Латиповичнинг прокурорга «гўшакни беринг», деган сўзини Адҳам Собирович аниқ эшитди. Негадир юраги шув этиб кетди. Титроқ қўллари билан гўшакни ушлади.

- Эшитаман, Азамат Латипович!

- Бу қанақа интизомсизлик?! Ҳужжат билан танишишга тўсқинлик қилишга сизнинг нима ҳаққингиз бор? Ҳозироқ терговчилар учун барча шароитларни яратиб беринг, тушунарлими?

- Тушундим!

Маҳбуснинг жинойи ишини ўрганиш учун ҳарбий прокуратурадан терговчиларнинг келганини эшитиб, Жамолиддин типирчилаб қолди. Тўпланган маълумотлар етарли эмасди. Тергов материалларида чалкашликлар кўп эди. Далилий ашёлар, гувоҳларнинг кўрсатмалари, тиббий хулосалар слинмаганди. Капи-

тан прокурорга қўнғироқ қилди.

- Бу ишга мени аралаштирманг. Иложи бўлса ўзингиз тинчитиб юбораверинг! - деди Адҳам Собирович.

- Гапингизга тушунмадим, ахир сиз жиноятчининг ҳужжатлари билан танишиб чиқиб, уни қамоққа олишга рухсат бергансиз-ку. Калтакнинг бир учи сизга тегади.

- Мен қонун доирасида ҳаракат қилганман! Ҳаммаси қонун талаби бўйича қўрилган. Қўрқадиган жойим ҳам йўқ! - деди прокурор. Унинг бу қадар кескин оҳангда сўзлаши Жамолиддинга оғир ботди. - Жиноятчининг кўрғазмаларини сиз олиб келганмисиз?

- Бироқ тергов ҳужжатлари етарли эмас эди. Қўлимизда далилий ашёлар...

- Бу сизнинг хатоингиз. Мен фақат айблов хулосам учун жавоб беришим мумкин. - Прокурор гушакни қўйиб қўйди.

Олимжон Аҳмедович ишни милициядан бошлади. Терговчи уларнинг олдига бир даста ҳужжатларни ташлади.

- Биз жиноятчини қонун доирасидан четга чиқмаган ҳолда ушлаганмиз, - деди Жамолиддин.

- Маҳбуснинг уйда наша сақланаётганлигини сиз кимдан эшитгансиз? - сўради ҳарбий прокуратура ходими.

Жамолиддин уйланиб қолди.

- Хабарчининг исми сир сақланади, буни мендан кўра сиз яхшироқ биласиз! Айтишга ҳаққим йўқ!

- Уйни тинтишдан олдин прокурорнинг санкциясини олганмисиз?

- Йўқ!

- Нега?

- Шароит тақозо қилган. Прокурорнинг санкциясини кейин олганмиз.

- Қамаш учун, шундайми?

- Шундай!

- Нашани қамишзорга эккан экан. Ўзингиз бориб кўрганмисиз?

- Йўқ! Ахир айбланувчи буни ўзи тасдиқлаб турибди-ку!

- Сиз унинг сўзига ишондингизми?

- Албатта, у тўғри кўрсатма берди.

- Афсуски, наша билан қамиш бир жойда ўсмайди. Шуни билармидингиз?

- Айтгандан кейин ишондим-да, ўртоқ прокурор.

- Маҳбус яшаб турган уйининг тоmidан топилган наша, целлофан идишга солинган экан, нега экспертизага жўнатмадингиз?

- Бу менинг айбим, ўртоқ прокурор. Айбланувчининг сўзларига ишонганим учун...

- Айбланувчи наша чекишни Афғонистонда жангарилар қўлига асир тушганда ўрганган, деган айблов қўйяпсиз. Бунга бирорта далил-исботингиз бормиди?

Жамолиддиннинг баданини совуқ тер босди. Прокурорнинг устма-уст бераётган саволидан довдираб, ўзини йўқотиб қўйди.

- Ўз оғзидан гуллади, - капитан энди айбни Зайниддинга ағдара бошлади.

- Жиноятчи айбини ўзи ошкор қилиши жуда қизиқ-ку! Сизнинг тажрибангизни ўрганиш керак экан, ўртоқ капитан. Нега айбланувчини экспертизага олиб бориб, тиббий кўрикдан ўтказмадингиз?

- Боя айтдим-ку, ўртоқ прокурор, мен маҳбуснинг сўзларига ишонгандим.

- Жалолов дарё бўйларига яширинча эккан нашаларни терговда исми аниқланмаган шахсларга сотган, уларга чекишни ўргатган, деб айб қўйгансиз, тўғрими?

Капитан бош ирғади.

- Шахси номаълум шахсларнинг наша олгани ва чекканини сиз қайси манбадан олдингиз?

- Ўзи тан олди.

- Тан олган одам наҳотки шерикларининг исми-

шарифини айтмаса?

- Уни мажбуран ва зўрлаб айттириш жиноят-ку!

- Жиноят процессуал кодексида «Тергов давомида ўзининг доимий ишботини тополмаган ҳар қандай гумон ва гумон қилинувчи айбланувчининг фойдасига ҳал этилсин», деган модда борлигини билмасми-дингиз?

Терговчининг тили айланмай қолди.

Ҳарбий терговчининг охириг-саволи шу бўлди:

- Ўртоқ капитан, менга айтинг-чи, Зайниддин Жалоловни қамашдан мақсадингиз нима эди?

Қора терга ботиб кетган терговчи бу саволга жавоб беролмади. Зайниддин қасддан қамалгани, уйига наша ташлаб қўйилганлиги уз-узидан аён бўлди.

Ҳарбий терговчилар Зайниддин Жалоловнинг ҳужжатлари билан танишиб бўлгач, маҳбус сақланаётган изоляторга боришди. Жалолов юқорида берилган жазодан норози бўлиб, шикоят аризаси ёзганлиги сабабли уни жазо ўташ колониясига жўнатишмаганди. Терговчилар маҳбус билан суҳбатлашишди.

- Бизга фақат ҳақиқатни айтинг. - Қанчалик тўғри ва рост гапирсангиз, сизни оқлаш шу қадар осон кўчади.

Зайниддин бўлиб ўтган воқеани рўйи-рост сўзлаб берди.

Орадан бир ҳафта ўтгач, маҳбус турмадан озод қилинди. Ҳарбий прокуратура терговчиларининг хулосаси билан туман судининг ҳукми бекор қилинди. Терговчи қонунни атайлаб бузганлиги, Зайниддинга нисбатан ноҳақ айб қўйганлиги сабабли ҳибсга олинди. Суд раиси ишдан бўшатилади. Прокурор Адҳам Собирович «Бу ишга менинг алоқам йўқ!», деб туриб олди. Шундай бўлсада у тергов ва суд ишини назорат қилмаганликда айбланди ва ҳайфсан билан кутулиб қолди. Зайниддин эса турмадан чиққан куниеқ қишлоқда қолишни истамади. Ҳамқишлоқларининг дастлаб хоинликда, сўнгра нашавандликда

айблашлари, бунинг устига отасининг жаҳл устида «сендай фарзандим йўқ, оқ қилдим», деб қаргагани йигитга каттиқ таъсир қилганди. Турмадан чиққан куниёқ у қишлоқдан кетишга қарор қилди.

Ярим тунда қабристонга ўтди. Изғирин шамол эсиб турарди. У гурлар орасидан ўтиб, Санжарнинг мрамор плита ўрнатилган қабрини излаб топди. Унинг ой нури тушиб, ялтираб турган суратига сўзсиз тикилиб турди. Назарида, у озиб-тузиб кетган Зайниддиннинг устидан кулиб тургандек туюлди. «Агар сен аблаҳ битта магазиндаги ўқни менга берганинда қанча дўстларим, командирым Богатирёв ўлмай қолармиди?», деган фикр хаёлидан кечди.

«Уларнинг ўлими учун, менинг бошимга тушган мана шу савдолар учун сен жавобгарсан. Сен қаҳрамон эмас, Ватан хоинсан! Сендан нафратланман, ифлос!»

Зайниддин қабр атрофига териб қўйилган тошлардан бирини олиб, расмнинг башарасига солди. Плита иккига бўлиниб кетди.

Эртаси куни тонг саҳарда Зайниддин йўлга отланди. У бир-икки йил Россияда ишлаб келишни мақсад қилганди. Вақт ўтиб, отамнинг қаҳри босилар, деб ўйлаганди. Танишларидан бири унинг уйига бориб, ҳужжатларини келтириб берди. Дўстларининг илтимосини ҳисобга олмай, Россияга жўнаб кетди. Бир-икки ҳафта нима иш қилишни билмай, тентираб юрди. Бозорда ўзига ўхшаган йигит билан танишиб қолди. Унга қўшилиб арава тортди. Топиши ёмон эмасди. Аммо кўнглининг бир чети гаш эди. Бургага аччиқ қилиб, кекса ота-онасини, туғилиб ўсган қишлоғини ташлаб келганидан дили бир азобланса, унга уюштирилган тухматдан яна бир азоб чекарди.

Кунларнинг бирида қалпоғини бостириб кийган ўзи тенги йигит Зайниддинни чақириб қолди.

- Араванг бўшми, биродар? - деди у йигитга.

- Бўш, - деди Зайниддин ўзига тикилиб турган йигитга. Негадир кўзларини бақрайтириб туриши

Зайниддинга малол келди. - Нима хизмат? - бироз жаҳли чиқиб сўради.

Йигит индамади, кўзларини узмай тураверди.

- Исминг нима, биродар? - ниҳоят тилга кирди нотаниш кимса.

- Хизматингиз бўлса айта қолинг, вақтим утаяпти, - деди зардаси қайнаб Зайниддин. У аравасини тортиб кета бошлади.

- Тўхта! - буюрди нотаниш кимса унга яқин келиб.

- Гапиринг!

- Афғонда хизмат қилмаганмисан? - Зайниддин бошини баланд кўтарди ва қаршисидаги йигитга кўзларини тикди.

- Юра! - унинг қўлидан арава тушиб кетди.

- Зайни!

Улар бир-бирларини бағриларига босиб, гоҳ униси, гоҳ буниси кўтариб, ҳол-аҳвол сўрашди.

- Учрашган жойимизни қара! - Зайниддин дўстини қучоғидан бўшатмай деди.

- Бу ерларда нима қилиб юрибсан?

- Сўрама, дўстим, айтсам ишонмайсан.

- Кўпдан бери шу ерда ишляяпсанми?

- Бир ҳафта бўлди.

- Қаерда турибсан?

- Бозоркомнинг дачасида.

- Ишларингни йиғиштир!

- Нимага?

- Кейин биласан.

Зайниддин аравасини топширди. Юра иккиси бозордан майда-чуйда харид қилишиб, унинг машинасида шаҳардан чиқиб кетишди. Юра дўстини дала ҳовлига бошлаб келганди. Уларни ўн саккиз ёшлардаги қиз кутиб олди.

- Таниш, холамнинг қизи Света! - деди Юра дўстига.

- Зайниддин!

- Айтиш қийин экан, - кулди қиз.

- Үрганиб кетасиз.

- Эртага байрам, биласанми? - деди Юра ичкарига киришгандан сўнг.

- Ёдимдан кўтарилибди.

- Унутиш яхши эмас. Бугун бу ерга афгонда хизмат қилган барча қуролдош дўстларимиз, ўзимнинг бошлиғим келишади. Сени учратганим яхши бўлди. Палов тайёрлайсан, ҳаммамиз соғинганмиз!

Юра иккиси ошхонага кириб, палов учун масалликларни тўграб тайёрлашди. Света уларга ёрдам бериб турди.

- Мен паловни жуда яхши кўраман, бироқ тайёрлашни билмайман-да, - деди Света сабзи тўграётган Зайниддинга қарата.

- Ҳечқиси йўқ, бугун ўрганиб оласиз, фақат менинг ишимни диққат билан кузатиб турсангиз бўлгани!

Юра хонага жой тайёрлади, дастурхон безади. Зайниддин дўстини нима иш қилишини сўраб-суриштиради. Ҳар холда ёмон яшамаслигини билди. Дала ҳовли, машина, демак, у катта лавозимда ишлаётган бўлиши аниқ. Меҳмонлар кечки пайт келишди. Бу ерга ташриф буюрганларнинг кўпчилиги афгонда хизмат қилган йигитлар эди. Зайниддин улар орасидан ўзи билан бир қисмда хизмат қилган танишларини учратди. Юра «паловни яхши кўришларингни билиб, атайлаб Зайниддинни Маржонбулоқдан чақиртирдим», деб ҳазиллашди. Меҳмонлар тўпланишгач, Юранинг бошлиғи ҳам етиб келди. Унвони каттароқ одам экан; ҳамма уни ўрнидан туриб, ҳурмат ва эҳтиром билан кутиб олди. Шундан кейин Зайниддин Юранинг ҳарбийда ишлашини билди.

- Бу киши менинг бошлиғим, полковник Сергей Петрович Тарасов, - деб таништирди Юра. Полковник «хурсандман», дея Зайниддинга қўл чўзди. У армия куни билан собиқ афгончиларни қутлади.

- Бугун шонли армиямизнинг таваллуд айёми,

адашмасам бу хонада афғонда хизмат қилган собиқ жангчилар тўпланишган. Сизларнинг даврангизда ўтириш мен учун ҳам фахр. Кўплаб дўстларимиз жангарилар билан бўлган омонсиз жангда қурбон бўлишди. Мардлик ва жасорат кўрсатиб, ҳалок бўлган байналмилалчи биродарларимизни биз ҳеч қачон унутишга ҳаққимиз йўқ! Мана, бугун газетада ҳукуматимиз Афғонистонда йигитлик бурчини ўтаб қайтган уч нафар жангчимизни Ватаннинг юксак орден ва медали билан тақдирланганлиги тўғрисида Олий Советнинг фармони эълон қилинибди. Вақтларингни олсамда, уларнинг исм-шарифини ўқиб бермоқчиман. Зеро, сизлар уларни танишларинг мумкин.

Полковник кўзойнагини тақиб, ён чўнтагидан газетани олиб, биринчи саҳифасини очди.

- Ўзининг байналмилал бурчини бажаришда, жангарилар билан бўлган жангда, мардлик ва қаҳрамонлик намуналарини кўрсатган сержант Дарасели Гурам Григорьевич (марҳум), оддий аскар Леонид Николаевич Кутузов, оддий аскар Зайниддин Бурхонович Жалоловлар «Қизил Юлдуз» ордени билан мукофотлансин!

Зайниддин тўлқин ургандек қалқиб тушди. У қулоқларига ишонмасди. Юра бир сакраб, дўстининг олдига келди ва уни маҳкам қучоқлаганда кўпчилик ҳайрон қолди.

- Қутлайман, дўстим, муборақ бўлсин!

Шундан кейин ўтирганлар ўринларидан туришди ва бир-бирини маҳкам бағрига босиб турган йигитларга ҳайратланиб боқишди. Улар қаршиларидаги йигит ҳозиргина полковник номини ўқиган ва «Қизил Юлдуз» ордени нишондори бўлган Зайниддин Жалолов эканлигини сира ҳам хаёлларига келтиришмаганди. Полковник столни айланиб ўтди.

- Мен ҳали қаҳрамон билан бирга ўтирибманми? - дея Зайниддинни бағрига босди. - Чин юрагимдан қутлайман!

Света ҳам ўрнидан туриб Зайниддиннинг қизариб

кетган юзидан упди.

- Чин юрагимдан қутлайман!

Полковник Зайниддин билан қизиқиб қолди. Овқатланиб бўлишгач, йигитни қўшни хонага таклиф қилди. У бошидан ўтган воқеаларни Сергей Петровичга сўзлаб берди. Тарасов уни диққат билан тинглади. Лекин юпатмади, тасалли ҳам бермади. Унинг бўлимига айнан афгонда хизмат қилган, тилни яхши биладиган, юз-тузилиши маҳаллий халққа ўхшаш йигитлар ҳаводек зарур эди. Полковникнинг қўлида мамлакат ичкарасига ташлаш мақсадида Афғонистон ва Покистон ҳудудида қўпоровчилик ва айғоқчилик ишлари билан шуғулланаётган жангарилар тайёргарликдан ўтаётганлиги тўғрисида хавотирли маълумотлар бор эди. Бироқ мамлакатда турли диний оқимлар, гуруҳлар қўпайиб, улар ўртасида ички уруш бошланиб кетганлиги сабабли давлат элчихона ходимларини чақириб олганди. Жумладан, Тарасовнинг ходимлари ҳам қайтиб ўтганди. Жангариларнинг қачон ва қаердан кириб келиши ноаниқ эди. Улар тайёргарлик қўраётган лагерга ўз одамини киритиш тўғрисида полковник уззукун бош қотирарди. Муносиб ходим тополмай қийналиб юрганда, Зайниддиннинг дуч келиши унинг учун муъжиза эди.

Ташқи разведка бошқармасида ишлаш Зайниддин учун шараф эди. Шу сабабли Сергей Петровичнинг таклифига рози бўлди.

Зайниддин ташқарига чиққанда Света уни ошхонага бошлади.

- Овқатни қачон сузасиз, қаҳрамон!

ВАЗИРИСТОН

Зафар Афғоний Карим Ризонинг Германияда шундай соҳибжамол қизи борлигини эшитган бўлса-да, рухсорини кўрмаганди. Кўрганда қаршисидан кўёш чиққандек томирларидаги қон жунбушга келди.

- Шундай латофатли қизингиз борлигини нечук илгари айтмагандингиз? - ажабланиб сўрагани бундан бир неча ой муқаддам Афғоний қаршисида ой мисоли тўлиб, жилмайиб турган Шабнамдан кўзини узмай. Ушанда қизнинг юзлари қизариб кетди. Бу шаънига айтилган мақтовдан эмас, аксинча, қариянинг беҳаёларча кўзини қадаб турганидан эди. Шу дақиқадан бошлаб қариянинг юраги нотинч ура бошлади. Бошидан ақли-ҳуши учиб, хаёлидан Шабнам кетмай қолди. Бир-икки бор нималарнидир баҳона қилиб, Ризонинг уйига келиб кетди ва ҳар галги ташрифи чоғида Шабнамнинг қўлидан чой ичиш баҳонасида унинг рухсоридан қалбидаги соғинч ҳиссининг нафсини қондирди.

Томас Бекирнинг «Шабнам билан учрашдим», деган сўзидан сўнг қариянинг ороми йўқолди. Айёр ва мунофиқ Бекир қизни аллақачон ўз қармоғига илинтириб олган, деб ўйларди. Қандай қилиб бўлсада турки совуқ бу йигитни қизга яқинлаштирамаслик тўғрисида бош қотирди. Томасга ноўрин топшириқ берганидан пушаймон бўлди. «Топшириқ бажарилди», деган кўнғирогини жавобсиз қолдирганининг боиси ҳам шунда эди.

Эрталаб Қорачаён билан, танишиш мақсадида Афғоний у яшаётган уйга ошиқди. Шу баҳона Шабнамнинг рухсорини кўриш илинжида эди. Хоним қарияни иззат ила кутиб олди.

- Отамни даракладингизми, ҳазрат? - қарияга умид кўзларини қадаб сўради Шабнам.

- Ёру-дўстларимга сим қоқиб маълум қилдим, хабар келиб қолар. Карим Ризо жанобларининг индамай кетиш одати йўқ эди, хоним. Кейинги пайтда у киши мени ҳам огоҳ этмасдан қаёққадир кетиб қолмоқда. Воқифингиз бўлсинким, бу юрт сиз билан бизга ётдир. Қалбимиздаги ота юртимиз сари интилиш бизни шу ерда қисинди бўлиб яшашга мажбур қиладур. Бир-биримиз-ла иттифоқ, ҳолимиздан огоҳ бўлмоғимиз лозим. Айниқса, Томас Бекирга ҳушёр-

лик ва зийраклик даркор. Улар бизга эл бўлмас.

Шабнам гарчи қариянинг сўзларини бош иргаш билан тасдиқлаб турса-да, мақсадига тушунмади. Шу сабаб жим ўтираверди.

Кекса жосуснинг панду насихатини телефоннинг жиринглаган овози бўлди. Қиз “отам қўнғироқ қилаётган бўлса керак”, деган ўйда шошиб гўшакни қулоғига тутди.

- Салом, Бекир жаноблари. Отамдан хабар борми? Шундайми, умидим сиздан. Бугун вақтим йўқроқ, яхшиси ўзингиз кела қолинг, уйдаман.

Қуринмас одам Зафар Афғонийнинг бошидан совуқ сув қуйиб юборгандек туюлди. Типирчилаб, ўтирган курсисига сигмади. “Аблаҳ, қизни илин-тирибди-да», деган ўй чакмоқдек миясида чакнади. Юраги қасос ўтида ёнди.

“Сени шу дўндиқчанинг қўли билан ўлдирмасам отимни бошқа қўяман!» Титроқ қўлларини қаерга яширишни билмай, чўққи соқолини тутамлаб ўтирган Зафар Афғоний овозини ичига ютган қўйи онт ичди.

- Бир сўз айтдингизми, ҳазратим? - Шабнам телефонни жойига қўяр экан, қарияга юзланди.

- Менга изожат берсангиз, қиладирган юмушларим бисёрдир. Хизматчиларим маҳтал бўлиб қолишмасин.

Жосус уй бекасининг қўлидан ушлади, бармоқлари билан силади-да, дириллаб турган лабига босди. Худди елимга ёпишиб қолгандек узоқ вақт лабини олмади...

Тонг ёришмаган пайтда телефон қўнғироғи Зафар Афғонийни уйғотиб юборди.

- Эшитаман, - ҳазрат уйқусираган кўзларини очолмай жавоб қилди.

- Афандим, сизга чўнг хушхабар вар, - деди Туркиядан қўнғироқ қилаётган Тафиқ жаноблари.

- Не хабар экан?

- Суюнчисинида бергайсиз. Шўро ҳукумати парчаланиб кетди.

Зафар Афғоний қулоқларига ишонмади. Сапчиб ўрнидан турди.

- Сўзингиз чинми?

- Муборак бўлғай, иншооллоҳ энди Ватан бойликлари бизнинг мулкимиз бўлажак!

- Иншооллоҳ! Бу хабарни кимдан эшитдингиз?

- Арқадашларимиз айни замонда хабар вериш.

Зафар Афғоний Томас Бекирга сим қоқди.

- Шўро ҳукумати парчаланибди, шу гап ростми?

- Рост ҳазрат, ниҳоят биз мақсадимизга эришдик!

- Тантанавор оҳангда деди Бекир. - Коммунистлар зулмидан қутулган халқ Москва кучаларини тўлдириб байрам қилмоқда. Туни билан телевизорда томоша қилдим.

- Нечук мени огоҳ этмадингиз?

- Қувонганимдан унутибман, ҳазрат!

Афғоний Бекирдан қаттиқ хафа бўлди. Юрагида унга нисбатан иккинчи тугун ҳосил бўлди.

* * *

Икки кун Зафар Афғонийнинг уйи хорижий мамлакатлардан келган биродарлари билан тўлди. Меҳмонлар учун катта зиёфат берди. Қўй сўйиб, ош дамлади. Базмдан сўнг меҳмонлар Ўрта Осиёнинг харитаси тепасида тўпланишиб, мустақил мамлакатларнинг ер ости ва усти бойликлари, пахтазорлари, боғ-роғлари жойлашган ҳудудларни ўзаро тақсим қилишга киришдилар. Бироқ беш соат давом этган тортишувда улар бир тўхтамади келишолмади. Бир-бирларини қучоқлаган, бир-бирларини табриклаган ватандошлар (аслида ватангадолар) ўртасида охири-оқибат келишмовчилик юзага келди. Бойликларни тенг ва адолатли тақсимлаш мақсадида келгуси ойнинг бошида Туркияда учрашишга келишиб тарқалишди.

Зафар Афғонийнинг хонадонига келган меҳмонларнинг ташрифидан Томас огоҳ эди. Улар ўртасида қандай тортишувлар бўлганини билиши ва бу ҳақда

ўз бошлиғига хабар жунатиши лозим эди. Аммо Афғоний бу ҳақда маълумот беришни истамади.

- Кимнинг ҳимоясида юрганингизни унутманг, ҳазрат, - деди Бекир қовоғини осилтириб. - Биз сизнинг хавфсизлигингизни таъминлаяпмиз. Эртага бирор кор-қол содир бўлса, мен жавоб беришим керак. Учрашувга кимлар келган, улар нима ҳақда суҳбатлашдилар - билишим шарт!

Қария бироз қизишди.

- Ватандошларим сизни ва идорангизни кизиқтирадиган ноҳўя ҳаракат қилишмади. Биз Марказий Осиё республикаларининг мустақилликка эришганини байрам қилдик, холос.

- Бу сўзларингизни раҳбарларим эшитгудек бўлса, сиздан хафа бўлишади, ҳазрат, - деди ҳафсаласи пир бўлган Бекир. - Сиз мендан сир яшираяпсиз!

Томас бошқа гапирмади ва ҳазратнинг уйини тарк этди. Зафар Афғонийнинг юрагида учинчи тугун пайдо бўлди.

* * *

Ҳамон отасидан дарак топмаётган Шабнам Зафар Афғонийнинг телефонига қўнғироқ қилди.

- Эшитдингизми хоним, шўро давлати пароканда бўлибди. Ҳеч қулоқларимга ишонгим келмаяпти! Қандай бахт, қандай қувонч, мана энди бизлар ота-боболаримиз юртидаги бойликларга эгалик қиламиз!

Шабнам учун ҳукуматнинг тарқаб кетиши ҳам, ҳазратнинг бойликларга эгалик қилишининг заррача аҳамияти йўқ эди. Юраги ўз падарининг ташвиши билан тепарди.

- Отам ҳақида янгилик борми?

- Дилингизни хушнуд қиладиган хабар йўқ, хоним, - деди Афғоний. - Аммо сиз билан маслаҳатлашадиган муҳим гапим бор. Имкон топсангиз келинг!

- Отам туғрисидами?

- Шундай!

Шабнам ўша заҳоти Зафар Афғонийнинг уйига

ошиқди. Ҳазрат қайғули нигоҳ ила қарши олди. У қизни машинасига ўтқазиб, шаҳар четига йўл олди. Икки соатча йўл босишгач даштга келишди. Жар ёқасида машинани тўхтатди. Юрагига қўрқув соя ташлаган қиз пастга тушди.

- Хоним, - деди ҳазрат пастга тушиб. - Менинг йигитларим биродаримни шу ерда отиб ўлдиришганини аниқлашди.

Қиз турган жойида ҳайкалдек қотиб қолди.

- Ким?

- Сўраманг, буни сизга айтолмайман.

- Нечук?

- Отангиз менинг энг содиқ дўстим эди. Биз бир-биримизга суяниб қолгандик, қисмат экан-да.

- Айтинг, қотил ким?

- Мени қийнаманг, хоним.

- Яширманг!

- Қотил ўта нозик одам, хоним, кимлигини айтсам орамиз бузилади.

- Худони ўртага қўйиб онт ичаман, ҳазратим, сизнинг номингизни айтсам, Аллоҳнинг нафратига учрай.

- Мени қийнаманг, азизам, - ҳазрат атайлаб қизни ялинтириш ва кўнглида туғиб юрган ниятини рўёбга чиқариш учун унинг томонидан розилик аломати сифатида бирор гап айтилишини кутди. - Отангиз иккимиз бегоналарнинг хизматини қиладиган ва уларнинг паноҳида кун кечирадиган одамлармиз.

- Сиздан ўтиниб сўрайман, қотилнинг исмини ошкор қилинг, - кўз ёш тўкиб ялина бошлади Шабнам. - Бир умр чўрингиз бўлиб, хизматингизни қиламан, ҳазратим.

- Мени уялтириб қўймайсизми?

- Асло.

- Унда бир илтимосим бор.

- Сўзланг!

- Буни кейинчалик айтаман.

- Ҳозир айтаверинг, энди бу юртда сиздан бошқа

ишончли одамим қолмади.

- Ишонсам бўладими?

- Худони ўртага қўйиб онт ичаман.

Зафар Афғоний чўнтагидан бир даста сурат олиб, хонимнинг қўлига тутқазди.

- Бекир?!

- Ҳа, сизнинг пинжингизга кириб олган ўша ярамас падарингизнинг қотили! Карим Ризони шу ерда отиб, жасадини мана бу жарга улоқтириб ташлаган. Менинг одамларим уни кузатиб келишган. Афсуски, биродаримнинг ҳаётини сақлаб қолишга улгурмаганлар.

Шабнам ўзини ҳазратнинг қучоғига отиб йиғлаб юборди.

Шаҳарга қайтишганда қария қизга шу гапни тайинлади.

- Ўзингизга эҳтиёт бўлинг. Томасга билдирманг. Шубҳаланиб қолса, сизни ҳам йўқотиши мумкин. Ҳеч нарсадан беҳабар одамдек юраверинг. Шаҳардан ташқарига таклиф қилса рози бўлманг.

- Қасос олишим керак-ку, ҳазрат! - юрагида алам ўти ёнаётган Шабнамнинг танаси титрарди.

- Қандай усулда ўч олмоқчисиз?

- Отамни қандай ўлдирган бўлса мен ҳам шундай ўлдирмоқчиман уни!

- Бўлмайди.

- Йулини ўргатинг.

- Мавриди келади, айтаман.

Улар хайрлашдилар.

* * *

Қорачаён ўзи учун ажратилган хонада уззукун қамалиб ётарди. Бекорчи пайтларда она-юртини, бирга ўсган тенгу-тушларини эсларди. Богатирёв яраланди. Зайниддин билан Дараселининг ўқи тугаганди. Уларнинг қисмати нима бўлди? Жангариларга асир тушишдими? Ёки уларни ҳам отиб ташлашдими? Балки улар ҳам кимнингдир хизматини қилиб

юришгандир? Ўшанда ёнидаги ўқларни дўстларига берганда бундай аянчли кунлар бошига тушмасмиди? Ҳозир Ватанида юрарди! Зулайҳо билан тўйлари ҳам ўтган бўларди...

Карим Ризо сирли гойиб бўлганидан кейин Қорачаён «тиқ» этган товушдан чўчиб тушадиган бўлди. Шабнамнинг «Сен ҳам эркакмисан?!» дегандек тумтайиб боқиши уни баттар хавотирга соларди. Ўша кундан кейин қиз йигитга яқинлашмай қўйганди. Лагерда қулоғига қўйилган шоҳона уйлар, хизматкорлар қаерда? Сувдек оқиб келадиган пуллар-чи? Наҳотки алдашган бўлса? Унда нега қўпоровчиликка ўргатишди? Ким учун керак эди бу? Карим Ризо йўқ. Тақдири нима бўлади? Ким уни ҳимоясига олади?

Уйга қайтган Шабнам Қорачаённинг ошхонада чой ичиб ўтирганини кўриб, қўлидаги сумкани стол устига отди. Унинг вазоҳати хунук эди. Йигитга ўқрайиб қаради.

- Мени бирор ким сўрадимми?

- Ҳеч ким сўрамади, хоним.

Шабнам ичкарига кириб кетди. Бир муддат ўтиб қайтиб чиқди. Қўлида бир даста кийимлари. Қиз уларни йигитнинг оёғи остига ташлади.

- Яхшилаб юв!

ҚАСОС

Қариянинг фикру ёди Томасдан ўч олишда эди. Уни шаҳар ичида ўлдириб, жасадини яшириб бўлмасди. Қотилликда Афғонийнинг иштирок этиши ҳам хатарли эди. Томас ўз бошлиқларига Карим Ризони ўлдириш тўғрисида унинг топшириқ берганини айтган бўлиши мумкин. «Ўлдиришнинг осон йўли - бу заҳар», - деб ўйлади кекса жосус. Шундай қилганда ундан ҳеч ким шубҳаланмайди. Зафар Афғоний саккиз соатдан сўнг таъсир қиладиган заҳарни топиб, Шабнамнинг ҳузурига жўнади. Ҳар эҳтимолга қарши унинг бир қисмини ўзида олиб

қолди. Нима қилганда ҳам аёл киши. Бошлиқлар шубҳаланиб қолса, қийноққа бардош беролмай оғзидан гуллаб қўйиши мумкин. Бундай ҳолатда дори унга асқотиб қолади.

- Томасни ресторанга таклиф қиласиз. Ўзингизни бегоналарга танитмаслик мақсадида маҳаллий аёллар кийимида ураниб боринг. Бу кукуни овқатига ёки ичимлигига ташланг. Такрор айтаман, Томас ўта ҳушёр одам. Эҳтиёт бўлишингизни сўрайман.

- Хотиржам бўлинг, ҳазратим, мен ундан қолишмайман!

Зафар Афғоний хонимни қучоғига тортди. Титроқ лаблар манглайдан яноқларга кўчди. Худди бол сўраётган боладек чўлпиллатиб, ютоқиб ўпди.

- Ёқдими? - хоним қарияга кўзларини сузиб боқди. Унинг шу қараши вужудини вайрон қилиб юборди.

- Асал экансиз.

- Унда шошилманг, роҳатланишнинг мавриди келди, - пичирлади Шабнам.

- Қачон?

- Ўзим айтаман!

- Унгача мен адо бўламан-ку, хоним!

- Орзиқиб кутилган нарсга тотли бўлади, ҳазратим!

- Оҳ!

Афғоний яна қизга суйкалди. Унинг дудоқларидан, яноқларидан ўпди.

Хоним юзига тегиб, ачиштираётган соқолдан ғаши келди. Гавдасини орқага ташлади. Нозик бармоқлари билан қариянинг соқол босган юзига беозоргина шapati уриб қўйди.

- Йигитлардан ҳам шўхсиз-а, ҳазратим!

- Юрагимни ёндирдингиз, жоним!

- Ҳаммага ҳам юрагингиз ёнаверади?

- Шу ёшга кириб сиздек офатижонни биринчи кўришим!

Чол қизни яна бир бор белидан қучиб, бағрига

тортди.

КАРАЧИ

Нормухаммад кутаётган меҳмондан дарак йўқ. У сувга чўккан тошдек ғойиб бўлганди. Кўнглида турфа шубҳалар уйғонганди. «Мени таниб қолмадимикин», деган хавотирли ўй оромини бузганди. Шу ташвиш билан бир ойни ҳам ўтказди. Бу орада дўкондаги ишлар ҳам юришиб кетди. Хориждан келган сайёҳ ва савдогарлар пештахталардаги буюмларни «супириб» кетишганди. Нормухаммад шерикларини Эрон ва Ҳиндистонга жўнатди. Бу орада аёли ҳомиладор бўлиб, кўз ёриш вақти-соати яқинлашиб қолганди. Бир оёғи уйда бўлса, иккинчиси дўконда эди. Ишлари кўпайгани боис, Қорачаён хаёлидан кўтарилди. Аммо юрагининг нозик бир бўлагиди ҳосил бўлган ярани унутолмасди. Яра кун сайин газак олиб, вужудини кемириб, туну кунлар унга ором бермасди. Бу Ватанга бўлган адоқсиз ва шифосиз соғинчи эди. Болаликда бирга ўйнаб-ўсган дўсту ёрлари, меҳрибон падару волидаси, жажжигина сингилчаси қундуз кунлар хаёлида яшаса, тунлари тушларига кирарди. Топа-ётган бойликлари, кечираётган шоҳона ҳаёти - уларни хотирасидан ўчиролмасди. Оғриқсиз соғинч қалбини кемириб, рангу-рўйини сомон қилганди. Ҳарбий қисм унинг тақдири тўғрисида ота-онасига қандай хабар жўнатишдийкин? Жангда ўлиб кетганда, жасади борарди. Бедарак йўқолди дейишса, ота-она жигаргўшасининг йўлига кўз тикиб, бўзлаб ўтиришганми?

Нормухаммад ўзи ҳақида уларга хабар йўллашни истарди. Бироқ ким орқали, қандай етказиш даркор? Ёт элда таниш-билишлари бўлмаса. Элчихонага учрай деса, шахсини тасдиқловчи ҳужжати йўқ.

* * *

Зайниддинни Покистон орқали Афғонистон

худудига ўтиши режалаштирилганди. Икки ой муқаддам разведка бошқармасига мамлакатдаги ички вазиятни издан чиқариш, миллатларни бир-бирига гиж-гижлаш мақсадида қўпуровчилик ишларига жосуслар тайёргарлик кўраётганлиги тўғрисида махфий маълумот келиб тушганди. Афсуски, бошқарма қимматли маълумотни жўнатган алоқачисидан бошқа хабар ололмади. У изсиз ғойиб бўлганди. Натижада жангариларнинг қачон ва қайси координат орқали мамлакатга кириб келиши мавҳум бўлиб қолганди. Бу ҳақда тезкор маълумотлар йиғиш, чегарани кесиб ўтиши мумкин бўлган террорчилар кирадиган йўлакни аниқлаш мақсадида разведка бошқармаси ўз одамини жангарилар орасига киритиши зарур эди. Зайниддин бошқарма излаётган одамнинг айнан ўзи эди. У белгиланган объектни топиши, жангариларнинг ичига кириши, уларнинг Россия худудига қачон ва қайси давлат орқали кириб келишини аниқлаб, ахборот жўнатиши лозим эди.

Покистонга келган Зайниддин аввало бу ерда ўзи учун ишончли одам топиши ва унинг ёрдамида Афғонистонга ўтиб олиши лозим эди. Шу мақсадда Карачида бир ҳафта қолиб кетди. У туну-кун ишлади. Чекист Ватаннинг тинчлиги, одамларнинг осуда ҳаёт кечириши узининг ҳаракатига ва сергаклигига боғлиқ эканлигини ҳис қиларди. Аммо ёрдамчини топиш кийин кечди. Оқшомлари хорижий мамлакатларнинг мухбирлари билан учрашди. Улар шаҳар марказидаги кичкинагина барда тўпланишиб, бир қадаҳ шампанни эрмак қилишиб, кун бўйи тўплаган маълумотларни муҳимлигига қараб, пуллашарди. Бу ер ахборот олиш ва сотиш маркази ҳисобланарди.

Финляндиялик Пайва хоним Зайниддинни интиқлик билан кутарди. Танишганларига эндигина икки кун бўлсада, улар бир-бирларига ўрганиб қолишганди. Ўша куни ҳаво совиб қолганди. Пайва ўзига иссиқроқ кийим сотиб олиши кераклигини айтганда

Зайниддин унинг таклифига рози бўлиб, йўл бўйидаги дуконларга киришди. Пайва рус тилини яхши биларди. Москвадаги олийгоҳни битириб, бир йилча Ленинградда (Ҳозирги Санкт-Петербург) ўз соҳаси бўйича хизмат қилганди. Хоним кийимларни танлаб, Зайниддинга кўрсатиб, унинг маслаҳатини оларди.

- Русмисизлар? - сўради Нормуҳаммад уларнинг сўзларини тинглаб. Бир неча йилдан бери ўз она тилида сўз эшитмаган йигитнинг кўзлари чақнаб кетганди. Соф рус тилида янграган сўздан Зайниддин ажабланиб, сотувчига юзланди. Дукон эгасининг мовий кўзлари таниш туюлдию, бироқ уни қаерда ва қачон кўрганини эслай олмади.

- Сиз билан гаплашсам бўладими? - у Зайниддинга яқин келиб сўради.

- Бемалол?

- Мен русман!

- Русман?!

- Ҳа.

- Бу ерда нима қилиб юрибсиз?

- Жангариларга асир тушиб, шу ерда қолиб кетганман.

- Нега Ватанга қайтмадингиз?

- Бунинг тарихи узоқ. Рози бўлсангиз гапириб бераман.

- Қулоғим сизда.

- Аммо бу ерда эмас, холироқ жойда.

- Маъқул.

- Вақтингиз булса эрталаб шу ерга келсангиз.

- Соат саккизда кутинг!

- Раҳмат сизга!

Зайниддин чиқиб кетгач, Нормуҳаммад ўзини анча енгил ҳис этди.

Эртаси куни чекист айтилган муддатда дуконга келди. Нормуҳаммад уни уйига таклиф қилди. Шаҳарнинг бой одамлари истиқомат қиладиган ҳовлига кириб келишди. Савдогар меҳмонни ўзининг

хонасига бошлади. Ҳақиқий исмини, жангарилар қўлига асир тушиб қолганини ва бу ерга келиб қолиш сабабларини гапириб берди. Қорачаённи шу ерда кўрганини эсидан чиқармади. Санжарнинг номини эшитганда Зайниддиннинг бадани қизиби кетди. Кўз олдига ҳашаматли қабри, мактаб ҳовлисига ўрнатилган ҳайкали келди. Наҳотки у тирик бўлса? Ахир қишлоқда одамлар уни қаҳрамонга чиқариб қўйишганди-ку? Ҳукумат орден билан мукофотлаганди-ку?

- Сиз адашмадингизми, ҳақиқатдан ҳам у Санжарми?

- Нега адашай, ахир лагерда олти ойдан кўпроқ унинг хизматини қилганман!

- Уни бу ерда қачон кўрдингиз?

- Бир ойдан ўтиб қолди.

- Мен уни топишим керак. Кўрсангиз, албатта мени огоҳ қилинг.

- Тириклигим тўғрисида ота-онамга хабар жўнатсангиз. Улар мени аллақачон ўлиб кетган, деб дарду алам чекиб, аза тутиб ўтиришгандир.

- Албатта, бугуноқ сиз тўғрингизда ўз бошлиқларимга маълум қиламан.

Зайниддин қандай қилиб бўлсада Санжарни топиш ва уни ўз кўзи билан кўришни истарди.

* * *

Шабнамнинг юрагида қасос ўти ёнарди. Томасдан отасининг хунини олишни ўйларди. Лекин йўл тополмай қийналарди. Бунинг устига Томас Шабнамга қўнғироқ қилмай қўйганди. Сабр косаси тўлган қиз ниҳоят қўнғироқ қилди, аммо Томас зарур ишлар билан бандлигини айтди.

- Азизим, билсанг сени жуда соғинганман, аммо мени маъзур тутгин, қўлим бўшаши биланоқ сени ўзим топаман

Шабнам йигитни кўзлари тўрт бўлиб кутди. Ниҳоят, телефон жиринглади. Томаснинг овозини

эшитганда Шабнамнинг юрагидаги қасос ўти қайта ловуллади. Бироқ унга бўлган нафратини сездирмаслик мақсадида тилидан шундай ширин ва тотли сўзлар учиб чиқди-ки, Томас қизни чиндан ҳам соғинганига ишонмасликдан ўзга иложи қолмади. Кечки овқатни тановул қилишни қайта-қайта илтимос қилгач, хоним бу таклифни қанчалик орзиқиб кутаётган бўлишига қарамай, зўрға розилик берди. Қолаверса, таклиф Томаснинг ўзидан чиққанидан қувонди.

- Ўша кунги учрашувнинг такрорланишини истардим, - деди Томас. - Билсанг ҳанузга қадар унутолмаяпман.

- Хумори тутяпти денг, - Шабнам юрагидаги алам ва нафратни зўрға босиб деди.

- Очиғи сендек жонон билан бўлмаганман.

- Қаерга таклиф қилмоқчисиз?

- Шаҳарнинг энг зўр ва энг тинч ресторанини танла. Бу сен учун имконият.

- Фақат ресторангами?

- Ҳозирча ресторанга.

- Кейин-чи?

- Кейин қаерга боришни танлаш менинг ихтиёримда.

- Албатта, бу таклифни ҳисобга оламан.

"Карачи" ресторанига фақат пулдор кишиларгина ташриф буюрарди. Томас хонимни ним қоронғу хонага бошлаб кирди. Шабнам Зафар Афғонийнинг сўзларини ҳар қадамда эслаб турди.

Томас зиёфатдан сўнг Шабнамни уйига олиб кетишни режалаштирганди. Тансиқ таомларни буюрди. Миср виносидан ичгиси келди. Хоним ичмасди. Лекин Томаснинг таклифини инкор этмай, дадил бўлиш мақсадида бир-икки хўплам ичган бўлди, бир зумда танаси қизиб кетди. Томас қизга яқин утирарди. Қўллари унинг белига, гоҳида кўксига югурарди. Бир-икки маротаба юзидан ўпди. Шабнам: «Ажалинг қўлимда, кўнглинг тусаган ишни қил»,

дегандек қаршилик кўрсатмай ўтирди. Хаёлида Афғоний берган заҳарни Томаснинг овқатига қўшиш эди. Ҳозир иштаҳа билан овқатланмоқда, ҳали замон қорни тўяди.

Томас ёзилиш мақсадида ташқарига чиққанда қиз учун имконият туғилди. Кайфи ошган бўлса-да, ҳушёрлигини йўқотмаганди. Гандираклаб хонадан чиқиб кетди. Ҳурандалар кўп эмасди. Беш-олти киши бурчакда суҳбатлашиб ўтиришарди. Улар Зафар Афғонийнинг айгоқчилари эканлигини Шабнам билмасди. Бўш столдаги сумка ичига жойлаштирилган махсус камера суратга тушираётганидан ҳам беҳабар эди. Шабнам сумкасидан кукунни олди ва Томаснинг овқатига сепди. Йигит қайтиб келди. У столини қизга яқин суриб ўтирди. Қўлини Шабнамнинг елкасига ташлаб, шивирлади.

- Кетамизми, жоним?

- Келганимизга ҳали кўп бўлгани йўқ-ку, азизим.

- Қолган кайф-сафони уйда қиламиз.

- Овқатингни емадинг?

- Ёқмади!

Шабнам устидан биров совуқ сув қуйиб юборгандек жунжикди. Наҳотки юрак ҳовучлаб қилган меҳнати зое кетса?

- Яна бирпас ўтирайлик.

Шабнам йигитга овқат едиришни ўйларди. Ўзи ҳам нозланиб, бошини унинг елкасига қўйди. Йигит хизматқорни чақирди.

- Нима камчиликлар бор соҳиб?

- Буларни йиғиштир, бизга бошқа таом келтир. Французларнинг виносидан ичамиз!

Хизматқор идишларни йиғиштириб кетди. Шабнам мулзам бўлди.

Улар ресторандан чиқишганда вақт алламаҳал бўлганди. Томас қизни уйига олиб кетди.

* * *

Зафар Афғонийнинг одамлари Шабнам Томасни:

ресторанга бошлаб борганини айтишганда қария душманидан интиқом олиш мавриди келганидан қувонганди. Иттифоқ парчаланиб кетгандан сунг Томасни ўзининг ашаддий душманларидан бири, деб ҳисобларди. Ўн йилдан бери бирга ишлаётган бўлсада, ўзига нисбатан ҳурматсизликни қўп бор ҳис этиб яшади. Айниқса Шабнам билан алоқа қилаётганини эшитгандан кейин аламига чидаёлмади ва қўпдан бери юрагига тугиб юрган қасос олишни тезлаштиришга аҳд қилди. Ўша қутлуғ кун етиб келганди.

Қўнғироқ овозини эшитган Афғонийнинг хаёллари тўзғиб кетди. Шабнамни кузатиб юрган одамлари қайтиб келишганди.

- Нима гап? - сўради қария уларнинг юзидаги ташвишни кўриб.

- Томас заҳар қўшилган овқатни емади, соҳиб.

- Нечун?

- Ҳ ёғи бизга қоронғу.

- Шабнам қаерда?

- Томас уйига олиб кетди.

- Балки шубҳалангандир?

- Булиши мумкин.

- Томас ташқарига чиқиб, қайтиб кирдию, хизматкорга стол устини тозалашни ва янги овқат келтиришни буюрди.

Зафар Афғоний илон чаққандек ўрnidан туриб кетди. Қўлларини бир-бирига уриб, асабий ҳолда хонада юрди. «Томас шубҳаланган, Шабнамни қийнайди», деб ўйлади. Қиз қийноқларга бардош беролмай Афғонийни сотиб қўйиши мумкин.

- Ҳозироқ Томаснинг уйига борасанлар! - одамларига буюрди ҳазрат. - Тонг отгунча тинчигиб келасанлар? Назаримда энди очиқ ўйин бошланадиганга ўхшайди.

- Қизни нима қилайлик?

- Бирор туки тўкилмасин!

Йулдаёқ Томаснинг кайфи тарқаб кетганди.

- Бир зум ўтириб туриш, хоним, - деди жосус уйга киришганда. Унинг боқишларида қандайдир сохталик борлигини гоҳ сенсираб, гоҳ сизлаётганидан тушунган Шабнамнинг юраги безовталанди. Томас косада овқат олиб чиқди ва Шабнамнинг олдига қўйди. Қиз овқатга қаради.

- Ҳозиргина овқатлангандик-ку, - унинг овози қалтираб чиқди.

Уй эгаси идиш тепасидаги сочиқни олганда Шабнам йиқилиб тушишига бир баҳя қолди. Томас унинг кўзларига тикилиб турарди. Овқат қизга таниш эди. Ресторанда заҳар аралаштирган таомнинг ўзи. Томас ташқарига чиқаётганда хизматкорга тайинлаб қўйганди. Қайтиб кирганда хизматкор овқатга қиз ниманидир қўшганини айтган, жосус эса овқатни ўраб, машинага солиб қўйишни буюрганди.

- Идиш кўзингизга таниш кўринмаяптими, хоним? - масхараомуз жилмайиб сўради у.

Шабнам томоғига овқат тикилган одамдай ютинди.

- Йўқ, нега?

- Марҳамат, унда овқатдан бир қошиқ татиб кўринг!

- Биз ҳозиргина овқатландик-ку, азизим. Қорним тўқ.

- Бир қошиқ ўтиб қолар, олинг!

Шабнам ола-кула бўлиб кетган кўзларини яширишга жой тополмай қолди. Томас ундан нигоҳини узмади.

- Мен... нима десамикин, совуқ овқатни еёлмайман, томоғим оғрийди.

Томаснинг ғазаби тошди. Овқатдан қошиққа солиб, қизнинг оғзига яқин келтирди.

- Оч оғзингни, қанжиқ, боя совуқ овқатни ҳам чайнамай ютгандинг-ку!

- Томас, Томас, керак эмас...

- Овқатга нима қўшгандинг?

- Ҳеч нарса!
- Унда нега емаяпсан, манжалақи!
- Қорним тўқ.
- Ёлғон! Овқатга нима қўшгандинг? Гапир!!

Йигитнинг қўлидан қошиқ тушиб кетди. У қизнинг иягидан маҳкам чангаллади. Шабнамнинг суяк-лари қирсиллаб кетди.

- Ким топшириқ берганди, айт?! - Томас қизнинг юзига мушт туширди. Шабнам қичқириб юборди. - Гапир мегажин, ким овқатга заҳар қўшишни буюрганди?

Қиз ёрилиб, қонга бўялган лабини артди.

- Менинг айбим йўқ!

- Топшириқ берганни айт?!

Йигит қизнинг сочларини бўйнига ўради.

- Танла, овқатни ейсанми ёки ким буюрганини айтасанми!

Шабнам ҳаво етишмай ранги-рўйи кўкариб кетди. Бўш қопдек шалпайиб, жосуснинг оёғига йиқилди. Шунда кўз олдига ўлим келди. У ҳаётининг хазон бўлишини истамасди. Зафар Афғонийнинг номини айтишга оғиз жуфтладию, бироқ тили айланмади.

- Мен сендан жавоб кутяпман! - яна сўроққа тутди Томас

Шабнамнинг ёшли кўзларига Афғонийнинг совуқ юзи кўринди. "Ҳеч кимга айтмайман, ўртамизда сир бўлиб қолади", дея ичган қасамини эслади. Бироқ вақти келиб, сир ошкор бўлиб, Томаснинг қўлига тушиб қолишини ўшанда ўйлаганмиди? Афғонийнинг номини сотса, эртага нима бўлади? Томас уларни юзлаштиради-ку. Қариянинг юзига қарашга кўзлари дош берармикин?

- Ҳеч ким буйруқ бермаган, - зўрға лабларини қимирлатди Шабнам.

- Демак, мени ўлдириш фикри ўзингдан чиққан, шундайми?

Шабнам бошини силкитди.

- Сенга нима ёмонлик қилдимки, жонимни олмоқ-

чи булдинг?!

Томас қизнинг ёлгон гапираётганини биларди. У қўлидаги пичокни стол устига қўйди. Қизни қандай жазолашни яхши биларди. Эски усулларидан бирини қўлласа, булбулдек сайраб юборади. Томас коньяк шишасини олди-да, столга уриб синдириб, ўткир тигини унинг юзига яқинлаштирди.

- Энди ўзингдан кўр! Жосус шиша билан қизнинг юзини тилиб юборди. У жон талвасасига тушиб, кичқирди.

- Ўчир овозингни, қанжиқ!

- Бас қил! Айтаман, айтаман!

- Гапир?! Ким буюрганди?

Энсасига қадалган тўппонча Томасни орқага карашга мажбур қилди. У Зафар Афғонийнинг соқчиларини кўрдию, қўлидаги қонли шиша бўлагини ерга ташлаб юборди.

* * *

Шабнам бетоб эди. Юзини шиша тилиб, жароҳатлаганди. Ўрnidан туришга, турганда эса юришга қийналарди. Кўзи чандиққа тушса, юраги эзиларди. Асабий ва инжиқ бўлиб қолганди. Икки гапнинг бирида Қорачаённи қарғарди.

- Ҳой қаро ерга киргур, қаерда қолдинг, тоғора олиб кел! - Қорачаён шу заҳотиёқ тоғора кутариб кирарди. Хоним бушаниб олгунча юзини деворга ўгириб турарди.

- Тезда тукиб кел, уйни ҳид босмасин! Сен шум қадам келганингдан бери бошимга гам-ташвиш ёғилмоқда!

Шабнам тузалиб, яралари битиб, аввалги ҳолига келса, зудлик билан отасининг бу кошонасини каттароқ пулга сотиб, Германияга жўнаб кетишни режалаштирарди. Қорачаён ҳам ундан безор бўлганди. Лагердаги ҳаёт бу ердагидан минг чандон яхши эканлигини тушунди. Карим Ризога эргашиб келганидан надоматлар чекарди. Уни ўлдириб кетишга-

нидан беҳабар эди. Берилган ваъдаларнинг пучлигига энди росмана ишонганди. Бойлик ва мол-дунё ваъда қилган кимсаларнинг ўзи қаерда қолди? Нега кўринишмаяпти? Наҳотки, улар шу қадар пасткаш ва субутсиз бўлса?

Ўша кунги тушакдаги воқеадан кейин Шабнамнинг ундан қаттиқ ранжиганлиги, ҳар икки гапнинг бирида жеркиб туришидан сезиларди. «Нега нафсимнинг гапига кирдим? Тинчгина ётсам бўлардику? Ёнимга келганда, «Ҳазрат отам ўрнида ота, сиз менга сингилсиз», деганда бундай кўргилик бошига тушмасмиди? Миждозининг сустлиги, ҳали бу ишда тажрибасизлиги, йигирма беш ёшга кирган бўлсада, аёл зоти билан бўлмаганлиги бошига кулфат ёғдиришини ўйлабдими? Балои нафсининг гапига кириб, итнинг бошига тушмаган кунларни кўрмоқда. Хонимнинг тагига тоғора тутади, сассиқ ҳид уфириб турган лозимини ювади, эрталабдан кечга қадар чўридай хизматини қилади. Бундай яшаш қачонгача давом этади? Бундан кўра дайди ўққа нишон бўлгани дуруст эмасмиди?

Мана шу саволлар Қорачаённинг юрагини қийнарди, тунлар уйқусини ўгирларди. Тушларида туғилиб ўсган қишлоғини, таниш-билишларини, дўсту-ёрларини, ота-онасини ва албатта, Зулайҳони кўрганда одамнинг кузи тушмайдиган жойларга беркиниб, кўз ёш тўкиб оларди. Уларни кўмсарди, соғинчдан қалби эзилиб кетарди. Ватанидан жудо бўлганидан, хўрланганидан йиғларди. Худого нола қиларди.

- Жонимни олсанг розиман, фақат мана шу ялмоғизнинг юзини кўрсатмасанг бас!

Нима қилишини билмай аросатда юрган кунларнинг бирида уни йўқлаб келишди...

ОКЕАН ОРТИДА

Раҳбарлар ўша кунинёқ Томас Бекирнинг

ўлимидан хабар топишди. Яшаб турган уйда отиб кетишганидан ташвишга тушишди. Қотил ким, нима мақсадда ўлдирилган? Бу саволларга жавоб топиш учун туну кун бош қотиришга туғри келди. Кейинги ойларда Томас жўнатган маълумотлар кўтарилиб, қайта ўрганилди. Олти ой давомида фақат Зафар Афғоний ва Карим Ризо билан ишлаганлиги ҳамда муҳим маълумотларни улардан олганлиги ойдинлашди. Бундан ташқари, улар томонидан берилган маъ-лумотларда Томаснинг ҳаётига хавф туғдирадиган муҳим ахборотлар йўқ эди. Экспертлар Томаснинг қотили Зафар Афғоний деган қарорга келишди. Афсуски, уларнинг қарори раҳбарларга маъқул келма-ди. Бошлиқларнинг ҳам ўз тахминлари мавжуд эди.

Томаснинг жасади олдидан 42 калибрли тўппончадан отилган гилза топилган. Англияда ишлаб чиқарилган бу қурол ҳақиқатан ҳам ҳазратда бўлганми? У ёнида қурол олиб юрмаганлиги разведка идораси ходимларига аён эди. Мана шу тахминлар Зафар Афғонийни қотилликда гумон қилинишидан асраб қолганди. Яна бир тахмин Шабнамдан эди. Томаснинг жасади олдида қон доғлари қолган, шишадан эса соч толаси топилган. Экспертиза берган маълумотларда соч ва қон гуруҳи айнан аёл кишиники эканлиги айтилган. Қотилликда Шабнамнинг қўли бўлмаса-да, иштироки борлигини тахмин қилиш мумкин эди.

Қотилни топиш Жон Карлсоннинг гарданига юклатилди. Биринчи галда Шабнамнинг соч толасини олиб жўнатиши лозим эди. Тахминлар ўз исботини топадиган бўлса, топшириқ берган одамни ҳам аниқлаш, сўнг иккисини йўқотиш вазифаси топширилганди.

Жоннинг Покистонга биринчи ташрифи эмасди. Илгари ҳам бу мамлакатда уч йил хизмат қилган. Шахсий ҳаётида учраган қийинчиликлардан дили хира бўлиб, Ватанига қайтиб кетганди.

- Фақат бир шартим бор, - деди Жон жунаш олдидан бошлиғига, - мен у ерда узоқ турмайман, бир йилдан сўнг чақириб оласан!

- Сен топшириқни бажариш билан бирга Покистон ва Афғонистондаги, қолаверса Марказий Осиёдаги вазиятни назорат қилишинг керак. Амин Сардор ўз одамларини Жалолобод шаҳрига олиб борган. У ерда каттагина лагеръ ташкил этган. Кейинги пайтда бизнинг топшириқларимизни бажармай қўйди. Хориждаги элчихоналаримизни портлатишда ҳам унинг иштироки бўлиши мумкин. Қисқаси тарбиялаган одамимиз энди бизга қарши курашмоқда. Унинг танобини тортиб қўйиш учун Амин Сардорнинг одамлари ичига агент ташлашимиз лозим. Босган қадамидан огоҳ бўлмас эканмиз, у бошимизга оғир кулфатларни ёғдиради. Кўпгина мамлакатлардаги агентларимиз Амин томонга ўтиб кетишди. Марказий Осиёдаги жосусларимиз билан алоқа узилган. Ҳазратга тайинла, Амин Сардор билан алоқани мустаҳкамласин. Бизни маълумотлар билан таъминлаб турсин, - деди бошлиқ. - Ўйлайманки, сен мана шу ишларни уддалайсан! Яна бир муҳим топшириқ, Амин Сардор жойлашган манзилнинг аниқ координатини бизга жўнат. Бу ишни агентларга ишониб бўлмайди. Топшириқни ўзинг бажарасан!

Жосус ўз гарданига катта масъулият юкланганлигини ҳис этди. Бироқ ўзи учун муҳим бўлган нарсани эсдан чиқармади.

- Гонорарим қанча бўлади?

Бошлиқ учун кутилмаган савол эмасди бу. У ўрнидан турди ва дераза ёнига борди.

- Ташкилотимиз сенга ойига юз минг доллар иш ҳақи ажратган! Албатта, харажатлар ва мукофот пули бундан мустасно!

Юзида белгиланган маошнинг бир оз камлигини билдирувчи аломатлар пайдо бўлган Жон ўрнидан турди.

ПОКИСТОН

- Азизим Жон, сизни бу юртда кўраман, деб сира уйламагандим? - Зафар Афғоний хонасига ташриф буюрган эски танишини шу сўзлар билан қарши олди. - Сафо келибсиз, биродар!

Улар бир-бирларини бағриларига босиб кўришдилар.

Афғоний у билан Германияда жойлашган НТС ташкилотида ишлаб юрган кезлари танишганди.

- Тоғ тоғ билан учрашмайди, одам одам билан учрашади, деганлари тўғри эканда! Қадамларига ҳасанот, биродар.

Зафар Афғоний меҳмоннинг шарафига дастурхон безатди. Гап орасида бирга ишлаган кезларини эслашди.

- Эшитишимча, лагерингизни қандайдир одамлар портлатиб, йигитларингизни ўлдирганмиш? - сўради Жон.

Афғонийнинг қошлари чимрилди.

- Сураманг, дўстим. Мен жуда катта маблағни бой бердим.

- Бу қайси ташкилотнинг иши?

- Бирорта тирик жон қолмаган. Ҳамма ўлган. Назаримда, бу ишда русларнинг қўли бор.

- Наҳотки бирорта тирик жон қолмаган бўлса?

- Лагерда бўлган куним менга Игорь исмли русни олти ойдан бери зиндонда сақлашаётганини айтиш-ганди. Лагерь портлатилгандан кейин одамларим унинг жасадини топишолмади. Зиндоннинг қулфи бузилган. Шундан кейин бу ишда русларнинг қўли бор, деган хулосага келдим.

- Игорь топилдими?

- Одамларим изига тушган. Боши учун эллик минг доллар мукофот ажратганман.

- Эллик минг нима бўларди, керак бўлса юз минг ажратиш лозим. Шундагина бутун мамлакат бўйлаб шов-шув кўтарилади. Одамлар қидиришади.

- Ҳали ҳам кеч эмас.
- Ҳуш, энди нима қилмоқчисиз?

Олдимга қўйган мақсад йўлида курашаман.
Ортга чекиниш йўқ. Янгидан иш бошламоқчиман.

- Одамлар топдингизми?
- Ҳаракатдаман
- Истасангиз, ёрдам беришим мумкин...
- Тушунмадим?

- Қўлимда ҳозирда қочиб юрган собиқ афғончиларнинг рўйхати бор. Ҳаммасининг юрагида ўз юртларига нисбатан адовати бор. Уларнинг маошини тўласангиз хизматингизни қилишади.

- Бу яхшилигингиз бир умр қалбимда қолади.
- Шу ҳафта ичида рўйхатни қўлингизга топшираман.

- Кўнглимни кўтарганингиз учун миннатдорман, Жон!

Афғоний меҳмоннинг бу юртга нима сабабдан ташриф буюрганини билгиси келди.

- Томаснинг ўлиmidан бошлиқлар ташвишда! Мақсадим қотилни топиш!

- Мен ҳам қаттиқ қайғудаман. У билан узоқ йиллар бирга ишладим. Қотил тўғрисида бирор маълумот топдингизми?

- Агентларимиз ҳаракатда, гумондорлар ҳам йўқ эмас. Воқеа жойидан топилган далилий ашёлар қотиллик маҳаллий одамлар томонидан содир этилмаганлигини исботлади.

- Демак, қотил ажнабий экан-да?
- Нега бир кишини назарда тутяпсиз?

- Улар кўпчиликми? Назаримда, бундай қора ишлар гувоҳсиз қилинади, шекилли?

Жон ҳамсухбатининг кўзларига тикилдию, бироқ унинг қарашларидан ўзи кутган маънони тополмади.

- Афсуски, қотил ёлғиз эмас. Уч киши бўлишган.

Жон қотиллар орасида аёл киши ҳам бўлганини, воқеа жойида унинг соч толаси топилганлигини айтишига бир баҳя қолди.

- Ишингизга омад тилайман, азизим!

Жосус кетгач, Афғонийнинг хаёлига ҳар турли ўйлар келди. Гарчи унинг таклифини миннатдорчилик ва кўзларида қувонч билан кутиб олган бўлса-да, ўша қочоқларни лагерга яқин йўлатиш фикридан йироқ эди. Жоннинг идорасига яна боғланиб қолишни зинҳор истамасди. Ҳазрат одамларни ўзи топишни ва Қорачаённи уларга йўлбошчи қилиб тайинлашни, бугунни эртага қўймай у билан учрашишни ўйлади...

ВАЗИРИСТОН

Шабнам соғая бошлади. Бироқ кўп юролмасди. Ҳожатга бир амаллаб бориб келарди-да, яна тушакка ёнбошлаб, ортда қолган кечаги кунларини эслар, ширин ўй суриб, ўзини овутиб ётарди. Томас билан соҳил бўйидаги ишқий лаҳзаларни унутолмасди. Йигитнинг кенг кўкраги остида эшилиб, тўлғаниб ётиш унга бир олам ҳузур ато этганди. Бу қадар иссиқ мижозли йигитни шу пайтгача учратмаганди. Қолаверса, Зафар Афғоний ҳам бағрига босиб, аввал пешонасидан, шу баҳона дудоқларидан ўпгани ширин тушга айланганди. У билан бир тўшакда ётиш истаги борлиги қизнинг гоҳ кулгусини қистатса, гоҳида ғазабини жунбушга келтирарди. Ўша куни унинг жонига Афғонийнинг йигитлари оро кириб қолди. Эндигина номини тилга оламан деганда Томасни отиб ташлашди. Жасадини олиб, машинага юклаб, қаёқ-қадир олиб кетишгунча бир оғиз индашмади. Кетиш олдидан қонни ювиб ташланг, дейишди. Хоним Томас уни қандай қийнаганлиги тўғрисида ҳазратга оғиз очмасликларини илтимос қилмоқчи бўлдию, аммо уларнинг авзойларини кўриб, гапи бўғзида қолди. Бироқ улар бу ҳақда қарияга, албатта, айтган бўлиши керак. Шундай азобга чидаб, номини сотмагаидан ҳазрат мамнун бўлгандир?

Афғонийнинг ишончини қозондим, деб ўйларди

қиз. Бироқ нега ундан ҳанузгача дарак йўқ? Нега шу пайтгача излаб келмаяпти? Одамлари орқали бўлса ҳам бир бора хабар олса бўларди-ку? Балки йигитлари Томаснинг қийнаганини айтган бўлишса, қариянинг ҳафсаласи пир бўлдимиди? Йўқ, Зафар Афғоний уни унутолмайди. Шабнам тирик экан, ундан ҳамиша хавфсираб яшайди. Қачондир бу хонадонга кириб келади, ҳол сўрайди, узрини айтади.

Кутилмаганда Зафар Афғонийнинг одамлари хонимнинг уйига келиб, Шабнамнинг лозимларини ювиб ўтирган Қорачаённи олиб кетишди. Қаёққа ва нимага олиб кетишаётгани тўғрисида унга индашмади. Ҳазратнинг ёмон ниятда чақирмаганини Қорачаён у билан учрашганда билди. Қария уни ширин сўзлар ила қарши олди.

- Сиздан хабар ололмадим, бўтам, - деди у. - Карим Ризо жаноблари сиз ҳаққингизда менга кўп яхши гапларни айтгандилар. Ишларим кўпайиб, сизнинг суҳбатингизни ололмаганлигим учун каминанинг узрини қабул қилсангиз.

Қорачаён шаънига билдирилган мақтовдан хурсанд бўлди. Миннатдорчилигини қўлларини кўксига қўйиб изҳор қилди.

- Унутмаганингиздан хурсандман, ҳазратим, кеч бўлса ҳам учрашдик. Шунинг ўзи мен учун катта бахт!

Ширинсўзлик, хушмуомалалик, иккиюзламачилик, оз гапириб, кўп тинглаш хислатлари бу йигитда мавжудлигини билган Афғоний ундан яхшигина айғоқчи чиқишини билди.

- Лагерда кўрсатган жасоратларингиз тўғрисида эшитганман, - деди йигитнинг чақнаб турган кўзларига тикилиб. - Биз сиздек мард ва жасур йигитларни ҳамиша қадрлаймиз. Илгари сиз таълим олган лагерь фанимларимиз томонидан портлатиб юборилганлигидан хабарингиз бўлса керак. Лекин биз бундан руҳий тушкунликка тушганимиз йўқ. Қалби Ватан ишқида ёнган йигитларимиз бор экан, биз

курашни давом эттираемиз. Шу мақсадда бир гуруҳ ватандошларимизни тўплаб, янги лагерь очдик. Эртадан бошлаб ўша ерда иш бошлайсиз.

Қўлини кўксига босиб турган Қорачаён ҳазрат билдирган ишончдан қувониб, юзларига табассум ёйилди.

- Ишончингизни оқлайман, ҳазратим.

- Биз тўплаган йигитлар турли мамлакат вакиллари. Бироқ уларни ягона мақсад йўлида бирлаштириб, тарбиялашингизга тўғри келади.

- Қўлимдан келганча топширигингизни бажараман, ҳазратим.

- Шуни эсингизда тутинг, бўтам. Сизнинг одамларингиз биз томонимиздан берилган топшириқларни айтилган жойларга бориб, халқнинг онгига сингдирмоқлари лозим. Улар афсунгар мисоли одамларни ўзларига жалб этмоқлари, зукколик билан у ердаги камчилик ва нуқсонларни топа олишлари, уларни бўрттириб, эл кўзига кўрсатмоқлари жоиз.

- Маъқул, ҳазратим.

- Ўз қишлоғингизда биз тарафга ўтадиган, бизни қўллаб-қувватлайдиган ишончли кимсалар борми? Давлатдан норози бўлган одамларнинг исми шарифларини биласизми?

- Албатта, бундай кишилар топилади, ҳазратим.

- Уларнинг исми-шарифини бир парча қоғозга ёзиб беролмайсизми?

- Жоним билан!

Қорачаён ҳазратнинг йигитлари олдида қўйган қоғозга ўзи таниган ва билган кимсаларнинг номини ёза бошлади. Уларнинг сони элликдан зиёд эди. Улар давлатдан ёки коммунистлардан зулм кўрган кимсалар эмас, балки Қорачаён ҳазратга ўзини яхши кўрсатиш ниятида номини тилга олган танишлари эди.

- Бизни аёллар ҳам қизиқтиради. Улар энг яхши тарғиботчи ҳисобланишади, - деди рўйхатга кўз югуртириб чиққан Афғоний.

Қорачаён рўйхатни давом эттирди. Ўзи таниган ва билган йигирмага яқин аёлларнинг номини ёзди. Уларнинг кўпчилиги ўзининг қариндошлари эди.

- Буларнинг орасидан энг ишончли аёлларнинг номини белгиланг?

Жосус белгилаган аёллар орасида Зулайҳонинг исми ҳам бор эди. Биринчи гада унинг номи остига чизик тортди.

- Буларни шу ерга олиб ўтамизми, ҳазратим, - сўради у рўйхатни Зафар Афғонийнинг қўлига узата туриб.

- Бизнинг одамларимиз улар билан учрашади..

- Мана шу аёлни шу ерга олиб ўтишнинг иложи борми?

Қорачаён Зулайҳонинг исмига эътиборни қаратди.

- Бу ожиза кимингиз бўлади, бўтам?

- Армияга жунашим олдидан менга унаштириб қўйилган қиз.

- Ҳаракат қиламиз, - ҳазрат бош ирғади. - Ишни эртадан бошлайсиз.

Қорачаён ўзида йўқ хурсанд эди.

ЛАГЕРДА

Зайниддин барга кириб келганда шом бўлганди. Ичкарида хорижлик журналистлар кўп эмасди. Пайва хоним ўзининг австралиялик ҳамкасби билан учрашиб қолганди. Улар бир столда бир-бирларига қараб ўтиришарди. Пайва ҳамкасбига Зайниддинни таништирди. Улар суҳбатларини давом эттиришди.

- Кўришмаганимизга бир ой бўлиб қолди, қаерларда юрибсан? - сўради Пайва ҳамкасбидан.

- Афғонистонда эдим.

- У ердан қандай янгиликлар топиб келдинг?

- Амин Сардор жанобларидан интервью олгани боргандим!

- Ҳўш?

- Амин Сардор Формададан бир мил нарида

Жалолободдан унча олис бўлмаган Нингаҳар каналининг апельсинзор ва зайтунзор боғлари орасида тўрт хотини, ўн икки фарзанди, 250 га яқин одамлари билан бирга яшамокда.

- У томонга ўтдингми?

- Биз Нингаҳар каналининг бўйигача бордик. Бу ерда толибонларнинг 100 зиёд соқчилари туну кун қўриқчилик қилишаркан. Каналнинг нариги соҳилига пашшани ҳам ўтказишмаяпти.

- Нега уни толибонлар қўриқлашмоқда?

- Раҳнамоимиз Амин Сардорни «бизнинг азиз меҳмонимиз», деб эътироф этгандан сўнг унинг хавфсизлигини ҳам таъминлайди-да! Буниси ҳам майли, биз қайтишимизда жангариларга дуч келдик. Улар бу ердан 560 чақирим олисдаги тоғнинг ён бағрида ўзлари учун горлардан қўналга қуриб яшашмоқда.

- Улар кимнинг одамлари экан? - сўради Пайва.

- Кимнинг одамлари эканлигини билмадим, аммо кўпчилиги собиқ шўро аскарлари!!

Зайниддинга шу маълумотнинг ўзи етарли эди. Лагерни топса, қолган ишлар ҳал бўлишига ишонарди. Бошлиқлар томонидан айтилган объект шу бўлиши мумкин эди. Зайниддин ўзи излаган одамларни журналист айтган жойдан топишга умид қилди. Бироқ уларнинг ичига кириш мумкинми? Туни билан шу тўғрида бош қотирди. Ўйлаб-ўйлаб охири бир қарорга келди.

Нотаниш йўллар, нотаниш одамлар, уларнинг нигоҳига тушмаслик учун у фақат кечалари йўл юрарди. Мамлакатдаги ҳар бир қишлоқнинг ороми бузилганди. Кичик-кичик гуруҳларга бўлинган тўдалар туни билан бир-бирларини ўққа тутишарди. Ёнаётган уйлардан кўтарилаётган аланга узоқлардан кўриниб турарди. Босилган ҳар қадам Зайниддин учун хатардан иборат эди. Тоғнинг чуққисидан бир тўда қуролли одамларни кўрди. Таваккал қилиб пастга тушди. Соқчилар уни ўраб олишди. Ай...

деб сўроқ-савол қилишди. Қўл-оёғини боғлаб, чодир томон судраб кетишди. Тошлар Зайниддиннинг кийимларини йиртиб ташлади, бадани шилиниб, танаси қонга беланди. Уни чодир олдига келтириб ташлашди. Йигирма чоғли жангарилар тутқуннинг тепасига йиғилишди. Ҳамма наша чекавериб қизариб, сузилиб кетган кўзларини Зайниддинга қадашганди..

- Ким экан бу?

- Турқини қаранглар, бу ернинг одамига ўхшамайди.

- Нима бало, ўлиб қолганми?

Жангарилардан бири қўлидаги қайноқ чойни Зайниддиннинг юзига сочиб юборди. У сапчиб тушди. Жангарилар қийқириб кулишди.

- Тирик экан, кўзини очди!

- Айёрлик қилиб ётган-да!

- О, аблаҳей, тулкига ўхшайди-я!!

Бирдан жангарилар ўзларини четга олишди. Зайниддин бошини кўтариб, ачишаётган юзини ўзи томон келаётган одамга бурди. Унинг губор тўлган кўзларига бошига қора салла ўраган, елкасига чакмон ташлаб олган бу одамнинг башараси иссиқ кўринди. У тутқунга тикилди. Шунда уларнинг нигоҳлари учрашди. Бу Санжар эди. Юзидаги соқолини ҳисобга олмаганда илгари қандай бўлса, ҳозир ҳам шундай эди.

- Санжар! - деди у қуруқшаб қолган лабларини қимирлатиб.

Қорачаён турган жойида сапчиб тушди. Унинг ҳақиқий исмини бу ерда ҳали ҳеч ким билмасди.

- Танимадингми, мен Зайниддинман!

Қорачаённинг қўли белидаги тўппончага югурдию, бироқ тутқуннинг қуролсиз ва беҳол ётганини кўриб, шаштидан тушди.

- Бу ерга қандай қилиб келиб қолдинг?

- Сени излаб келдим!

- Нима, асирга тушганмидинг?

- Ҳа, ўшанда мени ҳам тутиб олишганди.

Қандайдир нотаниш одамларнинг қўлида уч ой яшадим. Шерикларим бир иложини қилиб мени қутқариб олишди. Бу ерда, ҳалигидек наша деган нарсага ўрганиб қолган эканман. Уйга қайтганимдан кейин дарё бўйларига наша экиб, тирикчилигимни ўтказиб юрдим. Кимдир ишларимдан хабар топиб, органга айтган экан, мелисалар уйимни тинтиб, яшириб қўйган нашаларимни топиб олишди. Етти йилга қамаб юборишди. Отамни ўзинг биласан, жаҳли тез одам, нашага ўрганганимни эшитиб оқ қилди. Турли идораларга Афғонда хизмат қилганман, ёрдам беринглар, деб ариза ёздим. Охири раҳм қилишдими ёки афғонда хизмат қилганим жонимга оро кирдими ишқилиб, амнистия сабаб, турмадан чиқариб юборишди. Қишлоқда қолиш оғир эди. Бир томондан, отам оқ қилган, иккинчи томондан ўзинг билгандек нашага кўнгил қўйиб қолганман. Бошим қотиб, охири яна қайтиб келдим.

- Мен сенга ёрдам беролмайман, - деди Қорачаён қўлларини ёйиб. - Бу ерда ҳамма ўзи учун ўзи курашади.

- Тушунаман, лекин сен билан бирга бўлсам дегандим. Ахир бу ерда мени сендан ўзга танишим йўқ! Сафингга қабул қил!

Қорачаён кулди.

- Бизнинг сафимизга қўшилмоқчимисан?

- Бошқа қаерга ҳам бораман?

- Унда имтиҳондан ўтишингга тўғри келади, ошна. Бу ернинг ўз қонун-қоидалари бор. Ҳар кимни ҳам сафимизга олавермаймиз!

- Қандай синов экан?

- Айтсам кўрқиб, ичинг ўтиб, қочиб кетасан-да!

- Айтавер, кўрққан номард!

- Шундай де!

- Йигит кишида гап битта бўлади, ошна!

- Кейин пушаймон бўлмайсанми?

- Пушаймон булган ит!

Қорачаён кулди. У атрофда турган шерикларига

боқди. Унинг юзида заҳарханда кулгу пайдо бўлганди. Хаёлида келгинди бу йигитнинг бошлаб додини бериш, ўзини таниган гувоҳни йўқотиш эди.

- Эшитдиларингми, бу боланинг гапини?

Жангарилар қийқириб кулишди:

- Эшитдик!!

- Эшитдик!!

Қорачаён шеригига буюрди.

- Еч қўлини!

Жангари ханжарни олиб, тутқуннинг қўл ва оёғи боғланган чилвирни кесди. Зайниддиннинг қўл-оёқлари увишиб қолганди. Ўрнидан туролмай ўтирди. Шунда у жангариларга назар ташлади. Ҳақиқатан ҳам уларнинг турки-тароватидан турли миллат вакиллари эканлиги билиниб турарди. Кўзларида инсонга меҳр учқунлари сезилмасди. Улар қўтирган махлуққа ўхшарди.

- Ўрнингдан тур! - буюрди Қорачаён ҳамқишлоғининг оёғига тепиб. Зайниддин турди.

- Абу Саид! - қичқирди Қорачаён. Узун бўйли, кенг гавдали, турки-тароватидан одамнинг юраги сесканадиган барваста йигит олдига келди..

- Меҳмонни чиғиригингдан ўтказ!

- Шунга-я?! - масхараомуз тиржайди Зайниддинга юзланиб. - Чуқурроқ нафас чиқарсам, икки метр нарига учиб кетади-ку!

Жангарилар кулишди.

Абу Саид енглари шимарди. Жангарилар ортларига чекинишди. Ўртада майдон пайдо бўлди. Зайниддин ҳайрон эди. Уларнинг мақсадларини билмасди. Бир жангариларга, бир ҳамқишлоғига боқарди. Қорачаён иккита ханжарни ерга санчди. Шундагина Зайниддин унинг мақсадини тушунди.

- Омон қолсанг биз билан бўласан, йўқса, охиратда қўришамиз! - деди кўзини қисиб. - Бирор васиятинг бўлса айтиб кет!

- Яхшиликча бу ердан кет, ёш экансан бекорга ўлиб кетмагин!

- Жаннатдан бизга ҳам жой олиб қўйиш эсингдан чиқмасин!

Жангарилар оғизларига келган сўзларни тилларига чиқариб қичқиришарди.

Абу Саид ханжарлардан бирини қўлига олди. Қўзларини тутқунга тикканча турарди. Ҳамма жим қолди. Пичоқни олиши олишувга тайёрлигини билдирарди. Абу Саид бир ҳамла билан рақибини тинчитиб ташлайман, деб ўйлаганди. Зайниддинни ўзи томон юришини кутмади. Ғалабасига ишонган паҳлавондек рақиб томон бостириб кела бошлади. Шунда уларнинг нигоҳлари тўқнашди. Ватанга бўлган муҳаббат, хоинларга бўлган чексиз нафрат ва газаб томирларидаги қонни кўпиртириб юборди. Яқинлашиб келаётган Абу Саиднинг кўзларига тик боқди. Бу кўзлар тубида нимадандир ҳадиксираш, ҳайиқиш билан бирга ўзига нисбатан ҳаддан ташқари ишонч борлигини сизди. Жангари яқинлашиб қолганди. У қўлидаги ханжарни ўйнатиб, худди эрмаклагандек Зайниддиннинг кўкраги томон ниқтади.

- Берироқ кел, қўрқма, сени қийнаб ўтирмайман, бир зарба билан бўйнингни сапчадек узаману бу ёруғ дунёнинг азобларидан қутултираман! - деди. Сўнг қаҳ-қаҳ отиб кулди.

Ҳамманинг кўзи ўз ҳаёти учун курашаётган йигитларда эди. Жангарилар бундай томошани кўп кўришган бўлса-да, иштиёқ билан кузатишарди. Абу Саиднинг иккинчи ҳамласида ханжар Зайниддиннинг қорин терисини шилиб ўтди. Жиз этган оғриқдан бадани жимирлаб кетди. У пайт пойларди. Ўзига ортиқча бино қўйган олифтанинг хатога йўл қўйишини кутарди. Зайниддиннинг чекинишини Абу Саид қўрқоқлик деб биларди. Ҳамон тиржайганича уни таъқиб қиларди. Кулгудан тўхтамасди. Зайниддин ҳарбийда қўл жанги билан бир йилча машқ қилиб, тажриба орттирганди. Рақибига қачон ва қандай усулда зарба беришни биларди. Ортга чекинаётганининг сабаби шунда эди. Бу орада Абу

Саид яна йигитга ҳамла қилди. Зарбага чап бермоқчи бўлган Зайниддиннинг оёғи тошга қоқилиб, йиқилди. Худди милтиқ гумбирлагандек қийқириқ борлиқни ларзага келтирди. Абу Саид кирза этигини йигитнинг кўкрагига қўйди. Унинг кўзлари галабасидан мамнунлигини билдирарди. Жангари ханжарни йигитнинг кекирдагига мўлжаллаб, пастга энгашди. Ҳамманинг нигоҳи қонхўрда эди.

- Ўлдир!!

- Калласини узиб ташла!

- Кўзларини ўйиб ол!

- Қорнини ёр!!

- Тезроқ бўлсанг-чи, ўлишини кўргим келяпти!

Жангариларнинг қийқириқларидан Зайниддиннинг қулоғи битаёзди.

Қорачаён ҳам мамнун эди. Томошадан завқ-шавқ олаётгандек атрофдагиларга виқор билан боқарди.

Кутилмаган зарбадан Абу Саиднинг қўлидаги ханжар учиб кетди. Иккинчи зарба иягига келиб текканди. У чалқанчасига йиқилди. Зайниддин қандай қилиб уни тепди - буни ҳеч ким пайқамасди. Бир зум жимжитлик чўккан лагерь яна момақалди роқдек гумбирлаган кулгудан ларзага келди. Абу Саид кўзини очганда, Зайниддин тепасида турарди. Бу ердаги қонунга биноан қўлидан ханжари тушган одам мағлуб ҳисобланарди ва ўлимга маҳкум этиларди. Бироқ Зайниддин бу қонундан беҳабар эди.

- Ўлдир!

- Ўлдир!

- Ўлдир!

Чор тарафдан қийқириқлар янгради. У ерда ётган жангарини ўлдиришни истамасди. Шу билан синов ниҳоясига етди, деб ўйлади. Кутилмаганда Абу Саид ўрнидан турди ва йигитлар орасини ёриб ўтди-да, қуюндек тоғ томон чопиб кетди. Ортидан жангарилар қийқириб қолишди. У тез чопар, изидан қувган одам етолмасди. Қорачаён жангарилардан бирининг автоматини олди ва тоғ томон чопиб бораётган

қочокни нишонга олди. Отилган ўқлар мўлжалга тегмади. Гоҳ эмаклаб, гоҳ чайқалиб бораётган Абу Саид ўқларга чап берарди. Бу орада улкан тошлар олдига етиб борганди. Ўзини уларнинг панасига урди.

- Қувинглар! Тириклай тутиб келинглар! - қичқирди Қорачаён шерикларига қарата. Жангарилар улоқчилардек қийқиришиб қочокнинг изига тушишди. Шомга қадар излашди, бироқ топишолмади. Ҳаммалари дилгир кайфиятда қайтишди. Лагердан тирик одамнинг қочиши мумкин эмасди.

Эртаси куни Қорачаён Зафар Афғонийга қўнғироқ қилиб, Зайниддин тўғрисида унга сўзлаб берди. Кекса жосус уни текшириб кўриш лозимлигини, ҳозирча қўз-қулоқ бўлиб туришни тайинлади. Афғоний одамларига сим қоқиб, Зайниддин тўғрисида маълумот жўнатишни тайинлади. Орадан икки кун ўтгач, Афғоний одамларидан маълумотнома олди. Улар ҳақиқатдан ҳам Зайниддиннинг наша билан қўлга тушиб, қамалганини, отаси "оқ" қилганини тасдиқлаб, туман газетасида чоп этилган "Оқпадар" сарлавҳа остида берилган мақолани ҳам қўшиб жўнатишганди.

- Шеригингизга ишонишингиз мумкин, - деди ҳазрат Қорачаёнга. - Ҳақиқатдан ҳам унинг гаплари рост экан. - Бироқ ҳушёрликни йўқотманг, бўтам. Қўзингиздан қочирманг, синаб кўринг! Ишончингизни қозонса, ўзингизга ёрдамчи қилиб олинг!

Қорачаён ҳазратнинг кайфияти яхшилигидан фойдаланиб, Абу Саиднинг қочганини ҳам айтди.

- Нега отиб ташламадингиз? Зудлик билан топинг, у узоққа кетолмайди, ўша атрофда яшириниб юрган! - деди бироз асабийлашиб.

- Бугуноқ уни тутиб, бошини ўзим дорга иламан!

- Дор ясаб овора бўлиб юрманг, бўтам. Битта ўқни пешонасига жойланг қўйинг!

Қорачаён машғулотларни тўхтатиб, Абу Саидни қидиришга киришди. Бироқ жангариларнинг бир ҳафталик уриниш самара бермади.

ПОКИСТОН

Жон гарчи ҳамкасбининг қотили тўғрисида аниқ маълумотга эга бўлмасда, асосий шубҳаси Шабнамдан эди. У билан учрашиб суҳбатлашса, бундан Зафар Афғоний огоҳ бўлиб қолиши ҳамда ўртадаги муносабатнинг кескинлашуви эҳтимолдан узоқ эмасди. Шабнамнинг соч толасини қўлга киритган бўлсада, юртига жўнатишга шошилмади. Қотиллик тасдиқланадиган бўлса, Шабнамни Германияга ёки бошқа бирор давлатга қандайдир баҳона билан жўнатишга тўғри келарди. Афғонистонда ташкил этилган ҳазратга қарашли лагернинг разведка бошқармаси билан келишилмай ва уларни хабардор қилмасдан очилиши ҳам Жоннинг шубҳасини кучайтирганди. Улар билан алоқада бўлган кимсалар нафақат Афғонистондаги, балки жаҳоннинг бошқа мамлакатларида ташкил этилаётган бундай лагерларни, албатта, разведка бошқармаси билан келишилган ҳолда очиши керак эди. Улар орасидан танлаб олинган жосуслар биринчи галда разведка бошқармасининг манфаатлари йўлида хизмат қилиши, уларнинг топшириқларини бажаришлари лозим. Жон қўлидаги қочоқлар рўйхатини унга беришга қарор қилганининг боиси ҳам шунда эди. Ҳазрат хиёнат қилди. Жоннинг телефон қўнғироқларига жавоб бермай қўйди. Жон у билан ҳисоб-китобни кейинга қолдирди. Бошқарманинг топшириғи билан Афғонистонга жўнашга мажбур бўлди. Унинг мақсади Амин Сардор жойлашган манзилни аниқлаш ҳамда бу ҳақда марказга маълумот жўнатиш эди. Жўнаш олдидан Жон бу мамлакатда хизмат сафарида бўлган ватандоши журналист Том билан учрашиб қолди. Суҳбат чоғида у Зафар Афғоний томонидан ташкил этилган лагернинг қаерга жойлашганлигини айтиб берди. Эртаси куниеъ Жон кийимларини алмаштириб, эски чакмон остидан «М-16» автомат туппончасини осиб,

йўлга отланди. Икки кун юрди. Пурвиқор тоғлардан ошди. Қўлидаги харитага қараб, манзилга қийинчиликсиз етиб келди. Узоқдан лагерни кўрганда чарчоқларини унутгандек бўлди. Тошлар орасида нафасини ростлаб, сўнг пастликка тушишга қарор қилди. Тошга бошини қўйиб, кўзи илинди. Қанча ухлаганини билмади. Қулоғига пастга тушаётган тошларнинг овози чалиниб, уйғониб кетди. Қўлига автомат-туппончани олди. Тепалик сари кимдир тирмашиб чиқарди. Боқини пастга қаратиб олганлиги боис унинг юзи кўринмасди. Жон унинг яқинлашишини кутди. Жон талвасасида тепаликка чиқаётган одам ўзининг пешонасини автоматнинг учига уриб олганда, пастга юмлаб тушишига бир баҳя қолди.

- Кимсан?

Бу Абу Саид эди.

- Мени ўлдиришмоқчи бўлди, - деди қочоқ.

- Ким?

- Пастдагилар!

- Улар кимлар?

- Одамхўрлар!

- Нега сени ўлдиришмоқчи бўлишди? Жазога лоийқ айб қилгандирсанда?

Савол Абу Саидни довдиратиб қўйди. Милтиқ ўқталиб турган бу одамнинг кимлигини билмасдан унга «ёрилиб» бўлмасди.

- Сиз кимсиз?

Жон унинг саволини эшитмагандек:

- Лагердагилар кимнинг одами? - деб сўради.

- Зафар Афғонийнинг!

Жон бу ерни тўғри топиб келганлигидан мамнун бўлди.

Абу Саид қочиш сабабини яширмади.

- Энди нима қилмоқчисан?

- Ўзим ҳам билмайман, - деди қочоқ бироз ўйланиб.

Жон хаёлига келган фикрни айтди.

- Бу ердан қочиб ҳеч қаёққа кетолмайсан.

Шерикларинг тутиб олса гуштингни майда-майда қилиб ташлайди. Ҳамма томонни Афғонийнинг тарафдорлари ураб олишган. Мен сени Қорачаён билан яраштириб қўяман. Аммо бир шарт билан! - қочқонинг кўзларига тикилиб деди у.

- Айтинг!

- Лагерда бўлаётган ишлар тўғрисида менга хабар бериб турасан!

- Шу холосми?

- Ҳозирча шу, бошқа топшириқ чиқиб қолса ўзим маълум қиламан.

- Мана телефон, ҳафтанинг сешанба кунлари кечки пайт қўнғироқ қиласан. Агар садоқат билан хизмат қилсанг, сени ўзим билан олиб кетаман. Муҳим ахборотлар учун минг доллар ҳақ тўлайман. Ўртамиздаги суҳбатни ҳеч ким билмаслиги керак. Ҳатто Афғоний ҳам. Тушундингми?

- Тушундим, - деди Абу Саид Жоннинг қўлидан телефонни олар экан, минг доллар ҳақ тўланишини эшитиб ўзида йўқ хурсанд бўлиб кетганди.

Жон лагерга тушди. Ўзини журналист деб таништирагани учун соқчилар унга қаршилиқ кўрсатишмади. Жонни Қорачаённинг ҳузурига олиб боришди.

- Сиз ҳақингизда яхши гапларни эшитганман, - деди Жон Қорачаён билан кўришар экан.

- Кимдан? - ҳайрон бўлди Қорачаён.

- Карим Ризо жанобларидан!

- Сиз у кишини танийсизми?

- У жаноб билан дўстлигимиз бор эди.

- Карим Ризо тирикмилар? - ҳайратдан кўзлари катта-катта бўлиб кетган Қорачаён Жонга яқин келди.

- У киши ҳозир Европада яшаяптилар. Бу ерга келиб қолишлари ҳам мумкин.

- Мен у кишини бедарак йўқолган деб эшитгандим.

Жон унинг ишончини қозониш мақсадида ўзи

билган воқеани сўзлаб берди.

- Ҳазрат илгариги лагерда кўрсатган жасоратингиз, айниқса қочоқ бир йигитни жазолаганингизни мароқ билан бизга сўзлаб бергандилар. Ҳақиқатан ҳам мен сизнинг жасоратингизга қойил қолганман!

- Бундай ишлар лагерда бўлиб туради, - деди мақтовлардан талтайиб кетган Қорачаён. - Аслида у йигитни тириклай ўтда ёқиш керак эди.

Кетиш олдидан Жон унга мақсадини айтди.

- Сиздан бир илтимосим бор, биродар.

- Бош устига, жаноб!

- Абу Саид исмли йигитни танийсизми?

Қорачаён анграйиб қолди.

- Нечун сўроқлаяпсиз?

- Уни йўлда учратиб қолдим. Олдингизга келаётганимни эшитиб кўп ялинди. Озгина қўрқоқлик қилибди. Бир қошиқ қонидан кечсангиз. Бечора бу тошлар ичида қаерга ҳам боради? Тоғу-тошларда бўриларга ем бўлиб, ўлиб кетгандан кўра шу ерда хизматингизни қилгани маъқул эмасми?

- Ўзи қаерда?

- Ҳув баланд тошнинг ортида беркиниб ётибди.

- Айтганингиздек, у қўрқоқлик қилди. Бундай қуён юраклар сафимизда бўлмаслиги керак. Лекин сизнинг ҳурматингиз учун майли, уни қайтариб оламан! - ваъда берди у.

- Сизга ишонсам бўладими?

- Сўз бераман, ҳеч ким унга тегмайди!

- Ташаккур!

Жон лагерда ўзига хизмат қиладиган ишончли одам топганидан мамнун эди. Абу Саид билан яна бир бор суҳбатлашиб, уни нималарга эътибор беришини уқтириб, Жалолободга йўл олди.

Жон Амин Сардорнинг лагерьи жойлашган қишлоқни қийинчиликсиз топиб келди. Бироқ Нингаҳар каналининг сўл томонида тошлардан қурилган биноларда тиш-тирноғигача қуролланган соқчилар «журналист»ни ичкарига қўйишмади.

- Амин Сардор жаноблари ҳеч кимни қабул қилмайдилар! - дейишди посбонлар журналистнинг илтимосларини рад этиб. - Сизга маслаҳатимиз - бу ердан тезгина йўқолинг. Акс ҳолда зиндонга ташлашлари мумкин.

Жон ортига қайтди. Гарчи излаб келган одами билан учрашолмаган бўлсада, қайсидир жиҳатдан ўзига топширилган вазифани уддалаганди. Унинг ўткир кўзлари худди кино тасмасидек атроф-теваракни, соқчилардан бир чакирим олисдаги зайтунзор ва хурмозорлар орасидан кўзга ташланиб турган чодирларнинг жойлашишини, улар оралигидаги масофани, тахминий ўлчовларнинг ҳисобини олишга улгурганди. Ортига қайтганда математик ўлчамлар биров чалкаш бўлса-да, Амин Сардор яшаётган лагернинг топографик харитасини чизди. Вазирис-тонга қайтганда харитани ўз идорасига жўнатди. Орадан бир ойча ўтиб, Судандаги кимёвий қуроли ишлаб чиқарувчи фабрика вайрон қилинди. Кения ва Танзаниядаги элчихоналар портлатилди, Тинч океанидаги лайнер чўктирилди. Буларнинг барчаси разведка бошқармасининг Амин Сардорга бўлган шубҳасини кучайтирди. Қўпоровчилик ишларида Амин Сардорни айблашди ҳамда ундан ўч олиш йўлларини излашди. Орадан кўп ўтмай унинг Жалолободдаги лагерьига «Томогавк» ракеталари ёғдирилди. Ракеталар Жон томонидан берилган маълумотлар ва ўлчовларга асосланиб отилганди. Координат аниқ бўлмаганлиги сабабли Амин Сардор ва унинг одамлари талофат кўрмади. Бироқ ракеталар тушган жойлар дўзахга айланганди. Зайтунзор ва хурмозорлар ўрнида куйиб, қора кулга айланган тупроқ қолганди. Бирорта тирик жонивор омон қолмаганди. Амин Сардор зудлик билан ўз манзилини ўзгартиришга мажбур бўлди. Одамларнинг тирик қолиши Жоннинг жиддий хатоси эди. Разведка бошқармаси ноаниқ маълумот жўнатгани учун унга

хайфсан эълон килди. Мана шу воқеа сабаб бўлиб, бир пайтлар меҳмон тариқасида қабул қилинган Амин Сардорнинг толибонлар билан бўлган муносабати кескин ёмонлашди. Оддий афғонлар «Амин Сардорнинг шум қадами билан юртимиз бошига кўпгина кулфатлар тушди», деб ҳисоблашарди.

МАРЖОНБУЛОҚ

Хорижлик меҳмонлар орасида Зафар Афғонийнинг одамлари ҳам бор эди. Улар асосан шаҳар ва қишлоқларга келишарди. Ўзларининг «қариндошларини, уруғ-аймоғларини» излаб, ота-боболари яшаган юртнинг тупроғини тавоб қилиш ниятида эканликларини айтишарди. Аммо уларнинг бу ерда на уруғ-аймоғи, на ота-боболари яшаганди. Улар асир тушган кимсалардан олган маълумотларга таяниб, лагерда тушунтирилган ахборотларни мияларига кўрғошиндек қуйиб келишганди. Маҳаллий аҳоли, айниқса, қариялар фалон йиллари бу қишлоқнинг номи бундай эди, бу ерда фалончи бой яшаганди, уни шўро ҳукумати қулоқ қилиб, Ватандан бадарға қилганди, дейишганда росмана ишонишарди ва меҳмонлар учун ўз уйларидан жой беришарди. Меҳмонлар қишлоқда ҳафталаб ҳамда ойлаб қолиб кетишарди. Ўзлари билан олиб келган пулларни ғараз мақсадларга сарф қилишарди. «Саховатли» инсон эканликларини кўрсатиш мақсадида масжидлар қуришарди. Ўз ғояларини тарғиб қилишарди. Диний низоларни келтириб чиқариш учун миш-мишлар тарқатишарди. «Оталари яшаган» бу юртни обод қилиш, бу ерларда ҳам завод-фабрикалар қуриш тўғрисида гапиришарди. Ўзларининг ён дафтарчаларида исми-шарифлари кўрсатилган кишиларнинг уйларига боришар, уларнинг давлатга бўлган муносабатини ўрганишарди. Қўлга тушиб, қамалиб чиққан амалдор, мансабдор кимсалар келгиндиларнинг энг яқин маслаҳатгўйига айланганди. Уларни асосан шу тоифадаги кимсалар

қўллашарди. Бундан ташқари, келгиндилар қишлоқ ёшларини «Ўз юртлари»да ўқитиш ва тарбиялаш мақсадида уларнинг исми шарифларини ёзиб олишарди. Энг «ишончли» одамларнинг фарзандларини ўзлари билан хорижга олиб кетишга тайёрлашарди.

Зулайҳоларнинг уйига ўрта ёшлардаги аёл кириб келди.

- Келинг опа, - остонада уни қизнинг ўзи қарши олди.

- Зулайҳоларнинг уйи шуми, айланай?

- Шу, - қиз аёлни ичкарига таклиф қилди.

- Мен узоқдан келдим, синглим.

Қизнинг юраги шув этди, узоқда уларнинг қариндоши йўқ эди-ку? Ким бу?

- Қадамингизга ҳасанот, опа, хуш келибсиз.

- Мени олдингизга яқин одамингиз жўнатдилар.

- Ким экаи?

- Орамиздаги суҳбат сир бўлиб қолиши керак, синглим.

Қиз баттар хавотирланди.

- Хотиржам бўлинг опа, мен оғзи бўш қизлардан эмасман.

- Шундай-ку, олдингизга жўнатган одам бу суҳбатимизни сир сақланишини қаттиқ тайинлаганлар. Ҳар эҳтимолга қарши мана бу нонни қўлингизга олиб, бировга айтмайман, деб қасам ичсангиз, бир-биримизга бўлган ишонч мустаҳкамланади-да.

Зулайҳо иккиланди. Бу қадар сирли суҳбат ким учун керак бўлиб қолдйкин, деган ўйга борди.

- Мендан хавотир олманг опа, гапингизни айтаверинг, нон ушлашим шарт эмас.

- Ишончли бўлгани яхши-да, ўргилай.

Зулайҳо ноилож нонни олди ва пешонасига суртди.

- Мана энди айтсам бўлади, ўргилай.

- Тезроқ айта қолинг, опажон, юрагим ҳовлиқиб кетяпти!

Аёл орқасига қараб олди ва қизнинг қулоғига

• шивирлади.

- Сизга салом олиб келдим.

- Кимдан?

- Санжарбекдан!

- Санжарбекдан?! - Зулайҳо сесканиб тушди.

- Ҳа, айланай ўзингиз унаштириб қўйилган Санжарбекдан!

- Уни душманлар билан бўлган жангда ўлиб кетганига тўрт йил бўлди, опа.

Аёл кўзларини олиб қочди.

- Бахтингиз бор экан, синглим, қайлигингиз отишма пайтида яраланиб, беҳуш бўлиб қолган. Шериклари уни «ўлди», деб ташлаб кетишган экан. Бахтига афгон йигитлари Санжарбекнинг нафас олаётганини сезиб қолишиб, ёрдам беришибди. Уч-тўрт ой даволаниб, ўзига келибди. Ҳозир тирик!»

- Ёлгон гапиряпсиз? Ахир унинг ўлигини қишлоққа олиб келишган. Ўзимизнинг қабристонга қўмишган.

Аёл орқа-олдига қараб олди.

- Тобут ичига бошқа одамнинг ўлиги солинган.

- Мени алдаманг!

Меҳмон ёнидан қоғоз олиб қизга узатди.

- Бу Санжарбекнинг сизга ёзган хати! Бунга ҳам ишонмасангиз, мана суратлари.

Зулайҳо хатни ҳам, суратларни ҳам таниди. Санжарнинг бироз озиб кетганлигини ҳисобга олмаганда ҳеч ўзгармагандек эди.

- Агар йигитингизда кўнглингиз бўлса, уни яхши кўрсангиз, сизни ўзим билан олиб кетаман. Бечора йигит кечаю кундуз сизни ўйлаб, ранги-рўйи сомон бўлиб, чўпдек озиб кетган. Муҳаббат деганлари ёмон дард экан, айланай. Ҳажрингизда куйиб адо бўлди бола бечора. Раҳмингиз келсин. Бир-икки ҳафтага вақт топиб, олдига ўтиб келмасангиз бўлмайди!

- Ўзи келавермабди-да?

- О, синглим-а, ахир одамлар нима деб ўйлаши мумкин. Элнинг оғзига элак тутиб бўлармиди? Мелиса билса, қамаб қўяди. Гулдек йигитнинг умри

турмада ўтсинми?

Зулайҳо ўйланиб қолди. Унинг тириклигига, кутаётганига ишонди. Боришим керакми, деган савол бошини қотирди. У бир зум ўйланиб қолди ва қаршисида турган аёлнинг кўзларига боқиб:

- Қачон кетасиз? - деб сўради. Унинг товушидан мойиллиги сезилиб турарди.

- Сиз тайёр бўлсангиз ҳозир жўнаймиз ўргилай...

- Унда жиндай кутиб туринг!

Зулайҳо уйга кириб кетди.

АФҒОНИСТОН

Зафар Афғоний ташкил этган янги лагерда жангариларга асир тушган ўттизга яқин собиқ шўро аскарлари тўпланишганди. Шундан олти нафари Покистон ва Араб Амирликларидан келган ажнабийлар эди. Улар икки тоифага - «В» ва «С» гуруҳига ажратилганди. «В» гуруҳидаги йигитлар, асосан, одамларнинг онгини заҳарлаш, уларнинг дунёқарашини ўзгартириш, бир-бирига гиж-гижлаш, ички низоларни келтириб чиқариш, Афғоний томонидан ишлаб чиқилган ғояларни тарғиб қилиш билан шуғулланса, «С» гуруҳидаги жангарилар қўпурувчилик сирларини ўрганишарди.

Қорачаён қисқа фурсатда ўзини кўрсатди. У йигитларни тинимсиз машқ қилдиарди. Саид Мустафо лагерда қандай тартиб ўрнатган бўлса, у ҳам шундай интизомни жорий этди. Зафар Афғоний Қорачаённинг ишларидан хушнуд эди. Ўрнини босадиган ворис топилганидан боши осмонга етганди.

Жоннинг мақсади лагерни ўз тасарруфига олиш эди. Йигитларни қандайдир диверсия ишларига эмас, балки айғоқчилик санъатидан бохабар қилиш, уларни ўз идорасининг манфаатлари йўлида ишлатиш, қайноқ нуқталарга жўнатиш ва вазиятни издан чиқаришдан иборат эди. Ҳазрат ўзи бошлаган ишга Жоннинг суқўлишини хушламасди. Якка ўзи

ҳукмроқлик қилиш истагида эди. Қариянинг Жонга ён бермаганлигининг ўзга омили ҳам мавжуд эди. У Туркияда Амин Сардорнинг элчиларидан бири билан суҳбатлашганди.

- Биз одамларингизни қурол-аслаҳа, кийим-кечак, озиқ-овқатлар билан етарлича таъминлаймиз. Бунинг учун сиз разведка бошқармаси билан алоқани узишингиз, фақат бизга итоат этишингиз шарт. Жанобларининг ўзлари ҳам бу ташкилотдан юз ўгирдилар. Тарих ўз саҳифаларидан шўро давлатини ўчириб ташлади. Энди дунёнинг барча мамлакатлари биз билан ҳисоб-китоб қилишга мажбур, - деди элчи. - Афғонистон бизнинг қўл остимизда. Бу давлатнинг эгаси бизмиз. Унинг эртанги кунини биз белгилаймиз. Толибонлар раҳнамози мулла Муҳаммад Умар ҳазратлари Амин Сардор жаноблари билан биродарлик ва қариндошлик ришталарини ўрнатганлар. Ўз қизларини Амин Сардор жанобларига шаръий никоҳлаб берганларидан огоҳдирсиз. Шундай бўлгач сиз ҳам биз билан ҳамкор бўлсангиз ёмон бўлмасди.

Бу таклифдан ҳазратнинг боши осмонга етди.

- Амин Сардор жаноблари биздек ожиз қулларига шундай ишонч билдирган эканлар, албатта, бундан бошимиз фалакка етгусидир. Муборак таклифлари шу соатдан эътиборан ижобат бўлгусидир. Ул зоти шарифга менинг беадад саломим бирла хизматларига туну кун ҳозир эканлигимни билдирасиз, деган умиддаман!

Зафар Афғоний Туркиядан қайтгач, ўз одамларига Афғонистоннинг турли бурчакларида дайдиб юрган ватандошларини тўплашни буюрди. Таниш-билишлари ёрдамида хорижлик йўриқчиларни ҳам таклиф қилди. Қорачаёни уларга бош қилиб қўйди. Ўзи ишлаб чиққан ғояларни уларга таништира бошлади. Амин Сардорнинг одамлари ваъда қилинган қурол-аслаҳа, кийим-бош ва озиқ-овқат маҳсулотларини келтиришди. Ажнабий йигитлар келиб қўшилди. Бундан хабар топган Жон қандай қилиб

бўлсада ўртадаги муносабатни бузишга ҳаракат қила бошлади. Аммо Жон ўзига уни қанчалик яқин олмасин, барибир ҳазрат лагердаги ишлар туғрисида оғиз очмади. Жосус билан учрашиб юрган кезлари Амин Сардорнинг одамлари яна қарияни безовта қилишди. Улар лагердаги ишлар хусусида қизиқишмади. Фақат аввалги топшириқни эсига солиб кетишди.

- Разведка бошқармаси ходими билан алоқани узасиз, бугундан бошлаб учрашувни тўхтатасиз!

Зафар Афғоний Жон билан аввалги муносабат девори бузилганлигини айтишни истамади. Уларнинг асоси борки, бу таклифни ўртага ташлашмоқда. Шу боис сабабини суриштирмади.

- Шу ойнинг охирида Амин Сардор жанобларининг энг содиқ дўстларидан бири лагерга ташриф буюрмоқчи, - деди унинг олдига келган вакил. - Тай-ёргарлик кўриб қўйишингизни маслаҳат бераман!

- Ўринсиз саволимни менинг қизиқишим деб қабул қилгайсиз, жаноб, - деди Зафар Афғоний Амин Сардорнинг вакилига, - у кишининг бу ерга келишларидан мурод недур?

Вакил андак ўйга толди. Айтмоқчи бўлган фикрини хаёлан жамлаб олди.

- Ўз одамимиз бўлганлигингиз боис, сиздан яширадиган сирим йўқ. Хаттоб жаноблари Чеченистон сафарига отланмоқдалар. Шулар сабаб ул зот ўзлари билан бир гуруҳ йигитларни олиб кетмоқчилар!

Зафар Афғоний умидлари пучга чиққанини тушунди. Шунча қилган меҳнатлари, сарфлаган маблағлари кўз олдига келди. Улар бежиз унинг одамларини қурол-аслаҳа, озиқ-овқат билан таъминламаганини тушунди. Ахир у йигитларини узоғи билан бир-икки ой ичида Ўрта Осиё республикаларига киритмоқчи эди-ку! Ўйлаб юрган режалари нима бўлади? Ҳазрат миясига болға мисоли урилаётган бу саволлардан довдираб қолди. Йигитлари ҳозир ўзига ҳаводек зарурлигини тушунтирмоқчи бўлди.

- Тақсир, - деди у вазминлик билан, - хабарингиз бордирки, камина кўпдан буён Ўрта Осиёни ўз тасаруфимга олиш мақсадида лагерни ташкил қилиб, юртпарвар йигитларни тўплагандим. Уларни ватандошларим кўзлари тўрт бўлиб кутишмоқда.

Вакил ҳазратнинг мақсадини тушуниб етди.

- Бундан ташвишланманг, ҳазрат. Марказий Осиё жумҳуриятларини босиб олиш биз учун муаммо эмас. Худо хоҳласа узоғи билан беш-олти ой ичида сиз Туркистон ўлкасида ўз ҳукмронлигингизни бошлайсиз.

- Иншооллоҳ, - деб юборди ҳазрат.

* * *

Абу Саид Жонни алдамаганди. У берган ваъдасининг уддасидан чиқди. Ҳафтанинг белгиланган кунлари Жоннинг ён телефони жиригларди. Абу Саид тоғлар орасида бўлаётган воқеалардан уни огоҳ қилиб турарди. Амин Сардорнинг одамлари лагерга қанча қурол-аслаҳа ташлаб кетганини айтганда Жон ҳазратнинг бежиз ўзини олиб қочмаётганлигини тушунди. Демак, «яширинча Амин Сардорнинг одамлари билан алоқа қилиб юрган», деган хулосага келди. Орадан кўп ўтмай унинг айғоқчилари Зафар Афғоний «Ал-Қоида» гуруҳининг Покистондаги бўлимига чақирилганидан ҳам хабардор қилишди. Бошқарма Зафар Афғонийдан умидини узганди. Кекса агент Жонга хизмат қилишдан очиқчасига бош тортди. Бошқарма қарияни Покистон махфий хизмат маҳкамасига сотилган, деган хулосага келди. Уни ўзларининг биринчи рақамли душмани, деб билишди. Бу орада Абу Саид яна бир бор Жоннинг телефонини безовта қилди. У қисқагина қилиб, шу ойнинг охирида лагерга Хаттобнинг ташриф буюришини айтди. Жон учун кутилмаган янгилик эди бу. Ўша заҳотиёқ у ўз бошлиғига ушбу маълумотни юборди. Бошқарма кекса жосус билан Хаттобнинг учрашувига йўл қўймасликни Жоннинг гарданига юклади. Жосус

Зафар Афғонийни йўқотиш режасини ишлаб чиқди. Ёлланган қотил топиш масаласида бош қотирди. Лекин ишончли одам топилмади. Шундан кейин ишни ўз зиммасига олди. Ҳазратнинг машинасига кичкинагина қўлбола бомба қўйишни режалаштирди. Ўша кунлари Афғонийнинг кўнгли ниманидир сезибми, ўзининг яшаш жойини тез-тез ўзгартириб, шаҳарнинг турли бурчакларидаги квартираларда тунаб юрарди. Одамлари билан ҳам кам учрашар, муҳим ишларни ёрдамчилари бошқариб турарди. Жон уни шу атрофдалигини билса-да, қайси уйида яшаётганлигидан беҳабар эди. Орадан бир ҳафта ўтиб, Зафар Афғоний ўзининг доимий яшаш уйига қайтиб келганини эшитиб, ҳазратнинг изига тушди. Режасини амалга ошириш учун тонг саҳарда ҳазратнинг кўча эшиги олдига қутига жойлаштирилган портлагич мосламани қўйиб, ғойиб бўлди. Эшик очилиши биланоқ бомба портлаши лозим эди. Орадан ун дақиқа ўтиб, ўша даҳшатли портлаш юз берди. Бироқ кўча эшикни Жон кутган одам эмас, балки унинг хизматкори очганди. Тасодиф туфайли Афғонийнинг жони омон қолганди. Режасининг амалга ошмаганидан Жон каттиқ афсусланди. Саросимага тушган ҳазрат соқчиларининг сонини кўпайтирди.

Боши қотган Жон бундай ишларни Шабнамнинг қўли билан амалга оширишга қарор қилди ва унинг уйига йўл олди.

- Келганингиз яхши бўлди, Жон, бу ерда ёлғизликдан ўлиб қоладиганга ўхшайман. Ҳолимдан хабар оладиган одамим йўқ. Имкон қилиб, ҳозироқ мени Германияга жўнатиб юборинг. Худо хайрингизни берсин!

- Жоним билан сизга ёрдам бераману, аммо бир ишда сизнинг кўмагингиз лозим.

- Гапиринг, ҳар қандай ишга тайёрман, фақат мени жўнатиб юборсангиз бас!

Жон гапни узокдан бошлади.

- Томаснинг қотилини аниқлашда ёрдам берасиз!

Қизнинг юзидан қон қочди.

- Қийин ишни айтдингиз...

- Ахир сиз бундан хабардорсиз-ку! - жиддий оҳангда сўради қизишиб кетган Жон.

Хоним қалтираб кетди. Жосус ундаги ўзгаришни пайқади.

- Нега бундай деяпсиз?

- Менинг қўлимда инкор этиб бўлмайдиган маълумотлар, ҳатто гувоҳларим бор. Уларни юзлаштиришим мумкин!

Жоннинг дадил сўзлари, бунинг устига хонимнинг кўзига тикилиб гапириши Шабнамни адо қилганди. Руҳий хужум енгганди. Қолаверса, «гувоҳларим бор», деганда хонимнинг кўз олдига Зафар Афғонийнинг югурдаклари келди. Зеро, улар ўзларини ҳазратга содиқ қилиб кўрсатсалар-да, пул учун муҳим маълумотларни, ҳатто ўз хўжайинларининг кирди-корларини сотишга тайёр кимсалар эканлигидан Шабнам огоҳ эди.

- Мени мажбурлашди, Жон! - қиз юзини чангаллаб йиғлаб юборди.

- Ким?

- Афғоний. У Томаснинг овқатига заҳар қўшишни буюрганди. Унинг айтишича, отамнинг қотили ўша аблаҳ экан.

- Буни сиз кимдан эшитдингиз?

- Афғонийнинг ўзи айтди!

Жоннинг бу ерда қиладиган биргина иши қолганди. Ёнидан қуролини чиқарди. Шабнам кичқириб юборди.

- Жон, Жон, бундай қилманг, отам иккимиз сизларга содиқ эдик, хиёнат қилмаганмиз. Қанчадан-қанча ўз миллатдошларимизнинг яширин ишларидан сизларни воқиф қилганмиз-ку!

Отилган ўқнинг овози қизнинг кичқириғини босиб тушди. Шабнам ўқ тешиб ўтган кўксини чангаллаб, ҳамон дод соларди. Жон қизга масхараомуз жилмайди. У иккинчи ўқни отишни истамади.

Қизнинг қийналиб, азобланиб ўлишини истади. Хонадан чиқиб кетишдан олдин шу сўзларни айтди:

- Қачондир отангнинг куни сенинг ҳам бошинга тушиши керак эди, қанжик! Ўлимнинг олдидан билиб қўй, сендек ватангадолар ҳеч қачон бизга дўст бўлмаган! Вақти келиб, сени ҳам итдек отиб ташлашимиз керак эди! - Жон қуролини қўлтиғи остидаги ғилофга жойлаб, ортига бурилди. Унинг айтган сўзлари қизга оғир ботди. Сўниб бораётган кучини тўплаб, мадорсиз оёқларини зўрға судраб диван олдига келди. Қонга ботган, қалтироқ қўлларини ёстиғи остига чўзди. Жосус эшик олдига етганда ортидан узилган ўқ уни остонада кулатди...

МАРЖОНБУЛОҚ

Адҳам Собирович мамлакат ичкарасига ноқонуний йўллар билан диний адоватларни келтириб чиқаришга даъват этувчи варақаларни тарқатишда айбланаётган тўрт нафар фуқаро устидан жиноий иш қўзғатганди. Тергов ҳаракатлари олиб борилаётган кунлар хонасига ўрта ёшлардаги йигит кириб келди. Пўрим кийинган, кўринишидан анчагина маданиятли ва ўқимишли кўринарди.

- Сиз жиноят иши қўзғатган тўрт йигитни бугуноқ озод қиласиз, - деди худди томдан тараша тушгандек. Прокурор унинг сўзларидан ҳайрон қолди.

- Нега, ахир улар давлатга қарши варақалар тарқатишда айбланган, гувоҳлар бор.

- Йигларнинг бирортаси қамалмасин, - деди йигит бепарволик билан. - Қанча сўрасангиз ташлаймиз.

Прокурор ўйланиб қолди. Йигитнинг «қанча сўрасангиз ташлаймиз», деган сўзи қулоғига шу қадар ёқимли эшитилдики, ҳатто ўтирган ўрнида қимирлаб қўйди. Лекин ушбу жиноят иши юқори идораларнинг назоратида бўлганлиги учун бойлик илинжида ёнган юраги шу заҳотиёқ музлади.

- Мен бундай қилолмайман, улар қилмишларига

яраша жазосини олиши керак. Одамларни Ватанга ва осуда ҳаётимизга қарши исёнга даъват этувчи варақалар тарқатишда айбланишган. Маслаҳатим бундай одамларнинг ўртасига тушмаганингиз маъқул.

- Адҳам Собирович, сиз қамоққа олган бу йигитларнинг ҳаммаси яхши одамларнинг болалари. Ўзингизга жабр қилиб қўйишингиз мумкин.

- Нима, бу шантажми?

- Аксинча, сизни огоҳлантириш.

- Огоҳлантириш? Нимадан, кимдан огоҳлантириш? - ҳайрон бўлди прокурор.

- Бу йигитлар қамаладиган бўлса сиз ўтирган курсингиздан, шунча йилдан бери топган обрўйингиздан айрилиб қолишингиз мумкин.

- Сиз кимсиз? - прокурорнинг аччиғи чиқди.

- Мен оддий фуқароман.

- Менга қаранг, фуқаро, сизга менинг ишимга аралашмаслигингизни маслаҳат бераман. Сиз айтган йигитларни қамайман. Улар камида ўн йилга озодликдан маҳрум этилади.

- Шундай денг? - йигит прокурорнинг кўзларига тикилди.

- Шундай!

- Кейин пушаймон бўласиз?

- Ўрнингиздан туриг-да, хонамдан чиқиб кетинг!

Меҳмон ёнидан бир даста суратларни олиб, прокурорнинг столига ташлади. Адҳам Собирович бир йигитга, бир суратларга қаради. Ерга тиз чўктирилган одамларнинг бўйнига пичоқ тираётган, қонига беланиб ётган мурдалар тепасида турган одам кўзига таниш туюлди. Суратларнинг ҳар бири қўрқинчли эди. Одамнинг юрагига ваҳима соларди.

- Менга бу суратларни нега кўрсатяпсиз? Қўрқитмоқчимисиз?

- Асло, мен сизни қўрқитиш фикридан йироқман. Сиз суратдаги одамларни азоблаб ўлдираётган йигитга диққат билан разм солинг!

Адҳам Собирович яна суратларга разм солди.

Қўлидаги қонли ханжарни 'маҳкам ушлаганча кўзларини бақрайтириб, юзида совуқ табассум билан боқиб турган кимсани таний олмади.

- Бу суратни менга алоқаси йўқ, - деб уларни бир четга суриб ташлади.

- Хотирангиз ўтмаслашиб қолибди, чоғи, Адҳам Собирович. Начора ёрдам бериб, ёдингизга солиб қўяман. Қўлида ханжар тутган бу йигит сизнинг ўғлингиз Санжарбек бўлади.

Прокурор қотиб қолди. Бир сониядан сўнг ўзига келди.

- Ёлғон! Менинг ўғлим жангда қаҳрамонларча ўлган. Уни ўз қўлим билан тупроққа қўйганман!

- Бироқ тобутини қўйгансиз, шундайми? Очиб ичида жасад борлигини қўрганмидингиз, Адҳам Собирович?

- Тухмат қилаётганлигинг учун ҳозироқ мелиса чақириб қаматаман!

- Чақиринг, мени қамоққа олиб кетадиган мелиса аввал сизни қамамасмикин, Адҳам Собирович? - деди меҳмон пинагини бузмай. - Суратдаги йигитни ўғлингиз эканлигига шубҳа қилаётган бўлсангиз, мана бу суратларни ҳам томоша қилинг-чи, зора таниб қолсангиз.

Меҳмон иккинчи чўнтагидан беш-олтита суратларни олиб, прокурорнинг олдига ташлади. Адҳам Собировичнинг кўзлари чакчайиб, ранги бўздек оқариб кетганди. Расмлар орасида Санжарнинг Зулайҳо билан бирга тушган суратлари ҳам бор эди. Қиз билан қачон ва қаерда учрашишди? Наҳотки, у ўғлининг олдига борган бўлса?

- Ўғлим қаерда? - тилга кирди ниҳоят вужудини совуқ тер босган прокурор.

- Хавотир олманг, у эртанги бахтли кунимиз учун курашмоқда. Мана шу сиз қамоққа олган йигитларни қўлидаги варақаларни ўғлингиз тайёрлаб, бу ердаги юртдошларига тарқатишни буюрган. У жангарилар тайёрлайдиган лагернинг бошлиғи.

Адҳам Собирович нотаниш кимсага нима де-
йишини билмай қолди.

* * *

Зулайҳо хориждан қайтиб келгач, маҳалласида
яшаётган хотин-қизларни ўз атрофига тўплаш билан
банд бўлди. Ҳазратдан қизларни жамлаш тўғрисида
буйруқ олганди. Бундан ташқари, варақалар келиши
биланоқ, ана шу ишончли аёллар ёрдамида уларни
қишлоққа ва маҳаллаларга зудлик билан тарқатиши
лозим эди.

Зафар Афғонийнинг одамлари Зулайҳони чегара-
дан олиб ўтишгач, уни Қорачаённинг олдига олиб
боришди. Қизнинг назарида севгилиси кимсасиз тоғ-
лар орасидаги қандайдир чодирларда эмас, балки
кошона, қаср уйларда яшаётгандек туюлганди. Аҳво-
лини кўриб, дили вайрон бўлди. Ортга қайтишнинг
иложини тополмади. Йиллаб юрагини ўртаётган
соғинчми ёки пешонасига тушган қисматнинг юкими
уни йигитнинг қучоғига бош қўйишга мажбур қил-
ганди. Қорачаённинг юрагини бир четида тугунга
айланиб қолган Ватанга бўлган соғинч ҳислари
типирчилаб, уйғоқлигини билдирди. Ота-онаси, дўст-
лари, таниш-билишларининг тақдири билан қизиқди.
Отасининг туман прокурори бўлиб ишлаётганидан
қанчалик қувонган бўлса, онасининг жасадсиз қабр
тепасида афғон чекиб, охир-оқибат хаста бўлиб қол-
ганидан қайғурди.

Зулайҳо Қорачаённинг чодирда бир ҳафта
яшади. Биринчи кун қиз йигитнинг тўшагида ўзининг
бокиралиги билан видолашган бўлса, иккинчи кундан
токи кетгунига қадар қайтиб унинг қучоғига кирмади.
Улар бошқа-бошқа жойда ётишди. Зафар Афғоний
қизни Покистонга олиб кетди. Уйда бир ҳафта
ушлаб турди. Соҳибжамол бу жонон қариянинг
юрагини безовта қилганди.

- Сизнинг вазифангиз ўз атрофингизга бизга
содиқ, вафодор аёлларни топиш. Гуруҳингизга қў-

шилган ҳар бир аёлга юз доллар ҳақ тўлайсиз. Уларга қимматбаҳо тилло буюмларни совға қилинг. Пулнинг юзига қараманг. Муҳими - одамлар сизга эргашсин. Улар гуруҳингизга аъзо бўлгач, албатта эрларини ҳам бизга хизмат қилишга мажбур қилишади, - деганди Зафар Афғоний у билан учрашган куни. Шундан сўнг кекса жосус қизни ўзига ром этиш мақсадида унинг олдига бир даста пулни ташлади. - Одамларимиз сиздан хабар олиб туради. Ҳар ойда пул билан таъминлашади!

Дийдорлашув баҳона Афғоний қизга олтин сирга, узук ва бошқа кўплаб қимматбаҳо совғаларни инъом қилди. Зулайҳонинг кўзлари яшнаб кетди. Зафар Афғоний тилло буюмларни бекорга инъом этмаганди. Кечки пайт хонасида танҳо қолишгач, қизни тўшагига таклиф қилди. Зулайҳонинг кўз олдига сеvimли ёри келди. Олти кун унинг ёнида бўлганини, аммо ёри тунда қизнинг истакларига муштарак бўлолмаганини эслади. Санжар ўзини «вақтинчалик бетоб» қилиб кўрсатди. Қизнинг эса хумори ёзилмай, юрагига зулмат чўкканди. Отасининг ёшидан улуғ бўлган кимса уялмай муҳаббат изҳор қилганда хаёлида ўша видолашадиган тунги лаҳзалар жонланганди. Қалбининг тубида мудраб ётган аёллик ҳирси жунбушга келганди. Аммо Зулайҳо ўзини қўлга олди. Қариянинг таклифига қошларини чимириб, кўз қарашлари билан норозилик ифодасини баён қилди.

- Мен унаштирилганман, ёримга бевафолик қилолмайман, - деди. Бироқ кекса ошиқ қизнинг овозида кескин ва қатъийлик оҳангини сезмади. У ўрнидан турди ва темир сандиқдан бир тизим садафни олиб, ўз қўли билан қизнинг оппоқ бўйнига тақиб қўйди.

- Ярашди, - деди жилмайиб. - Ойнага боқинг-чи?

Зулайҳо кўзгу олдига бориб қолганлигини сезмади. Садаф ҳақиқатдан ҳам унга ярашганди. Қўллари билан ушлаб кўрди. Букилган жойларини тўғрилади. Зафар Афғоний қизнинг ортида турарди.

Пишиллаб олаётган қайноқ нафаси Зулайҳонинг сочлари орасидан ўтиб, бўйнига урилиб турарди. Қария титроқ қўллари ила қизнинг елкасидан силади.

- Муборак бўлсин, оппоғим!

Зулайҳонинг мамнун бўлганини унинг ойнада кўришиб турган аксидан билди. Шундан сўнг қария сочларини, кейин баданини силади. Зулайҳо танасида ҳаракатланаётган қўлларга қаршилиқ кўрсатишга куч тополмади. Қария елкасидан кучиб, юзини ўзи томон бурганда ички бир куч унинг елкасига бош қўйишга мажбур қилганди.

Зулайҳо Афғонистондан қайтгандан сўнг Зафар Афғоний томонидан берилган топшириқни бажаришга ўзида мажбурлик ҳиссини туйди. Зудлик билан атрофига қиз-жувонларни тўплади. Ҳазрат берган маблағни уларга сарфлади. Тилла тақинчоқлар совға қилди. Зулайҳо топшириқни бекаму-қўст адо этиб юрар экан, вужудидаги ўзгаришни анча кеч ҳис этди. У ҳомиладор эди. Ҳомиласи тўрт ойликдан ўтиб қолганди. Буни ота-онасига сездирмасликка қанчалик уринмасин барибир юзидаги доғлар, қорнининг кун сайин дўмбайиб бориши сирини ошкор қилиб қўярди. Ҳомила беш ойликдан ўтганда қизнинг кўнгли шўр ва аччиқ таомларни тусай бошлади.

Санжарнинг олдига бориб келгандан сўнг у қабристонга чиқмай қўйганди. Экилган райҳонлар қуриб, қовжираб, ер билан битта бўлиб, тупроққа қоришиб кетганди. Кифоят опа туман марказига кучиб кетганди. Ўғлининг қабрига ойда бир келарди. Синиб кетган ёдгорликни қоровул бир амаллаб тикка қилиб қўйганди. Чўкиб бораётган қабр атрофини тиканаклар босганди.

Санжар Зулайҳо билан учрашгандан сўнг ақли кўп нарсаларга етмай, боши қотганди. Қандай қилиб ўлмаган, жасади топилмаган одамни уйига тобут жўнатишдийкин? Қайси жасорати учун қаҳрамонга чиқариб қўйишганига ҳайрон бўларди. Мактаб биносига ҳайкалини ўрнатишганидан қотиб-қотиб куларди.

- Ҳали буниси нима бўлибди, вақти келиб, миллий қаҳрамонга айланаман. Ўшанда одамлар менинг ҳайкалимни мактабга эмас, бутун бир вилоят марказига ўрнатишади, - дерди ғурурланиб.

Зулайҳо кечаларни уйқусиз ўтказарди. Юрагини шу қадар қоронгулик босандики, бечоранинг кўнглига қил ҳам сизмасди. Ўзига топширилган ишларни ҳам бир четга йиғиштириб қўйди. Келаётган аёллар билан учрашмасди ҳам. Уйда ёлғиз ўтиришни ёқтирарди. Бўйидагини ота-онаси ҳам сезиб қолишганди. Бироқ оғир оёқли кизларидан боланинг отаси кимлигини сўрашга ботинишолмасди. Уни ранжитиб қўйишдан кўрқинибди. Ўша куни тўлғоқ тутишдан бир соатча аввал Зулайҳо бошига рўмолини ташлаб, уйдан чиқиб, қабристон томон жўнади. Кўчаларда одам кўринмасди. Эл уйқуга кетганди. Аёзли кеча ойдин эди. Қизнинг юрагини алам ўртгарди. Қилган хатоларини бугун тушуниб етганди. Нега у Покистонга борди? Нега Ватанига хиёнат қилган йигитга номусини топширди?! Нега унинг юзига қараб тупурмади? Нега ватангадоларнинг топширигини бажариб юрибди? Нега ўз элига, ўз ватанига хиёнат қилишни ихтиёр айлади? Бундан кўра қаро тупроқ остига тириклай кириб кетгани яхши эмасмиди? Қорнидаги норасида гўдақдан вақти келиб, «кимнинг боласисан», деб сўрашса нима деб жавоб беради? Нега уни қорнида борлигини сезганда олдириб ташламади? Нимага ишонди? Унинг ёлғон ваъдаларигами? Юртни ўзгаларга топшириш учун қилаётган хизматигами? Аслида у ким? Қизнинг йўл-йўлакай ўйлаб келаётган ўйлари худди юраётган йўллари каби узун, адоқсиздек туюларди.

Зулайҳо аста-аста қадам ташлаб, Санжарнинг қабри тепасига келди. Совуқ тупроқ устига ўтирди. «Мен ит бўлдим, сендек Ватан хоинига номусимни топширдим-а. Эй Худо, ҳозир жонимни олсанг ҳам мингдан-миг розиман, - деб гапириб туриб, сочини икки қўллаб чангаллади. - Мени кечир, болажоним,

сенинг умрингга зомин бўлдим. Сенинг отанг мард, эл севган инсон бўлиши керак эди. Мен адашдим. Хиёнат қилдим», - деган қичқириқ юрагидан отилиб, совук ерга юзтубан қуладую, бошини ерга уриб, хўнграб йиғлай бошлади. Худди шу пайтда Зулайхонинг қорнидаги боласи қўзғалиб «билқ-билқ» этиб, икки-уч марта тешиб қўйди. Қиз қорнини ушлаб қўйди. Уни қайта тўлғоқ тута бошлаганди. Вужудида уйғонган оғриқдан юзлари кўкариб, кўзлари олайиб, нафас ололмай ҳиқиллаб дод соларди. Дақиқа сайин тўлғоғи кучайиб, беш букилиб, беш ёзилиб одам чидай олмайдиган товуш билан чинқирарди. Унинг кийимлари билчиллаб қонга ботганди. Зулайҳо ҳамон чираниб, қайта букланиб, бақириб «онажон, айланиб кетайин онажоним, менинг гуноҳимни кечиринг, бевош қизингизни лаънатламанг, не қилайки, кўнглим кўчасига кириб, иродам бўшлик қилиб шу кўйга тушдим, онажоним. Ичим куйиб, ўлиб боряпман. Хосиятнингиздан айланиб кетай онажоним, нега ўшанда сизнинг сўзларингизга қулоқ солмадим?! Нега сиз танлаган йигитга рози бўлмадим?! Лаънати уруш бўлмаганда мен шундай бўлармидим?! Ахир мен ҳам тирик жонман-ку, аёлман-ку! Бу дунёнинг роҳатини кўрмай кетдим. Чимилдиқ ичига кирмай кетдим-а? Худо мени жазолади, шу кўйга солди, кечиринг, кечиринг, онажон», деб додларди. Жон талашган, кийналган кўзлари худди косасидан ирғиб чиқадигандек катгайиб кетганди. Оғриқ яна тутди. Зулайҳо чалқанча ётиб, кучаниб, қорни яна сиқила бошлади. Боланинг қўли чиқиб қолганди. Қон билан суюклик ҳамон оқиб турарди. «Инга» деб қичқирган бола товуши ила, ўлиб бораётган онаси билан видолашаётгандек йиғлади. Қизнинг кўзи олайиб, тепага битиб, музлаб қолди. Ажал билан ҳаётнинг тўқнашган ониди осмонда чарақлаган юлдузлар биринкетин сўниб, энг охири порлаб турган ёлғиз Чўлпон юлдузи қолиб, у ҳам аста-секин узоқлашиб, ғойиб бўлди.

Биринчи китоб тугади.

МУНДАРИЖА

Афғонистонда	3
Қисмат	17
«Қорачаён»нинг ўтмиши	28
Лагерда	32
Покистон	47
Маржонбулоқ	48
Хазина дардида	62
Карачи	74
Вазиристон	84
Маржонбулоқ	94
Москва	107
Маржонбулоқ	111
Вазиристон	122
Қасос	129
Карачи	130
Океан ортида	141
Покистон	143
Вазиристон	146
Лагерда	149
Покистон	156
Маржонбулоқ	161
Афғонистон	165
Маржонбулоқ	171

Адабий-бадий нашр

Исҳоқжон НИШОНОВ

ҚОРАЧАЁН

1

Роман

Муҳаррир: Нурбек Абдуллаев

Дизайнер: Отабек Камолов

Мусаҳҳиҳ: Улуғбек Умаров

2011 йилнинг 4 майида теришга берилди. 2011 йилнинг 27 майида босишга руҳсат этилди. Бичими 60x84 1/16. Ҳажми 10,5 босма табоқ.

Адади 500 нусха. 137 – сонли буюртма
Баҳоси келишилган нарҳда.

«Наманган» нашриёти, Наманган шаҳри,
Навоий кўчаси, 36- уй.

«Сайхун» ХКК матбаа бўлими босмахонасида
газета қоғозига офсет усулида босилди

Корхона манзили: Косонсой шаҳри,
«Чорбоғ» кўчаси, 17 уй.

7000

Исҳоқжон НИШОНОВнинг *“ХУМТА
ХҶУМЛАТАЖ ЖАВОБ”* ва *“ҶҶ ОДАМЛАРИНИ
ОШИЛАМАКЎНЖ”* детектив асарлари сотувда.

“ХУМТА ХҶУМЛАТАЖ ЖАВОБ”

Оқшом чоғи автобуса чиққан йўловчилар сафида талаба қиз ҳам бор эди. Қоронгулик тушади. Йўловчилар бирин-кетин ўз бекатларида тушиб қолишади. Талаба манзилига етиб бориши учун яна беш чақирим масофани юриши лозим эди. Йўлнинг икки томони қум тепа. Йилт этган чироқ кўзга ташланмайди...

Шу кеча қиз уйига қайтмайди. Милиция уни ўн саккиз йил давомида излайди. Чўпонлардан бири пода боқиб юриб саксовул остидан сумка топиб олади. Ичидаги буюмлар бедарак йўқолган қизга тегишли эканлигини билдиради. Наҳотки уни ўлдириб кетишган бўлса? Унда қотил ким?

“ХУМТА ХҶУМЛАТАЖ ЖАВОБ” детектив ҳикоялар тўпламини ўқисангиз изқуварларнинг ўта оғир жиноятларни очишдаги касб маҳоратига қойил қоласиз.

“ҶҶ ОДАМЛАРИНИ ОШИЛАМАКЎНЖ”

Афғон олимлари бир неча асрлар давомида ер остида қолиб кетган беш миллиард долларлик бойликни топиш мақсадида бир қатор хорижий мамлакатлар олимлари билан ҳамкорликда ишлашади. Махфий хизмат идоралари хазина билан қизиқиб қолишади ва ўз одамларини гуруҳ ичига киритади. Лекин бойлик топилмайди. Ниҳоят қазилма ишларига руслар таклиф қилинади. Ўн олти кишидан иборат экспедиция йўлга чиқади. Жосусга экспедиция аъзолари ичида ўз одамлари борлиги маълум эди. Хазина топилгудек бўлса, ўн олтинчидан бошқаси отиб ташлансин, деган буйруқ олади.

Хазина топиладими? Ўн олтинчи ким эди? Сиз бу саволларга *“ҶҶ ОДАМЛАРИНИ ОШИЛАМАКЎНЖ”* детектив асаридан жавоб топасиз.

ISBN 978-9943-371-92-7

9 789943 371927